

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1869

Prooemium De Ratione Universa Operis

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70595](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70595)

PROŒMIUM

DE RATIONE UNIVERSA OPERIS

Et si qui post Bollandum in edendis *Actis Sanctorum* industriam suam contulerunt, nullum præposuerint voluminibus suis proœmium, nunc tamen, quum post quinquaginta annorum lapsum (a) redintegratur Bollandianum opus, id faciendum arbitramur, tum ut fata Operis a Bollando patre ad nostra usque tempora recenseamus, tum ut eorum elegia texamus, qui postremi eidem insudarunt.

B Originem immenso Operi, quod *Acta Sanctorum* inscribitur, dedit Heribertus Rosweyds, natus Ultrajecti die xi kalend. Februarii 1569. *Jam inde a tyrocinio, ait Philippus Alegambe in Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu, quædam in eo semina apparuerunt, quæ indicarent, quantum olim futurus esset in eruenda antiquitate ecclesiastica, præsertim in Vitis Sanctorum ab oblivione vindicandis. Nam Duaci cum primis initæ Societatis annis Philosophiæ navaret operam, quibus diebus commilitones religiosa ambulatione se relaxabant, ipse ad vicina urbi monasteria evolabat, et inter obsoletos in bibliothecis MS. codices colligebat, quod magno Ecclesiæ bono post in omnes erat effusus. Philosophiam postmodum et sacras litteras Duaci et Antwerpæ professus est, a quibus studiis, missione impetrata, animum ad scribendum appulit, et plerasque Belgii bibliothecas lustravit eacussitque. Primus fructus disquisitionum exstitit libellus, typis Plantinianis anno 1607 editus, mole quidem sua parvus, sed qui multorum annorum laborem testatum faciebat, cuique titulum præfixerat: *Fasti Sanctorum, quorum Vita in Belgicis bibliothecis manuscripta.* Hoc opusculo, ceu prodromo, viam moliebatur Rosweyds ad grandius opus, quod animo conceperat, perficiendum: mentem scilicet adjeceerat ad hagiologium conscribendum, omnibus suis numeris absolutum; ita ut duo priora volumina Vitam Christi, Virginis Mariæ et utriusque festivitates complecterentur: tertium de Sanctorum solemnitatibus publicis tractaret: sequerentur duodecim alia, quibus Vitæ Sanctorum secundum ordinem mensium et dierum primigenio stylo exponerentur: coronidem, si tempus suppeteret, scriptioni imponerent tres tomi, quorum primus varia Martyrologia exhiberet, alter annotationes in *Vitas*, tertius tandem indices locupletissimos haberet. Qua ratione totum opus octodecim voluminibus majoris formæ includendum erat.*

C Non dissimulabat sibi vir sagacissimus, quantum onus in se susciperet: agebatur enim imprimis, de *Vitis Sanctorum*, quæ innumere circumferebantur, dijudicandis; quanta nempe singularum esset auctoritas, quantum illæ in decursu multorum sæculorum, librariorum oscitantia, aut etiam vana scientia a primigenio stylo deflexissent: ad severiorem historicæ veritatis criticen revocandæ erant plurimorum narrationes, fabulis anilibus conspersæ. Huc quoque accede-

bant annotationes, quibus obscura multa in historia, tam sacra quam profana, elucidabantur. Ut mirum non sit fuisse homines doctissimos, qui judicabant Rosweyds rem impossibilem tentasse. Exstat adhuc in scriniis nostris epistola autographa Ven. Roberti Bellarmini Cardinalis, ad illum data vii Martii 1608, quam utpote ineditam huc inferemus: *Admodum Reverende Pater, Legi attente, nec sine voluptate præfationem Fastorum, percurri cætera quæ libello continentur. Probarem consilium tuum per omnia, nisi duo me terrerent, immensitas operis, quæ tempus prope infinitum requirat, et magnitudo sumptuum. qui in tanto opere coemendo faciendi erunt. Adde etiam alia duo, unum ne forte originalibus historiis multa sint inepta, levia, improbabilia, quæ risum potius, quam ædificationem pariant; hæc enim causa fuit, quæ Surium coegit multa detrudere, vel mutare. Alterum quia tituli trium primorum tomorum polliceri videntur non tam historias, quam sermones sive homilias: atque hoc est, quod in Lipomano et Surio multi reprehendunt, quod homilias plurimas sive orationes laudatorias admiscuerint Historiis de Vita et rebus gestis Sanctorum. Ego igitur si, quid sentiam, audire cupias, maxime laudarem eum, qui non actum ageret, sed eas tantum historias ederet, quæ Lipomani vel Surii diligentiam effugissent: neque improbarem, si quis emitteret in lucem integras et originales historias, quarum compendia, stylo mulato, Surius edidit, modo id cum delectu et prudenter feret. Habes consilium meum, quod tamen aliorum judicio melius sentientium, ac tuo præsertim libentissime subjiciam. Interim pro munusculo, quo me donare voluisti, ingentes gratias ago. Vale mei memor in sanctis precibus tuis. Romæ die vii Martii 1608. R. T. frater in Christo, Robertus Card. Bellarminus.*

F 4 Ea erat hujusmodi consiliorum indoles, ut virum, propositi sui minus tenacem, ab incepto opere deterrisset. Imo animo præsiebat Cardinalis doctissimus in hujusmodi opere pro dignitate perficiendo spatium ducentorum annorum ab uno homine esse impendendum. *Ut erat tamen, inquit Bollandus in Præf. (b) magno animo Rosweyds, etsi tantum aberat ab absolutione operis, ut fundamenta, quæ cogitaret, viæ omnino posuisse videatur; dixit tamen non diu antequam e vita decederet, jam lx natus annos, posse se annis singulis mensem sive tomum unum recensere ac vulgare. Cogitabat enim Vitas solas recensitas edere, uti SS. Tharasci, Probi et Andronici Acta publicarat, absque annotationibus, quas postea concinnaret, de iis vero Sanctis quorum non reperisset Vitas, nihil omnino dicere, statuerat. Pollicebatur autem se ipso mense Octobri, quo ineunte decessit, opus illud aggressurum. Verum (ut ei tunc*

(a) T. VI Octobris, atque adeo postremus Operis prodiit typis Ton-

gerlansibus anno 1794. — (b) T. I Januar. p. xxiii.

objectum

Herib. Rosweyds animo concipit

edere genuinus

Sanctorum Vitas,

A *objectum est ab amico) an, ut id potuisset præstare, tomis duodecim editis, lxxii natus annos eo robore corporis, mentis vigore, memoriæ tenacitate futurus erat, ut annotationes tunc demum concinnaret? Quid iis Vitis erat factururus, quas plurimas, genuinas fortasse ratus, descripserat, ego ex aliis breviatas, imo et vitiatas postea deprehendi? Ederet non examinatas? Alienam hoc ejus ingenio et gravitate. Ponderaret omnia suis momentis? Annuo spatium majorem singuli menses operam postulassent. Distulisset in tempus aliud ambigua? Haud multo igitur Surianum opus superasset. Quid deinde iis futurum erat? An veluti atro damnata calculo, vel blattis et ignis fierent pabulum, ut ipse loquitur, vel cucullum piperi facerent? Verum et scriptoribus et Sanctis ipsis insignis ea ratione inferretur injuria; quando illorum scripta non examinata abolerentur, et horum benefacta ita leviter obtererentur et vitæ sanctitudo in dubium fortassis vocaretur. An examinaret omnia diligenter, absolutis annotationibus? Qua ætate?*

cui merito

B *5 Ego quidem certe existimo, si cum Fastos edidit Rosweyds, continuo calamos sumpsisset, et insudasset operi, excutere potuisse Vitas omnes, etiam quæ non omnino certæ fidei videntur, et meditata opus perficere, aut partem saltem ejus maximam, præsertim si adiutor ei aliquis idoneus obligisset. Sed nimis ille multis curas suas distrahi est passus, non quod quæ scripsit, publico utilia non fuerint, sed pleraque fieri ab aliis, ipso instruente, potuerunt, præsertim quæ Teutonica lingua edidit, illius præstantem summamque diligentiam minime exigentia. Nec defuere, qui hæc inculcarent domestici externique monitores, quorum quidam via convicio temperabant, aut desperare eum dicentibus, perfici posse, quæ esset meditata, aut nimis viribus confidere vitæque. Non destitit tamen undecumque quantam posset copiam Vitarum coacervare atque etiam plane easdem, ut in diversis codicibus reperisset, diversis diebus assignatas sæpius describendas curare: sed acervo veluti attentus custos incubabat, alia interim meditans, scribensque semper aliud. Verum iis nunc querelis, quas non mihi magis, quam cum ille mortuus est bonis omnibus, justus quidam dolor expressit, abstinemus; et licet opus meditata non absolverit, habeamus tamen gratiam, quod ita præclare informavit. Obiit scilicet Rosweyds Antverpiæ die v Octobris anni 1629, e libris, tabifico fætere infectis contracta febre maligna (a), quam auxere etiam continatæ per totam noctem excubiæ apud hominem, contagioso morbo laborantem (b).*

Johannes Bollandus

C *6 Quantam porro jam manuscriptorum copiam congressisset Rosweyds ad publicandas Sanctorum Vitas, certum nobis indicium præbent Fasti Sanctorum sæpius laudati, in quibus numerabantur ultra mille et trecentas biographias, e Belgicis bibliothecis erutas: quibus accesserunt, quæ ab anno vii usque ad xxix sæculi sexti decimi doctissimi viri industria non destitit undecumque coacervare. Hæc chartarum non spernenda moles Superiores, qui tum præerant Societati Jesu in Belgio, induxit, ut serio secum deliberarent, an, mortuo Rosweydo, ut inquit Dan. Papebrochius in Vita Joan. Bollandi (c) suppellex antiquaria tam copiosa, ut videbatur, lineis esset blattisque relinquenda; et opulenta maturaque, ut credebatur, seges, nemine colligente manipulos jam resectos, perdenda per ignaviam; cum posset labore non magno in-*

(a) T. I. Januar. Præf. gen. in Vitas Sanct., p. x. — (b) Biblioth. Script. Soc. Jesu v. Hieronymus Rosweyds. — (c) T. I. Mart., p. vii, n. 18. Papebrochius scriptorem se Vitæ Joannis Bollandi fatetur in

D *ferrî in horrea, et viros omnes eruditos gaudio, Societatem gloria, Ecclesiam utilitate cumulare. Quin potius, inquietant, vir aliquis doctus sedulusque quæritur, eique transcribitur hæreditas universa; modo is desertam a Rosweydo provinciam suscipere velit? Convenere in posteriorem ac meliorem partem sententiæ omnium: propositisque tres sunt ex numero sociorum, quorum aliquis non infeliciter sperabatur eam spartam exculturus, videlicet P. Maximilianus Van Habbeek, P. Joannes Bollandus et alius vir quidam eruditissimus, etiam nunc inter vivos superstes cum magna æstimatione politioris doctrinæ. Sed difficile videbatur Maximilianum, habendis in amplissimo hoc emporio (Antverpiæ) concionibus tantum non prægravatum, eo adducere, ut novam insuper onus admitteret. Ergo, quod proximum erat, in P. Bollandum conjecti sunt oculi: qui et ipse excusans nescire quid vel quantum esset a Rosweydo paratum, jubetur Antverpiam (e) Mechliniensi, quod incolebat, collegio se transferre, et coram lustrare universam congeriem chartarum, temere in acervos conjectarum.*

E *7 Ivit igitur Antverpiam Bollandus, et, visis iis, quæ Rosweyds rudimenta magis quam fundamenta parata habuerat, reposuit ex præparata a defuncto in Sanctorum Vitis materia aliquid non pœnitendi operis a se posse confici, si modo, ut in re integra, suus conceptus sibi liber relinquere-
F *tur, et libri, quos multos ad usum studiorum suorum Heribertus coemerat, quosque præpropere e cubiculo raptos atque in publicam bibliothecam viderat asportatos, loco suo usuique restituerentur. Annuit utrique postulato Superior: ipsumque.... Antverpiam transtulit. Cæterum opinabatur Superior non alium superesse laborem, quam qui requireretur ad opus jam paratum prelo subjiciendum: Nempe, ait citatus biographus (d), ut molem futuri operis nec ipse nec consiliarii sui ne minima quidem intelligebant ex parte; ita exigui fore laboris censebant, et subcæcis horis facile absolvendum, sicut ea, quæ ante hæc Rosweyds alia, ut diximus e MSS. non magno opere et labore ediderat, fructu tamen plausuque non minimo. Fuit, prosequitur biographus (e), divinx providentiæ opus quod non modo Provincialis (Jacobus Stratio nomen erat, antiquæ probitatis viro) haud satis sciret quid esset hoc, quod Bollandus imponeret; sed nec ipse, qui onus suscipiebat, illius molem, quanta erat, animo comprehenderet. Fasset est enim postea non semel de se, cum videret excusum Januarium, quantoque molimine porro opus foret, ut vel proximus Februarius, nedum menses alii venirent ad prelum: id si prævidere cogitando potuisset, consternandum fuisse operis propemodum immensi magnitudine, quod orbis universus miratur ab homine uno duobusve, non dico sperari efficiendum, sed vel cogitari optandum potuisse. Quis enim nisi vel temerarius vel revelatione divina de felici successu evidenter securus, spes suas audeat propagare ad sæculum etiam post se futurum, commentationemque auspiciari non nisi a pluribus successive absolvendam, exemplo novo inter omnes quotquot hæcenus floruerunt scriptores? Ast quid portendisset ipse Papebrochius biographus, si illi præagere licuisset fata operis, quod suppressa Societate nostra, vix ab interitu vindicari potuit: quod dein in Tongerloense monasterium Ordinis Præmonstratensis tractum ab illius loci canonicis continuandum erat:**

Vita quam scripsit, Godefridi Henschenii, præfixa tomo septimo seu ultimo Maji, n. 1.—(d) Ibid., n. 19.—(e) Ibid., n. 20.

sed

A sed vix unum proderat volumen, quum scriptio- nem omnem interrumpere oportuit, ingruente tur- bine, qui rempublicam ecclesiasticam et civilem prorsus destruxit. Tunc certe Actorum continuatio desperata plane videbatur: nec ipse Papebrochius aliud, quam interitum prævidere potuisset. Sed quæ Dei bonitas est, voluit ut conservarentur Belgio nostro collectiones præcipuæ, quæ lapsu centum quin- quaginta annorum thesauro hagiographico acreverant, quæque prorsus necessariae erant ut de prose- quendo *Acta Sanctorum* vel cogitari posset. Profecto nemo est qui ultra ejusmodi rerum et hominum vicissitudines audeat propagare spes suas. Sed ad rem nostram redeamus.

Qui, relicto

8 Caverat Bollandus, sicuti prædiximus, ut in exsequendo id, quod Rosweyds inceperat, *suus conceptus sibi liber relinqueretur*. Et id quidem pruden- ter: jam enim præsererat consilium Heriberti, in *Fastis Sanctorum* expositum, sustineri non posse: nemo tamen suspicetur Bollandum temere mutasse operis Rosweydiani formam; etenim ipse in medium affert, quas habuerit rationes, ne deces- soris sui vestigia instantius permeret. Has quoque nos hic adscribemus, quia optime explicant totius operis consilium atque indolem (a). *Vitas Roswey- dus, inquit, nullas operi miscere statuerat, nisi vel exemplar manu eavaratum nancisceretur, vel certe constaret eas ipsas, ex Architypīs fideliter integreque expressas (b). Tam angustas mihi met melas non pono. Nam cum maximorum etiam Sanctorum, et quidem plurimorum, mandata lit- teris Acta non sint, aliorum interciderint, eæstet tamen utrorumque frequens apud scriptores me- moria; cur non licebit hic gesta eorum ea iisdem accepta scriptoribus commemorare? Quid si ali- quorum nulla quidem Acta in manibus sunt, qua- lia principio conscripta fuisse constet, reperiat tamen eorum epitome, nec stylo polita, nec satis ad historiam normam exacta, et quandoque fortas- sis ab eo, quod eruditi homines animo præceperint, aberrans, cur hoc avido et famelico lectori ferculum subtrahas, etsi minus apte conditum vi- deatur, nec quo e macello allatum sit noris et num quidpiam maligne præceptum? Quid cum neque ejusmodi eæstet monumentum, nec probati scriptoris testimonium, viget tamen Sancti alicujus memoria, ejusque celebrantur benefacta et miracula, vel sola populi fama, vel positis etiam imaginibus et anathematis; nefas fuerit quid ma- jorum sermonibus traditum sit, quamque id probabile videatur, exponere? Abstinuisset his omni- bus manum Rosweyds: non ego, qui nihil quod*

C Sanctorum honorem amplificandum conservan- dumque memoriam facere videatur, existimem esse negligendum. Sæpe etiam neque scripta Ve- terum, neque recentiorum famam sequi datur, quod et Acta nulla exstant, et penitus abolita me- moria Sanctorum est: nomina tamen velutis inscripta Martyrologiis sunt, quorum verba re- præsentent, et si quid alibi vestigium apparet, serutor et executio diligenter.

juxta Ros- weydam

9 Cogitabat præterea Rosweyds *Vitas* primum solas edere, et postea de eorum scriptoribus, ho- rum ætate ac Sanctorum ipsorum, de utrorumque vitæ ratione, domicili et mortis loco, et aliis quæ superius exposita sunt (c), disputare. Ego vero satius esse duci, ad singulas id *Vitas* agere, ne- que sat tuto in aliud tempus differri. Fieri enim potest, ut in *Vitam* incidat quispiam, quæ illi videatur vel ab aliquo probatæ fidei historico dis- sentire, vel receptæ chronologiæ non satis apte congruere, vel loca continere vulgo ignota; ideo- que aut nunquam existitisse Sanctum illum, aut

(a) T. I. Januarius. Præf. gen., p. xxiii. — (b) Herib. Rosweyd. *Fasti Tomus VII Octobris, Pars Prior.*

ficta esse et commentitia illius Acta suspicetur: D occurrendum igitur istiusmodi opinionibus est.

10 Reddit dein Bollandus rationem, cur tum ipse, tum etiam Rosweyds, *Acta Sanctorum* primigenio stylo, licet inornato ac barbaro, edenda censuerint. Quamvis autem hodierna eruditio non tam anxie re- fugiat antiquorum monumentorum rusticitatem, superest fortassis quispiam purioris latinitatis secta- tor, qui hæc ad elegantiam accommodata mallet: *Sentio, inquit, esse quosdam, quibus Rosweydi non probetur institutum, minus etiam meum; propterea quod existiment, satius esse urbano et venusto stylo, quæ de Sanctis comperta sunt, nar- rari; quam rudera quædam incondita, aut saxa potius barbari sermonis projici: quin et Sanctos ipsos venire in contemptum putant, cum ita illo- rum res gestæ narrantur. Cum vero ea variis auctoribus de Sanctis, quorum vel propria nulla, vel minus integra exstat Vita, quædam profero analecta; mallent unam concinnari continuam orationem, quam quasi centonem consui, ipsis au- ctorum verbis repræsentatis. Mallent cum invi- cem discrepant auctores, omnibus expensis, sen- tentiam unam, quæ probabilior videatur, affir- mari; quam ambigue consectando ansam, ut ajunt, præberi de rebus omnibus dubitandi. Næ illorum multum a mea dissentit ratio. Merentur quidem Sancti, ut a peritissimis scriptoribus res ab ipsis præclare gestæ mandentur litteris, magis sane quam reæ ille, quem legimus, cum multos secum rerum suarum haberet scriptores, invidisse etiam ei, cui suæ virtutis Homerus præco obtigis- set, seque ab Appelle pingi, a Lysippo fingi potis- simum voluisse. At multis ætatibus vel rari existi- tere præclari scriptores, vel qui existere, in suo- rum studiorum inanem sectari mercedem, quam Deo Divisque suos consecrare labores malue- runt. Si qui autem bene docti Sanctorum gesta mandare litteris aggressi sunt, in vel animis, in alias plures curas distractis, eapote sermonem non potuerunt, vel ultro neglexerunt, rati stylum eum optimum esse Sanctisque gratissimum, qui cum ipsorum vitæ modestia consentiret; ut sicut illi vulgo contempti contemnebant ipsi omnia sæ- culi ornamenta, monumenta gloriæ, laudis insig- nia, solo virtutum interno splendore contenti, quo se Numini gratiosos fore confiderent; ita omnis de eorum vita instituta narratio, humilis esset et inelegans, sola veritate et pietatis incitamento commendata.*

primigenio scriptorum

quædam

E

F

11 Equidem non video cur non cuiusmodi illud sit, quod si traditum est litteris, id, quisquis ama- tor est veritatis, multo libentius amplectatur, quam si novis elegantiarum pigmentis adulle- retur. Jam quis ego sum, qui cum discrepant atque inter se pugnant scriptorum variorum narrationes, ipse quod mihi visum fuerit, ve- lut certum minimeque dubium pronuntiem, et mea unius, quæ nulla est, firmem auctoritate? Nonne id satis est, si ubi plurium discrepantia protulero testimonia, quodnam eorum et quam- obrem præferendum existimen, modeste expo- nam, aut etiam iudicium lectori relinquam? Ipsos principes historicorum video ab hac ra- tione mea minime abhorreere: quoties enim Vale- rium Antiatem ac Fabium Pictorem, diversa sentientes, citat Livius? Quamquam, quia in omnium manibus erant, non ipsa eorum verba adnumerat, neque id erat opus. Mihi id visum est faciendum, ut sua antiquitati dignitas con- stet, ac reverentia.... Lectores, malo quid olim de singulis Sanctis scriptum sit, intueri, quam mihi credere narranti. Aberit fraudis suspi-

stylo,

Sanctorum, p. 14. — (c) Ibid. p. 9.

A cio, cum ipsa veterum verba legentur. Atque ita quidem affectus animo sum, ut mihi haberi fidem nolim, nisi id narrem, quod ipse oculis vidi, neque enim ita me hactenus vixisse arbitror, ut tunc fidem non merear: ast in cæteris, quæ ante meam gesta sunt ætatem, nolo mihi credi, sed quos proferam, testibus, quos ipsos suis volo verbis uti: quæ tamen si quando obscuriora erunt, ut mihi interpretari ea et explicare liceat, deponcam.

paulo aliter
ordinat

12 Hucusque Bollandus; qui explicatis rationibus cur Herib. Rosweydi consilium mutandum censerit, subnectit porro ordinem quem ipse in edendis Actis Sanctorum statuerat servandum. Hunc quoque nos exponendum ducimus, tum ut evidentius pateat nos hac in parte velle majorum nostrorum vestigia premere, tum etiam ut consulamus iis lectoribus, quibus ipsum Bollandi textum videre aut non vacat aut non contingit. Imprimis fastos, ut ipse dixit (a) Romanos secutus, quo quisque Sanctus in cælum migravit die, aut quo præcipua illius agitur festivitas, Acta dedit. Dierum quoque singulorum Sanctos in certum reposuit ordinem, ut,

B quantum eorum assequi ætatem potuit, prius de iis ageret, qui prius vixerunt, aut certe prius exarserunt e vivis. Quando Bollandus proficitur fastos se Romanos secuturum, ita vult intelligi, ut diem in iisdem assignatum sectaturum se significet. Nam discrimen aliquod intercedit inter Martyrologii Romani et Bollandi ordinem. Hic scilicet in Sanctis ordinandis chronologiam unice spectat: ast alio respicit Romanum Martyrologium; quod præ cæteris primum locum tribuit Sancto, cujus memoria Officio et Missa aut simplici commemoratione recolitur: servat dein ordinem Litaniarum Omnium Sanctorum: ut primo loco ponantur Sancti, qui sunt ex Veteri Testamento, consequenter Apostoli, Martyres, Confessores pontifices et non pontifices, Virgines ac Viduæ et tandem festa secundaria Sanctorum: inter Sanctos vero ejusdem ordinis servatur, quamvis non stricte, ratio chronologiæ. Sanctorum nominibus addit Bollandus, modo constaret, quo loco vixerint, et quam gesserint dignitatem aut gradum habuerint. Hanc methodum religiose servarunt, qui Bollandum secuti sunt, hanc quoque nos servabimus. Sic sub die xv Octobris notatur: SS. Lupulus et Modestus MM. Romæ. S. Teresia V. Carmelitarum strictioris observantiæ Parens, Abulæ in Hispania. Post catalogum Sanctorum,

C quorum Acta illa die exhibenda sunt, venit alter qui Prætermisissos aut in alios dies Rejectos complectitur. Sæpe namque, ait Bollandus (b), Sancti unius plura sunt festa in una etiam atque eadem ecclesia: nam quorundam obitus sive natalis celebratur, translatio nec una, ordinatio, miraculum quodpiam: aliorum a diversis populis diverso die agitur etiam eadem celebritas. Esset vero illud ridiculum, si qui unius Sancti pluribus diebus edi uno in opere Acta vellet. Semel igitur illa dedi; quibus vero diebus alibi agitari illorum festivitatem vel recoli in divinis Officiis memoriam comperi indicari isthic, ubi Acta eorum queant inventiri..... Plerumque vero ad eum diem cujusque Vitam rejectio, quam maxime solemnem agi existimo in loco, ubi conditum est corpus, aut qui illius ortu patrociniæ gloriatur. Sunt præterea recentioribus Martyrologiis, aut Sanctorum catalogis multorum inscripta nomina, quibus tamen cælestes honores non sunt Ecclesiæ judicio decreti, vel antiqua populorum pietate prærogati. Hos ego mihi omittendos esse merito existimavi, recentiores præsertim: neque præter venerabilem il-

lum Ludovicum Blossium, Abbatem Lætiensem (c) (cujus cur Vitam hic dederim, suo loco exposui) alterius cujusquam res gestas retuli, qui non ab aliquibus scriptoribus in Divorum albo collocetur. An legitime id factum esset, sæpius addubitavi, ac tunc si dedi Vitam (dedi autem paucorum) omisi tamen Sancti aut Beati titulum: plerumque tamen Vitam omisi, nomen indicavi, ut sicubi mea conjectura fefellerit, me lector eruditus admoneat.....

13 In hoc quoque omissorum syllabo ordo est a medulex observatus: nam primo eos recenseo, qui in priorem, juxta kalendarii seriem, rejiciuntur mensem aut diem: exempli gratia, si die XII Januarii in Martyrologiis Sancti occurrant, quorum aliqui x Februarii, vi Aprilis, xv Januarii, VIII Januarii colantur, alii etiam plane omittendi videantur; primum eos refero qui ad præcedentes Januarii dies, tum qui ad ipsum duodecimum pertinent, sive qui adscripti illi diei sunt, sed videntur esse omittendi; dein qui ad dies consequentes ejusdem mensis, ac denique mensium aliorum eadem semper serie atque ordine dierum. Secundo cum omnino prætermisissos eodem die plures sunt, hos quoque eo ordine digessi quem eorum postulare ætas, etsi non semper accuratissime expensa, videretur.

singulorum
dierum cata-
logum

14 Hoc modo dispositis catalogis, qui cuius diei, præmittuntur, veniunt singularia Acta Sanctorum, juxta ordinem chronologicum. His præmittuntur præfationes sive προλεγόμενα, aut prævia de Vitis singulis dissertationes, quas tum Bollandus ipse, tum ejus successores a mense Februario et deinceps Commentarium Prævium dixerunt. Hos commentarios brevisculos volebat Bollandus, utpote qui speraret universum opus se absoluturum, ut satis clare insinuat in jam sæpius laudata Præfatione generali (d). Nam vitam sibi suam etiam ultra finem operis prorogandam sperasse Bollandum, vel ex eo liquet, quod ad complementum Actorum varia jam designaverit addere, scilicet I Vitas SS. Græco-latinas, seorsim edendas, quas successores meliori consilio ipsis Actis intercalarunt. II Indicem chronologicum Sanctorum universalem ad normam ejus, qui singulis voluminibus præfixus est. III Indicem Topographicum, cum descriptione locorum, quæ Sancti adisse memorantur. IV Indicem Onomasticum, prout in singulis tomis occurrit, in quo explicantur voces et phrases solæ, barbaræ, peregrinæ et obscuræ. V Editionem variorum Martyrologiorum, præsertim veterum, quæ forsitan notis illustranda erant. VI Collectionem moralium præceptorum et exemplorum. VII Commentarium de scriptoribus, quorum fit mentio in decursu totius Operis. VIII. Indicem episcopatum et episcoporum totius orbis, item omnium monasteriorum. IX Res gestas tum eorum, qui religionis causa ab anno 1500 trucidati sunt, tum virorum sanctitate illustrium, quorum memoria necdum ab Ecclesia consecrata fuisset. Tandem ait (e): Hiscæ absolutis, si quid erit reliquum temporis, ascetica doctrina, ut a Sanctis tradita hoc in Opere, oblectabo animum meum senescens. Quibus certe verbis satis declarat vir generosus sibi se præsaggiisse tantum vitæ, ut finem operis aliquando videret.

adjicitque pro-
legomena, quæ
sub ejus suc-
cessoribus

15 Cum igitur tam vastas operi suo appendices concepisset Bollandus, repugnabat consiliis Antonii Winghii, Lætiensis abbatis, qui optabat (f), ut non brevissima solum scholia, sed luculentiores commentarii darentur, quales fere Petrus Halloix noster

(a) T. I. Januar. Pref. gen., p. xxv.—(b) Ibid.—(c) T. I. Januar.,

p. 450.—(d) Ibid. Pref. gen., p. xxxi.—(e) Ibid.—(f) Ib. p. xxxvii. ad

A *ad Vitas Sanctorum Orientis adjecisset.* Winghamii consilii successores Bollandi, crescente in dies dicendorum mole et gravitate, fortassis inviti obtemperarunt initio; ast tum etiam lubentes, quando noverunt a posteris fore absolvendum, quod ipsi perficere non potuissent. Hinc pedetentim amplificata est Commentarii Prævii lucubratio: et cum Januarius duo, sequentes menses Februarius, Martius et Aprilis terna volumina complexi essent, reliquorum deinceps mensium commentationes ad septem octoque volumina excreverunt: October vero, qui ultra diem xiv non excurrit, sex jam totum occupat. Bollandus nempe huc spectabat Commentarii Prævii, ut exponeret in primis (a) locum, in quo præcipue Sancti coluntur, quove orti aut in quo ætatem degere, vel quem suis Reliquiis consecraverit: dein tempus, quo vivere, ex certis characteribus, si quidem ii suppetunt, eruitur, sanctitas quoque publice celebrata ex Actis Canonizationis, Martyrologiis, veterum Scriptorum testimoniis, templis eorum honori dicatis, Reliquiarum legitimis translationibus atque aliis monumentis affirmatur. Tandem Vita a quo scripta, quo tempore, quibus probata, citata, a quo accepta commemoratur.

B Hæc quidem Bollandus: sed ejus successores putarunt satius esse longiores dissertationes historicas, chronologicas aut topographicas, et si quæ sunt aliæ, Commentario potius Prævio, quam animadversionibus in Vitas primigenias inserere: tum quia commentatio ordinatim procedit, tum ne longioribus scholiis textus primævis interpoletur. Atque hæc ratio est, cur in plura, quam statuerat Bollandus, volumina singuli menses accreverint.

C 16 Non Vitas solas Sanctorum ediderunt Hagio-graphi, sed iis subnectebant Historias translationum et miraculorum. Imo Bollandus (b) siquidem hæc peculiari commentario descripta essent, iis sua præfigebat Prolegomena, æque ac Vitis ipsis, eodemque modo ea dilucidabat: uti videre est in Vitis S. Eduardi Confessoris ad diem v Januarii et S. Agathæ Virginis et Martyris ad diem v Februarii. Post editum Februarium simile quid raro occurrit, cum deinceps maluerint Hagio-graphi dissertationes hujusmodi in commentarium prævium conjicere; quoties tamen majorem in molem accresceret dicendi materia, uti liquet ex Vitis SS. Apostolorum Petri et Pauli ad diem C xxxi Junii, S. Ignatii Loyolæ ad diem xxxi Julii, etc., singulari tractatu Gloriam Sanctorum posthumam illustrarunt.

D 17 Acta Sanctorum authentica edidere Hagio-graphi, in varia, ubi longiora erant, distributa capita. Quoties probabile erat ipsos auctores divisisse commentarium suum per capita et titulos, hanc divisionem retinuerunt; nisi tamen tam brevia essent, ut singula singulas periodos caperent, aut tam longa, ut in plures excurrerent paginas: tunc enim alium adhibebant ordinem, sub hac cautione, ut primævam auctoris divisionem singillatim exponerent et titulos indicarent. Uti videmus v. g. in Vita S. Udalrici, Augustani episcopi, ad diem iv Julii. Hujusmodi capitibus adjecere Bollandus ejusque socii, ubi opus esse videretur, (c) perbreves annotationes, quibus variæ lectiones in diversis MSS. animadversæ indicantur, non omnes cujuscumque generis, quod esset supervacaneum, sed quæ alicujus esse momenti visæ sunt; vel si quæ nomina urbium aliorumve occurrunt locorum, quæ non satis in eadem Vita explicata esse videantur, ea breviter, ubi

D sita sint, annotantur. Si quæ verba barbara, aut minus usitata, eoque obscura, explanantur ea breviter. Si quæ temporum nota, a vulgata dissentiens Chronologia, aut quæ non satis perspicua esse videatur, ea, si in Prolegomenis id factum non est, exponitur. Si quid est quod cum Theologorum placitis neutiquam congruere videatur, id vel enodatur, vel qua licet excusatur, vel etiam qui corrigi possit, docetur. Denique cum præter eam, quæ editur Sancti cujuspiam Vita, alia eastent subinde ab aliis scripta auctoribus ejusdem Acta, aut ab historicis relata, si quid hic omissum aut aliter narratum sit, admonent Hagio-graphi. Hæc vero annotationes singulis capitibus primigeniorum Actorum subnexæ, ut ad quem quæque locum pertinere innotescant, signantur litteris alphabeti a. b. c. etc. in contextu orationis et in margine impressis. Quæ ex divinæ Scripturæ libris aliisve auctoribus citantur vel in ipsa orationis serie, aut subter paginam, quo loco repariantur, indicantur. Servavimus quoque religiose et porro servabimus, quam sibi præscripserat regulam Bollandus (d), ut quæ citaret auctorum loca, ipse vidisset; nihil aliena fide proferret: si auctores non fuissent ad manum, apud quem eos citatos reperisset, indicaret.

E 18 Ad perspicuitatem scriptionis pertinet quoque præfixus commentario annus, aut, si iste ignoraretur, sæculum, quo Sanctus decessit. Huc etiam collimat, quod in suprema margine, quasique superliminari cujusque paginæ, Sancti nomen, cujus isthic Vita editur, et dies mensis adscribatur; ne quis tempus in versando volumine terat. Vitarum vero primigeniarum auctores indicantur, quoties eorum scripta eduntur, in exteriori margine cujusque paginæ summo loco v. g. Auctore NN. ex MSS. aut ex Eusebio, etc., quæ ea pagina habentur, si nulli certo auctori tribuenda videantur, sed undique compilata fuerint, apponitur formula ex Variis. Lectoris fastidium alleviarunt etiam alia industria Bollandus et socii: totum scilicet Commentarium suum, et dein Vitas singulas distinxerunt per numeros arabicos continuatos, et unicuique numero apposuerunt in margine ejus compendium, ne scilicet (e) quis possit queri male in iis legendis operam collocari, aut certe ne molesto quidpiam quærendi labore conficiatur. Hæc compendia qui percurreret, paucis horis vasti etiam voluminis materiam evolvet.

F 19 Adhuc egimus de singularium Actorum dispositione, nunc paucis explicandus est ordo, quem secuti sunt Hagio-graphi in concinnando unoquoque volumine. Præcipue legentium utilitati consultum voluere per varios indices, quorum indoles brevibus verbis exponenda est. Seni Indices singula volumina adornant, quorum bini, post epistolam nuncupatoriam et dissertationem, si quæ forte fuerit, sive de Vita alicujus sodalis Hagio-graphi defuncti sive de quæstione aliqua historica, in capite voluminis reperiuntur. Prior est Index Sanctorum ordine litterarum alphabetico dispositus, non quidem omnium quorum mentio fit in decursu totius tomi; hoc enim ad alium indicem pertinet: sed eorum duntaxat, quorum res gestæ in hoc volumine illustrantur. Sanctorum nomini cum adjecta indicatione status, officii et loci, in quo obierunt aut præcipue coluntur, præfigitur nota numeralis, quæ indicat diem mensis sub quo ejus historia exponitur et retractatur. Post hæc indicatur commentarius, ab Hagio-grapho conscriptus, et siquidem distinctus fuerit in varios §§, singulo-

que omnia per numeros ordinate disponit.

Singula quoque volumina

(a) T. I. Januar. Præf. gen., p. xxvi. — (b) Ibid. — (c) Ibid. — (d)

Ibid. p. xxvii. — (e) Ibid.

A rum exponuntur ex ordine tituli. Idem fit pro vita primigenia, cui insuper adjungitur nomen auctoris, qui scripsit, addita etiam mentione, si fuerit æqualis.

senis, qui
enumerantur,

20 Hunc indicem excipit alter *chronologicus*: in quo ordine sæculorum indicatur annus, quo Sanctus, cujus historia refertur, v. g. natus, defunctus aut translatus fuerit, illustre quidpiam gesserit, etc. Quod si annus accurate exprimere non valemus, tunc initium, medium aut finem sæculi indicamus: hanc annotatiam excipit numerus pagine, quo factum in volumine narratur aut discutitur. Si quæ epocha enuntianda recurrat, quam nec probare nec impugnare valemus, illam quoque damus, adjecto auctoris nomine, in vadimonium asserti anni. Hisce duobus indicibus alphabetico et chronologico non accenseo *Synopsim*, præmitti solitam, qua breviter enumerantur Sancti, quorum Acta illustrantur, secundum triplicem statum ecclesiasticum, monasticum et sæcularem, cui subnectitur catalogus sanctorum feminarum. Hæc synopsis dari cepit initio Maji, ita ut primus ejus tomus duorum quoque sequentium *synopsim* traderet: ast a tomo secundo Junii singulis voluminibus singulæ *synopses* præmissæ fuere.

indicibus

21 Quos recensuimus adhuc indices, in fronte voluminis præponi consueverunt, ita tamen ut dissertationem præliminarem, si quæ esset, subsequerentur. Post Acta vero Sanctorum ponuntur Indices quatuor. Primus est *Historicus*, qui fere continet nomina propria non solum Sanctorum, sed quorumcumque hominum, quorum mentio fit in decursu voluminis; huic indici quoque non raro accensentur nomina populorum. Frustra autem istic quæres illos Sanctos, quorum historia in volumine retractatur, utpote qui in capite voluminis recensiti sunt, nisi tamen in alia biographia idem nomen recurreret. Tandem ne oculus quærentium distrahat, crux † appicta fuit nominibus Sanctorum, quia repetitæ litteræ S. vel B. fastidium lectori, confusionem alphabeto attulissent.

exornat.

22 Historicum sequitur index *topographicus*: quo recensentur nomina regionum, urbium, vicorum, montium, fluminum, quæ in volumine occurrunt, si forte excipias usitatiora, qualia sunt Gallia, Germania etc., auxissent enim præter modum indicis molem, nulla legentium utilitate. Indicis *Onomastici* usus est, ut explicentur voces barbæræ, obsoletæ, ex aliis linguis non raro derivatæ, quibus scatent frequenter scriptiones mediæ ævi. Indicis *Moralis* scopum optime indicat Bollandus (a), quum dicit in eo esse *materiam amplissimam, quæ concionatoribus, catechistis etc. usui esse possit. Quæcumque igitur res ad morum conformationem usurpari potest; etsi ipsa ad mores per se non spectet, virtutem inquam aut vitium, aliamee animi affectionem non significet, hic a personis separata, locisque ac temporibus, brevissime proponitur, aut potius, commonstratur, loco indicato fusius exposita. Ad hunc Indicem revocata etiam ea vocabula sunt, quæ ordines hominum varios aut status officiaque significant, ut Conjugati, Viduæ, Virgines, Reges, Pontifices, etc., morbi quorum a variis Sanctis impetrari solita curatio: tormenta irrogata Martyribus: ritus sacri ac profani: religionis Catholicæ dogmata: et quæcumque demum a Sacræ Scripturæ interpretibus in moralibus digressionibus, ut ipsi vocant, congeri et petractari solent. Atque hi quidem sunt indices, qui singula volumina comitantur, ut nihil dicamus de duplici catalogo alphabetico*

(a) T. I Januar. Præf. gen., p. xxx.—(b) T. I Mart. Vita Joan.

Sanctorum, quorum historia aut illustratur, aut præmittitur propter cultum incertum. Prior continet Sanctos sex priorum mensium, ut ad calcem mensis Junii reperitur, alter, primo volumini Octobris subjectus, Sanctos exhibet trium præcedentium mensium. Est denique in eodem Octobris tomo *Syllabus nominum et rerum notabilium, quæ in Tractatibus præliminaribus occurrunt*. Hanc singulorum tomorum dispositionem, a Bollando præscriptam, retinere successores, et nos quoque servabimus, utpote quam censemus utilissimam simul et commodissimam.

23 Nunc nobis gradus faciendus est ad explicanda adjuncta litteraria quibus Hagiographi opus suum et inceperunt et promoverunt. Reliquerat imprimis Bollando, uti prædiximus n. 16, bibliothecam satis instructam Rosweydy; sed, ut scite animadvertit Dan. Papebrochius (b), *intra Belgium fere et loca vicina Belgio propositæ sibi collectionis spem omnem concluderat: Coloniz, Treviri, Parisique extremi conatum ejus limites fuerant, et hi quidem parce timideque tentati per amicos pauculos*. Ast hæc subsidia, licet ampla, Bollando sufficere non poterant, utpote cui imprudens fuisset de Sanctis alienigenis agere, nisi coram haberet ejusmodi biographias, quibus tuto fidere potuisset. Ausus itaque est, ait Papebrochius l. c. *totam circumspicere Europam, quam late nostra se diffundit Societas et quaquaversum spes suas extendere: diligenti in omnes partes scriptione utens et ad conferendam operam invitans aliquos ex Provinciis singulis*. Quod litterarum commercium frequens semper apud socios Bollandianos continuare oportuit: nam licet quis, quando ad commentandum in Vitam alicujus Sancti accingit sese, multa jam præparata habere putet, non raro tamen accidit, ut ingressus in causam propter perplexitatem et multitudinem subnascentium quæstionum, videat sibi multa deesse ad illustrandam historiam necessaria, quæ, quum e longinquo petuntur, amicorum benevolentia sunt comparanda. Harum epistolarum ingens numerus adhuc exstat in scriniis nostris, et præcipue in collectione hagiographica bibliothecæ regis Burgundicæ.

Bollando ad-
jumento fuere,
1° frequens
litterarum
commercium;

24 Maximo etiam adjuncto ad opus promovendum fuere itinera litteraria, quæ socii Bollandiani susceperunt, quæque varias Europæ Catholicæ partes complectebantur. Vivente etiamum Bollando, primum hujusmodi iter instituit Godefridus Henschenius et Daniel Papebrochius. Ne autem in incertum vagari magis, quam ad propositum scopum omnia vestigare itinerantes viderentur, communi consilio apparavere indicem Actorum omnium, quæ vel in MSS. codicibus schedisve, vel in excusis libris, Musæum Bollandianum tunc continebat (c); *eo fine ut directorium esset perpetuum ad quævis monumenta dignoscenda, discernendaque ea, quibus descriptis opus foret, ab aliis quibus non egebant*. Hocce præcipuo viatico instructi socii, Bollando Coloniam Agrippinam usque comite, longo et, ut tunc erant tempora, laborioso itinere se commiserunt. Peragratis ditionibus Coloniensi, Trevirensi et Moguntino, per Bavariam Tyrolimque Italiam ingressi, Venetias appulere, ubi decem dierum intervallo exoussere, tum quos reipublicæ legatos reliquerat græcos codices cardinalis Besarion, tum quæ magni momenti manuscripta servabantur in S. Georgii-majoris monasterio. Romæ tandem amplissimam messem collegerunt, tam in privatis prælatorum et monasteriorum bibliothecis, quam maxime in Vati-

2° itinera lit-
teraria, quæ

Bollandi, p. vii, n. 20.—(c) Ibid., p. xxiv, n. 81.

CANA;

A cana; numerantur enim facile septingenta Acta, quæ in sola urbe Roma fuerunt reperta (a). Investigationibus suis faventem habuerunt Summum Pontificem, Alexandrum VII, qui quamdiu in Germania fuit Apostolicæ sedis Nuntius et ad componenda Germaniæ bella pacis conciliator, hebdomadale cum Bollando habuerat litterarum commercium. Hic ut *primum* (b) de consilio transmittendorum in Italiam sociorum inaudit, continuo per Illustrissimum Ferdinandum Fursenbergium, tunc intimum cubicularium suum, nunc Paderbornensem Episcopum et S. R. I. Principem (c), scribendum curavit, expectatissimum sibi fore eorum adventum, quibus ad promovenda cæpta omnem esset opem favoremque impensurus.

per varias Europæ partes

25 Neque sane minus quam promiserat, fecit: statim enim illustrissimo Vaticanæ bibliothecæ custodi, Luca Holsteinio, S. Petri canonico (d), in mandatis dedit, ut sublata cujusvis excommunicationis interminatione, qua fere adstricti pulpitis suis Romæ detinentur libri, non modo Vaticanos omnes codices MSS. qui de Sanctis agerent, sed cætera omnia Almæ Urbis MSS. venturis P. Bollandi sociis sciret esse permissa; ipsique curandum, ut ea inspicere omnia, et commode cum vellent, transcribere possent. Pontificiæ voluntati tanto alacrius obsecutus est Holsteinus, quanto jucundius mandatum acciderat: jam præsto erant Græcarum Vitarum catalogi, quos, in sociorum adventum excogitatos, pararat, ne nimium in querendo et codices a capite ad calcem evolvendo, laborarent: atque ita spes erat eximii fructus, non admodum magno labore ac tempore colligendi. Sed tantas spes fefellit immatura mors Holsteinii, qui ut ostenderet quanti in sanctiore etiam palæstra illorum virtutem faceret, illos solos in extremo agone adhibendos voluit adhortatores, illos testamenti condendi sequestros, testes illos professionis Fidei catholicæ, advocari jussit (e).

obituere

26 Nacti nihilominus socii Bollandiani sunt æquum rerum suarum estimatorem in Leone Allatio (f), qui custos bibliothecæ Vaticanæ Holsteinio successerat. Ipso certe minime repugnante, effectum est, ut non ipsi tantum, sed scriptor quoque, ab ipsis designatus, efferre domum possent quoscunque codices, qui utiles fore videbantur, describendos, exemplo, ait Papebrochius (g), numquam usurpato, aut saltem nemini alias tam ampliter indefinitæ concessio. Neque utendo privilegio impedimentum attulit decretum, in Congregatione Conservatorum Bibliothecæ non diu post conditum, quo sanciebatur, ne cui quacumque ex licentia liceret retinere libros, e bibliotheca acceptos, ultra diem decimum quantum. Nam Pontifex voluit, ut toties illi quindecim dies replicarentur, donec esset Hagiographis satisfactum. Similem benevolentiam illis impendebant præcipui Cardinales, Franciscus Barberinus, Flavius Chisius, Braccacius et Sforza, quibus aliisque quam plurimis adjungendus præ cæteris videtur princeps Camillus Pamphilus; is enim, quum in sua bibliotheca non multum haberet quod e re Bollandiana esset, liberali eleemosyna sociorum reditum adjuvit.

socii Hagiographi

27 Magnatum Romanorum benevolentiam æmulati sunt, quotquot erant in Alma Urbe, supremi

Ordinum regularium moderatores, qui impensam Romæ benignitatem cumularunt, missis ad suos encyclicis litteris, ut scrinia litteraria Hagiographis ultro aperirentur. Inter Mæcenates suos nominarunt majores nostri Joannem Baptistam de Marinis, Magistrum Generalem Ordinis Prædicatorum, Sebastianum a Neapoli, Vicarium Generalem FF. Minorum Observantiæ, Petrum Lanfrancium Eremitarum S. Augustini Generalem Priorem, Hieronymum Ari, Priorem Generalem Carmelitarum, Callistum Puccinellium Priorem Generalem Ord. Servorum B. M. V., Ludovicum Balbum Præsidentem Generalem Ord. S. Benedicti Congregationis Cassinensis, Abbates Generales Petrum Ferracium Congregationis Camaldulensis, Danielem Sersalium Vallis Umbrosæ, et Joannem Bona (post S. R. E. Cardinalem) Cistercii reformati. Similes quoque litteras dedit pro Generali suo abbate absente Gaspar a Castro S. Petri, Procurator Generalis Canonorum regularium Congregationis Lateranensis (h). Neque ulla umquam oblivio debet, quæ debita fuerint gratiæ Patribus Oratorii Romani S. Philippi Nerii, qui non solum librariam suppellectilem, a Baronio ejusque sociis relictam, ultro Henschenio et Papebrochio communicarunt, sed eosdem, quamdiu Romæ substituerunt, habuerunt tamquam domesticos, quibus sollicita charitas impendenda esset (i). Tanta fuit documentorum copia, quam non tantummodo in Italia, sed in Gallia quoque collegerunt, ut generalis index, in quem referendi essent libri tum manu exarati, tum typis expressi, tanto auctus thesauro, rescribendus fuerit, quatenus omnia suo ordine secundum Alphabeti ordinem reperirentur (k). Exstat hujus itineris descriptio MS. in bibliotheca Burgundica sub numero 17,671.

variis temporibus.

28 Quam straverant ad exterarum nationum viam, Henschenius et Papebrochius, gnæviter secuti sunt successores. Nam Conradus Janningus, cum per quadriennium Romæ in disciplinas theologicas incubisset, quinto anno in Italia remansit, sedulo scrutatus omnes ditissimæ regionis quasi angulos ab anno 1681 ad 1686. Idem cum Francisco Baertio anno 1688 Germaniam Bohemiamque peragravit, ac dein in Italia ab 1697 per triennium mansit, ut quæ fuerant Actis objecta dilueret (l). Anno 1715 Joan. Bapt. Sollerius, socius expetitus a Thoma Philippo ab Alsatia, Cardinali archiepiscopo Mechliniensi, in Austriam perrexit, ubi continuandum Hagiographis stipendium a Casare Carolo VI impetravit (m). Adhuc Bollandiani socii Hispaniam non attigerant, sive quia ineunte sæculo xviii bellis infesta erat, sive quia iniusta per Hispanicam Inquisitionem censura erant deterriti: ast anno ejusdem sæculi xxi illuc profecti sunt Gulielmus Cuperus et Joannes Pinus sacræ antiquitatis monumenta, in bibliothecis et archivis asservata, lustraturi (n). Peregrinationum agmen claudit iter per Galliam, Italiam, Germaniam et Hungariam a Joanne Stilingo et Constantino Suyskeno anno 1752 susceptum, quo non penitendus documentorum thesaurus in Musæum hagiographicum ingestus fuit (o).

30 Pecuniarium subsidium,

29 His litterariis subsidiis, copiose sane et splendide paratis, Bollandianis sociis procuranda fuit

(a) T. I. Martii Vita Joan. Bollandi, p. xxvii, n. 98. — (b) Ibid. p. xxviii, n. 95. — (c) Electus, confirmatus, consecratusque ad Paderbornensem Ecclesiam anno MDCLXVI. Monasteriensem quoque cathedram consecendit anno MDCLXXVIII, inter præcipuos fautores Societatis nostræ et maxime Hagiographiæ numerandus venit. Ei dedicata fere bina Aetorum volumina, nempe n. Aprilis et i. Maji: ejusdem mensis tomus alter inscriptus fuit fratri ejus, Wilhelmo, præposito Monasteriensi, decano Salisburgensi et Pader-

bonensi canonico. — (d) De Luca Holsteinio vide Christophori Saxii Onomast. litt., t. IV. p. 295. — (e) T. I. Martii Vita Joan. Bollandi, p. xxviii, n. 96. — (f) Vide Niceron., t. VIII. p. 91. — (g) T. I. Martii Vita Joan. Bollandi, p. xxxi, n. 101. — (h) Ibid., p. xxxi, n. 107 et seqq. — (i) Ibid., p. xxviii, n. 97 et seqq. — (k) Ibid., p. xxxvii, n. 127. — (l) T. III Jul. — (m) T. V Aug. — (n) T. VI Aug. — (o) T. I Octob.

rei

A rei pecuniariae stabilis constitutio. Nam librorum ingens coemptio, manuscriptorum et variis linguis apographa, ipsa per potiorum Europae partem itinera magnam numerorum vim insumebant: cui ferenda impar erat rei domesticae inopia. Initio itaque patronos sibi querebant praecipuos ecclesiarum et monasteriorum Praesules, quos in bonarum litterarum studio propensos noverant, quibusque dein excusa typis volumina offerebant dedicata (a): atque hi quidem usque ad exitum saeculi XVII utcumque reperiebantur vel in ipso Belgio nostro, vel in finitimis regionibus. Sed, eodem saeculo exeunte, ea jam erant Belgii tempora, quae spem nullam facerent cujuscumque subsidii. Obierant quippe mortem praematuram principes, qui dum viverent, et nonnulla contulerant et sperare jusserant omnia. Alio itaque convertenda erant cura, talesque erant principes adeundi, qui sperarentur munificentiam suam heredibus legaturi (b). *Erat quidem qui securos Hagiographos esse juberet, modo solum vertere et Christianissimi regis (Ludovici XIV) auspiciis continuare in Gallia Sanctorum Acta vellent, sed ab eo consilio rationes tum temporis absterrebant gravissimae.*

apud varios principes quaevisum.

B 30 Maluit ergo Papebrochius ad aulam Hispanicam sese vertere, ac benignissimum Regis Catholici explorare animum; et sane rem brevi tam opportune promoverat, ut jam de prospero successu dubitari non posset; cum Janningus, probe conscius, quo loco apud Imperatorem haberentur Acta Sanctorum, antevertendum sibi Papebrochii conatum putavit: et vero anteverit: tam promptam enim offendit Imperatoris voluntatem ad suscipiendam operis Bollandiani clientelam, ut, Viennae etiamnum subsistens (anno 1688), ad Papebrochium scriberet, ne apud aulam Hispanicam porro quidquam urgeret. Praesagisse jam tum Janningum Sanctorum instinctu diceret, quae futura deinceps erant: nam Catholici quidem regis, larga, ut assolet, esse poterat gratia; diuturna esse non poterat, sive ob insecutam brevi sacrae Inquisitionis Toletanae procellam, sive ob mutatam in Belgio dominationem, quae ad domum Austriacam devoluta est per conditiones Pacis Rastadensis an. 1714. Haec fere ad verbum e Vita Conradi Janningi, auctore Petro Bosschio, exscripsimus.

ab Austriacis sub certis legibus

C 31 Nihilominus dicendum est primo suo itinere Janningum viam magis sibi straxisse ad quidpiam fixum et stabile obtinendum, quam re ipsa obtinuisse; quod satis indicat Vita ejus scriptor narrans (c) illum anno 1700 Roma Vindobonam pro-

fectum, demum apud Caesarem perfecisse, quod ante decennium inchoaverat, ut, stabilitis in posterum ac perpetuis beneficiis, Augustissimae familiae socios habere vellet aeternum obstrictissimos. Petierat scilicet Janningus anno 1688 ut Imperator, qui tunc erat Leopoldus I, vellet esse Operis perpetuus patronus, ea lege, ut omnes deinceps tom, quos ad numerum quinquagenarium excreturos autumabat, ipsi Caesari aut alicui e principibus utriusque sexus Austriae dedicarentur. Annuit quidem Imperator et annua scuta imperialia mille, alendis tribus Hagiographis assignavit: verum hujus voluntatis, viva voce prolatae, nullo existente testimonio, solutio promissionem secuta non est, donec, ut supra diximus, anno 1700 Janningus Vindobonam reversus circa finem Septembris libellum supplicem Caesari obtulit, quo eidem in memoriam revocat promissionem olim factam, quae, nullo scripto adhuc firmata, effectum suum sortita non fuerat. Concessit, quod petebatur, Imperator, et decreto XVII Novembris ejusdem anni sancivit, ut non solum constituta pensio quotannis accurate solveretur, sed etiam reliqua ab anno 1688 restituerentur. Scripto gratias egit Janningus Imperatori, et se suosque socios quamdiu pensio perseveraret, singulis septimanis semel Sacrosanctum Missae sacrificium pro incolunitate Austriae familiae oblaturos spondit. Impedivit tamen Caesarem liberalitatem, quod brevi insecutum est bellum pro successione Hispanica, quo tota Europa et praesertim Belgium nostrum conflagravit usque ad an. 1713. Rebus compositis, Carolus VI diplomate suo dato XVII Januarii 1716, sancivit, ut pro reliquis non solutis penderentur semel sex millia florenorum seu circiter 10,884-35 francorum, et deinceps annuatim mille nongenti nonaginta quinque (circiter fr. 3,619-3) tribuerentur. Quamvis autem tale subsidium in decem solum aut undecim annos assignatum fuisset, perseveravit tamen usque ad abolitam Societatem Jesu anno 1773.

32 Annuae pensioni a Principibus Austriacis adscriptae et pecuniae e dividendis Actorum voluminibus redactae, accensenda sunt donaria satis ampla a sorore P. Danielis Papebrochii, ab Episcopis Brugensi Henrico Josepho Van Susteren et Gandavensi Joanne Baptista de Smet collata, ut efficiatur caput proventuum quibus Hagiographi sumptuosum opus sustinebant promovebantque. Commissam vero sibi pecuniam tam graviter procurabant, ut licet largi in sublevanda inopia, praesertim domus Professae Antverpiensis, habe-

principes ob- tentum.

(a) En catalogus principum et prelatorum quibus dedicata fuere volumina: apposito anno quo singula in lucem prodierunt.

1 Jan. t. I. Urbano PP VIII.	Anno. 1645
2 Jan. t. II. Francisco Card. Barberino.	Eod.
3 Febr. t. I. Alexandro PP. VII.	1638
4 Febr. t. II. Gaspari Nemio, Archiep. Camerac.	Eod.
5 Febr. t. III. Andreae Creusen Archiep. Mechlin.	Eod.
6 Mart. t. I. Clementi PP. IX.	1668
7 Mart. t. II. Francisco Card. Barberino.	Eod.
8 Mart. t. III. Antonio Card. Bichio.	Eod.
9 April. t. I. Clementi PP. X.	1675
10 April. t. II. Ferdinando Furstemberg, Ep. Paderborn.	Eod.
11 April. t. III. Maecario Simeone, Abbati S. Michaelis Præm. Antv.	Eod.
12 Maj. t. I. Ferdinando Furstembergio, lib. Baroni.	Eod.
13 Maj. t. IV. Carolo Card. Barberino.	1685
16 Maj. t. V. Ludovico de Soussa Archiep. Ulissipon.	Eod.
17 Maj. t. VI. Cosmo III. magno Duci Etrur.	1668
18 Maj. t. VII. Maximiliano Henrico Archiep. Coloniensi.	Eod.
19 Propyl. Maj. Innocentio PP. XI.	1685
20 Jun. t. I. Leopoldo Imp.	1695
21 Jun. t. II. Eleonore Imperatrici	1698
22 Jun. t. III. Josepho I. Imp.	1704
23 Jun. t. IV. Eidem.	1707
24 Jun. t. V. Wilhelmine Amaliae Imp	1709
25 Jun. t. VI. Pars. I. Carolo VI. Imp.	1713
26 Jun. t. VII. Pars. II. Eidem.	1717
27 Jul. t. I. Eidem.	1719

28 Jul. t. II. Elisabethae Imperatrici.	Anno. 1721
29 Jul. t. III. Carolo VI. Imp.	1725
30 Jul. t. IV. Mariae Elisabethae Belgii Gubern.	1728
31 Jul. t. V. Mariae Magdalene Archid. Austr.	1727
32 Jul. t. VI. Mariae Theresiae Archid.	1729
33 Jul. t. VII. Mariae Annae Archid.	1751
34 Aug. t. I. Carolo V. Imp.	1755
35 Aug. t. II. Eidem.	1756
36 Aug. t. III. Franc. III. Lothar., et Mariae Theres.	1757
37 Aug. t. IV. Carolo IV. Imp.	1759
38 Aug. t. V. Mariae Theres. Reginae	1741
39 Aug. t. VI. Josepho Archid.	1745
40 Septembr. t. I. Mariae Annae Archid.	1746
41 Sept. t. II. Carolo Archid.	1748
42 Sept. t. III. Mariae Christianae Archid.	1750
43 Sept. t. IV. Mariae Elisabethae Archid.	1755
44 Sept. t. V. Petro Leopoldo Archid.	1755
45 Sept. t. VI. Mariae Amaliae Archid.	1757
46 Sept. t. VII. Joanne Gabrielis Archid.	1760
47 Sept. t. VIII. Josephae Archid.	1762
48 Oct. t. I. Mariae Carolinae Archid.	1765
49 Oct. t. II. Ferdinando Archid.	1768
50 Oct. t. III. Mariae Antoniae Archid.	1770
51 Oct. t. IV. Maximiliano Archid. Ord. Mag. Supremo, Coadj. Colon et Monast.	1780
52 Francisco Josepho Archid. post Imperatori	1786
53 Pio PP. VI.	1794

(b) T. III Jul., p. 4, n. 14. — (c) *ibid.*, p. 7, n. 20

rent

A rent tamen, quando Societas Jesu abolita fuit, summam capitalem centum triginta sex millium florenorum Brabanticorum (fr. 246, 710-35). Hæc deprompsimus e relatione facta, a consiliario Van den Cruyce die xvi Martii 1774. Quæ cum multis aliis instrumentis collecta fuere a Cl. viro Gachard Archivio regni præfecto (a). Hactenus de necessario ad scriptionem apparatu, qui, ut fere fit, initio tenuis, paulatim ad honestam conditionem amplificatus est.

Initio lente processere Hagiographis

33 Restat, ut paucis exponamus, quomodo Bollandus ejusque socii demandatam sibi provinciam et susceperint et administrarint. Principio quidem, quod et nos experti sumus, tentandum fuit quasi vadum, quo viam sibi sternent ad rem cum decore peragendam. Bollandus, qui, ineunte anno 1630, ad Rosweydi incepta continuanda, uti supra n. 6 diximus, vocatus fuerat, solidos annos tredecim posuit, antequam bina volumina, totum Januarium mensem complexa, in lucem emitteret. Diuturnior dein usus peritiosus fecit, ut intra brevius intervallum tomos sequentes edere valeret: atque ita factum est, ut reliqua volumina singula labore fere triginta quatuor mensium constarent. Universo lucubrationi operam vicissim contulerunt, tempore centum et quinquaginta annorum (b), viri triginta duo, uti liquet e subjecta tabella (c). Licet autem nostro præsertim sæculo breviora non raro deficiantur temporum intervalla edendis voluminibus grandioris etiam formæ, nemo tamen qui indolem Operis secum ipse reputaverit, facile conqueretur tantum annorum spatium Actis Sanctorum perscribendis insumptum fuisse. Scilicet Bollandus et qui post ipsum in hoc labore versabantur, hanc sibi præscripserant legem, ut immutato stylo

D
 " primigenias Vitas ederent; gravissimas quasque
 " difficultates in Sanctorum historiis dilucidarent;
 " nullum, ut exponit Papebrochius (d), quem non
 " ipsi inspeissent legissentque testem præsumere
 " rent adducere; et singulorum, quibus primario
 " nitentur, ætatem, veracitatem prudentiam
 " que in scribendo sibi declarandam existima-
 " rent. Nihil eorum, quæ ad Sancti alicujus ple-
 " niorem notitiam pertinebant, volebant indiscus-
 " sum relinquere; nullum locum tam obscurum,
 " tam ignobilem gentem, tam remotam præterire
 " regionem, quæ Sanctos aliquos coleret aut
 " coluisset aliquando, nullam denique vocem tam
 " barbaram, quo suam non extenderent diligen-
 " tiam, quantum quidem per editos ineditosve
 " auctores, per litterarum commercia, per obse-
 " quia conciliatorum ubique amicorum humanus
 " potest labor obtinere. Non illi tantum genera-
 " lem quandam Ecclesie et regionum historiam
 " ordinabant, quamvis et in hac sæpe iis nullum
 " que fuerit desudandum, sed particulares quo-
 " rumcumque episcopatum, civitatum, mona-
 " steriorum, religiosorum Ordinum origines,
 " successiones, historiasque scrutabantur et pro
 " viribus explanabant.

E
 34 " Quam ut rite pertractarent, alieni esse non
 " poterant ab iis artibus, quæ cum historia affini-
 " tate junguntur: cætere enim videtur illa, nisi
 " geographicæ, chronologicæ, diplomaticæ, et ar-
 " chæologicæ disciplinæ faciem præferant et eidem
 " ancillentur. Nullus autem qui ejusmodi studia
 " vel leviter attigerit, ignorat quantis implexa
 " sint difficultatibus, quoties ex veteribus sunt
 " repetenda. Hi rem, coævris satis notam una, alte-

propter multi-
 pilices quæsti-
 ones

(a) Archiv. du Royaume. — Bollandist. f. 52 et seqq. Pecunie supra relate annumerari quoque convenit * Creditum fl. 9,410-19, (fr. 17,072-1). Ibid. f. 21. 2° Officinam librarum, que venalem habebat librorum copiam non spernendam: videlicet 8807 volumina Actorum et 22,982 tomos, ad humaniores litteras spectantes qui vulgo Libri Classici appellantur. 5° Supplementum typographicum. — (b) Primum volumen editum fuit anno 1643: postremum, scilicet sextum Octobris, anno 1794. — (c) Præter Hagiographorum nomina, gratum fore lectoribus arbitramur subijcere simul numerum annorum,

quos huic Operi impenderunt. Triplici serie distinguuntur: prima complectitur illos qui unius plurimave voluminum titulo inscripti et Hagiographis immortui sunt; secunda habet eos, qui edendis voluminibus cooperati, aut Museum ante mortem reliquerunt, aut Hagiographis supervixerunt; tertia denique illos exhibet, qui extincta Societate Jesu, ex aliis Ordinibus accesserunt ad Corn. Byemum et Jacob. Bæcum, operamque posuerunt in conficiendis tribus ultimis voluminibus.

	NATI.	INGRESSI SOC. JESU.		DEFUNCTI.	ALLABORABUNT.		LAUDANTER.	
		ANNOS.	VOLUM.		ANNOS.	VOLUM.		
PRIMA SERIES.								
C	JOAN. BOLLANDUS.	Julii-Monte (Limburg.)	1896, 15 Aug.	1612	1665, 12 Sept.	54	8	T. I Mart.
	GODEFR. HENSCHENIUS	Venradii (Geldr.)	1600, 24 Jan.	1619	1681, 11 Sept.	46	24	T. VII Maji.
	DANIEL PAPEBROCHIUS	Antverpiæ	1628, 16 Apr.	1646	1714, 28 Jun.	35	19	T. VI, p. i, Jun. F
	CONRAD. JANNINGHUS	Groningæ	1650, 16 Nov.	1670	1725, 15 Aug.	44	15	T. III Jul.
	FRANC. BARTIUS	Ypris	1651, 25 Aug.	1670	1719, 27 Oct.	58	10	T. II Jul.
	JOAN. BAPT. SOLLERIUS	In Hesusu (Fland.)	1669, 28 Febr.	1687	1740, 27 Jun.	58	12	T. V Aug.
	JOAN. PIRIUS	Gandavi	1678, 15 Dec.	1696	1749, 19 Maji.	53	14	T. III Septemb.
	GUILIEM. CEPERUS	Antverpiæ	1686, 4 Maji.	1704	1741, 2 Febr.	21	11	T. VI Aug.
	PETRUS BOSCHIUS	Bruxellis	1686, 19 Oct.	1703	1736, 14 Nov.	15	7	T. III Aug.
	JOAN. STYLTINGUS	Vico-Duri (prov. Ultraj.)	1705, 24 Febr.	1722	1762, 28 Febr.	28	11	T. I Octob.
	CONSTANT. SUTSKENUS	Silvæ-Ducis	1714, 20 Aug.	1752	1771, 28 Jun.	26	11	T. IV Octob.
	JOAN. PERIERUS	Contraci	1714, 29 Aug.	1752	1762, 25 Jun.	15	7	T. I Octob.
	URBAN. STICKERUS	Dunkercæ	1717, 25 Sept.	1755	1755, 28 Oct.	2	1	T. V Septemb.
SECUNDA SERIES.								
	JOAN. LIMPENUS	In Aalbeke (Limburg.)	1709, 19 Nov.	1726	1730	9	5	T. V Septemb.
	JOAN. VELDUS	Antverpiæ	1710, 17 Sept.	1727	1747 recessere	5	2	T. VII Octob.
	JOAN. CLEUS	Antverpiæ	1722, 20 Aug.	1740	1760	7	3	Ibid.
	CORN. BYEUS	In Elverdinghe (Fland.)	1727, 1 Oct.	1745	1801, 14 Aug.	53	6	Ibid.
	JACOB. BUREUS	Hallis	1728, 11 Mart.	1745	1808, 29 Sept.	52	7	Ibid.
	JOSEPH. GIESQUIERUS	Contraci	1751, 27 Febr.	1780	1802, 25 Jan.	10	4	Ibid.
	IGNAT. HUBENUS	Antverpiæ	1757, 12 Dec.	1785	1782, 18 Jul.	10	2	Ibid.
TERTIA SERIES.								
PROFESS.								
	JOAN.-BAPT. FOSSONUS	Bruxellis	1757, 27 Febr.	Can. Reg.	1826, 14 Sept.	7	2	Ibid.
	ANSELM. BERTHODUS	In Rupt (Sequan.)	1755, 21 Febr.	O. S. Ben.	1788, 19 Mart.	4	5	Ibid.
	SIARDUS DYCKIUS	Tongerlœe	1759, 10 Nov.	O. Præm.	1850, 1 Sept.	3	2	Ibid.
	CYPRIAN. GOORZIUS	Turnholt	1759, 17 Déc.	O. Præm.	1859, 25 Jul.	5	2	Ibid.
	MATTH. STALSUS	Mosaci	1761, 12 Oct.	O. Præm.	1826, 2 Febr.	4	2	Ibid.

His annumeramus Daniel. Cardon Antverpiensem, Henric. Thilleul, Nicol. Rayé Bruxellensem, Franc. Verhóven Brugensem, Petr. Dolmans ex Limmel, prope Trajectum ad Mosam, de quo T. V Septemb., Jacob. Trentecamp Aldenardensem, et Adrian. Heylen,

Can. Præm. de quo cfr Mem. cour. de l'acad. roy. des sciences et bell.- lettres de Brux., t. XV, qui breviori tempore cooperati sunt — (d) Vita Joan. Boll., p. xx.

A "rave signant voce, eaque frequenter ambigua,
 "quæ posteros divexet et nonnisi multiplici lucu-
 "bratione probabilem accipiat interpretationem.
 "Attamen in suo esse arbitrio molebant Hagiogra-
 "phi molestum impedimentum silentio declinare;
 "sed quæ demum cumque quæstio res gestas
 "Sanctorum attingeret, hanc pro suo instituto
 "tractandam dilucidandamque suscipiebant tanta
 "cura, ut plurimum mensium labor in una re
 "incipiti aliquando poneretur. Ad *Geographiam*
 "quod attinet, longis investigationibus componere
 "sæpe oportebat historiam cum topographia, quæ
 "ob locorum nomina vitata aut mutata, ob di-
 "screpantes actorum sententias, ob dubios re-
 "gnorum, provinciarum, episcopatum fines cali-
 "gat. Hinc, quoties argumentum postulabat, nihil
 "omiserunt Hagiographi quod locorum notiones
 "illustrare posset *Chronologica* quoque studia,
 "quam sint ardua, experiri licet iis, qui seriem
 "temporum quam brevissimam ordinare tentant:
 "aliæ ex aliis controversiæ neuntur, quæ dum
 "pendent, omnem cohibent gressum, nec locum
 "relinquunt, ubi certo vestigium figatur. Neque
 "operam suam in his perdidisse Hagiographos
 B "ostendunt commentationes, quibus quæstiones
 "maxime intricatas feliciter explicarunt (a). *Rem*
 "diplomaticam frequenter retractare cogebantur,
 "cum in institutione episcopatum et monaste-
 "riorum, in donationibus, in privilegiis civitatum
 "instrumenta recurrant, de quorum fide et inte-
 "gritate erat dijudicandum. Et quamquam Pape-
 "brochium nostrum in suo Propylæo antiqua-
 "rio (b), aliqua propter hujusmodi scripturarum
 "inopiam fefellerint; nullis tamen, ait Mabillo-
 "nius (c) ad hoc usque tempus peculiari tracta-
 "tione rem (diplomaticam) aggressus fuerat, ante
 "Danielem Papebrochium Societatis Jesu, editis
 "Sanctorum Actis clarissimum virum, qui in Pro-
 "pylæo data opera eam discutiendam suscepit.
 35 "Habet et *Archæologia*, quæ accepta referat
 "Hagiographis, qui Sanctorum Vitas scrutantes
 "minutissime, et plenissime enucleantes, in anti-
 "quos mores, ritus, leges, in Veterum artes et
 "in ipsa rudimenta linguarum inquirere, colla-
 "tisque monumentis sacris et profanis variarum
 "nonnunquam gentium, ad veri normam eadem
 "debeuerunt expendere (d). Sed congestis his omni-
 "bus Historiæ subsidiis, et ingenti, quæ necessaria
 "est, librorum et manuscriptorum comparata su-
 "pellectili, superest, ait Papebrochius (e), ultimus
 "et difficillimus actus, qui in discernendo dijudi-
 "candoque consistit, propter multitudinem per-
 "plexitatemque subnascentium ex auctororum dis-
 "sensu controversiarum. Quapropter ad nul-
 "lum testimonium provocabant, quin auctorem,
 "ejus ætatem et fidem recognovissent, quin dicta
 "cum scriptis æqualium aut antiquiorum composuis-
 "sent, quin historiam sæculi et regionis pene
 "universam habuissent perspectam, ne quid irre-
 "peret, quod cum cæteris monumentis non posset
 "conciliari. Ad hac accedebant operosæ discepta-
 "tiones de *Theologia* toties agitandæ, quoties ex
 "SS. Patrum scriptis demonstranda erat Fidei Ca-
 "tholicæ doctrina semper immota et sibi constans;
 "quoties in sanctorum episcoporum gestis defi-

"nienda erant conciliorum decreta et jura Ecclē-
 "siæ; quoties demum in Sanctis vindicanda erant
 "perseverans miraculorum gloria, prophetiæ, cœ-
 "lestium revelationum, altissimæque contempla-
 "tionis donum indeficiens. Sanæ etiam *Philosophiæ*
 "placita adversus profanas incredulorum novitates,
 "superbum delicatulum fastidium et vecondem
 "contemptum impiorum erant propugnanda (f). "

36 Et vero labori Hagiographorum laudem
 repensam fuisse testantur elogia, quibus eos orna-
 runt eruditi non solum Catholici, sed illi etiam qui
 propter religionis dissidia alieniores vel ob ipsam
 Operis indolem ab ejus auctoribus videbantur.
 Certe *Acta Eruditorum Lipsiensia* anni 1683 (g)
 cum enumerasset scriptores bene multos, qui ad
 Vitas Sanctorum edendas incubuerant, severiori
 censura omnes perstringunt, dum exprobrant eru-
 ditionem adpersam fuisse nullam, nec in tam
 vastis operibus repertam salis micam, anilibus
 fabulis, quibus refertæ omnes paginae, nullam
 melioris literaturæ partem admittentibus. Pri-
 mus eam huic studio inferre cogitavit hoc sæculo
 Heribertus Rosweydy: cumque brevibus enar-
 rassent Rosweydy consilium, dicunt ejus execu-
 tionem aggressum Joannem Bollandum, eruditione
 summa et eloquentia insigni instructum, qui suas
 partes ita implevit, ut non ii solum, qui Sancto-
 rum cultui superstitione dediti (h) sunt, fabu-
 lasque pro historiis accipientes nubem pro Junone
 amplectuntur; sed et illi qui Historiæ Ecclē-
 siasticæ student, temporum rationes intelligere,
 antiquitates Ecclesiæ prisæ cognoscere, alia
 item ad eruditionem spectantia ex his monumen-
 tis haurire possint. Hisce encomiis mire con-
 sonat iudicium, quod de *Actis Sanctorum* tulit vir
 celeberrimus Godefridus Gulielmus Leibniz, qui
 editionem Actorum Lipsiensium non probavit so-
 lum, sed suam etiam operam conferendo promo-
 vit (i). Epistola etiam ad Danielem Papebrochium
 data iv Non. Januarii 1686 et in scriniis nostris
 autographa, significat discussam se cupere quæstio-
 nem genealogicam circa quosdam Longobardiæ
 et vicinarum regionum marchiones, qui sæculo
 xi vivere, quorum familias ditionesque agnoscere
 et distinguere operæ pretium esset (k). Epistolam
 hisce verbis orditur: *Quantæ molis, quantique*
fructus opus in te suscepis, ex quo Bollandus et
Henschenio, tamquam Hercules Atlantibus suc-
cessisti, quantum in eo sis progressus, nemo
adeo in literis hospes est, quin sciat. Itaque inter-
rumpere tam præclaras cogitationes tuas aliena
ab instituto vestro quæstione prope religioni mihi
ducerem, nisi scirem universam pene Historiam
tuæ ditionis esse et in vestris scriniis omnium
pene sæculorum claves contineri, quin et plus
aliquando ex vestris chartis, quam ex millorum
principum collegiorumque archivis erui posse,
tantam autem vobis esse humanitatem, ut colle-
ctas opes publico beneficio destinatis.

37 Altera epistola etiam autographa, data
 Hannovera 4to Maji ejusdem anni, gratis actis
 pro labore, ad enodandam quæstionem col-
 lato, subjungit: *Mihi institutum vestrum*
semper mirifice placuit: quare si qua in re
inservire possim, non patiar meam prom-

varii generis
 enodandas.

Eorum erudi-
 tionem lauda-
 runt

E

F

etiam it

(a) Vid. De tribus Dagoberti: Acta SS., t. III April.—Chronota-
 xii Patriarcharum Hierosolymitan. Ibid., t. IV Maji.—Chronota-
 xii Patriarcharum Alexandrin. Ibid., t. V Jun.—Chronotaxii Patri-
 archarum Antioch. Ibid., t. IV Jul.—Chronotaxii Patriarcharum
 Constantinopolitan. Ibid., t. I Aug., etc.—(b) Propylæum antiquita-
 tis circa veri et falsi discrimen in vetustis membranis. Act. SS., t. II
 April.—(c) De Re diplomatica. l. i, c. 1.—(d) Vid. De Episcopis
 Tungrensibus: Act SS., t. VII Maji.—Seges Majoricensis. Ibid., t.
 III Jun.—De Liturgia Hispan. antiqua Ibid., t. VI Jul.—De Dia-

commissis. Ibid., t. I Sept., etc.—(e) Act. SS., t. I Mart. in Vita P. J.
 Bollandi, p. xii.—(f) De Prose. Op. Bolland., p. 3 et seq.—(g)
 Act. Erud. Lips. in 1685, p. 7.—(h) Homo acatholicus oblique cap-
 tit cultum et invocationem Sanctorum: hunc errorem luculentè
 refutat ipsa Acta Sanctorum: Vide quæ num. seq. habet Leibnizius
 de honore Sanctis exhibendo.—(i) Biograph. Univ. v. Leibnitz, p.
 597.—(k) Ostendere nempe satagebat Leibniz communem esse stir-
 pem et familie Estensi in Italia et in Germania Brunswicensi domui.

plitudinem

A *ptitudinem desiderari. Quod de Sanctis honorandis mones, non possum non probare. Nam Christiani hominis semper esse duai honoris amicorum Dei favere, qui adeo nihil divinae gloriae detrahit, ut etiam addat; glorificari enim Deum in Sanctis suis manifestum est. Leibnizium, quam olim conceperat de Actis Sanctorum opinionem, porro conservasse monstrat epistola ad Conradum Janningum data Hannovera 11 Julii anni 1706: Una vos epistola conjungo vel una potius charta (alteram enim chartae faciem Papebrochio inscripserat) quos fama et magni Operis meritum conjunctim, praesertim cum non dubitem maximam nunc curarum partem in te (caecutiens et annis confecto Papebrochio) recubuisse; quamvis nec ambigam, quin socium asciveris a quo sublevari possis. Itaque quae hic scribo et mitto, ad vos omnes pertinere velim, quos reverenter saluto et plurimum colo, et de rebus vestris nunc facilius discere spero, quae mihi et utilitati sunt et voluptati. Vale et fave.*

qui a Religione
Catholica

B Hæc eo adduximus, tum quia maximi momenti est in rebus, quae ad eruditionem pertinent, celeberrimi viri iudicium, tum ut tanto probabilius sit lectori data ab eodem Leibnizio olim ad Joannem Philippum Eugenium Comitem de Merode epistola, qua testatur vel sola *Acta Sanctorum* ejusmodi esse, ut meritas laudes universo Ordini conciliant (a). Atque hæc fuit quoque multorum heterodoxorum opinio, ut dicere non dubitavit Josephus Ghesquiere (b), non inventum esse inter eos quemquam eruditum prudentemque virum, qui ipsum institutum modumque tractandi in invidiam dubitationemve adduxerit. Citati scriptoris assertionem confirmat iudicium Armandi Gastonis Camus, qui licet Janseniana lue infectus (c), candidè tamen fatetur (d) Historiam totius Europæ, imo etiam partim, Orientis, a VII ad XIII sæculum Vitis Sanctorum contineri: nihil fere in Ordine civili evenisse, cui non intercesserit Sanctus quispiam: ingens itaque emolumentum scribendæ historiæ contulisse Bollandistas collectione sua. Ipsi, inquit, primi densissimas tenebras quibus ars diplomatica involvatur, discussurunt: egregiasque quæstiones ad Archæologiam, Historiam et Geographiam pertinentes solverunt. Unde concludit citatus auctor dotissimum quemque cupere, ut *Acta Sanctorum* continentur.

erant alieni.

C Necessarium esse non arbitramur recensere elogia eorum, qui inter Catholicos eruditionis laude flourerunt: innumera certe afferre nobis liceret: sed brevitati studentes, instar omnium sit iudicium, quod de Opere hagiographico protulit Benedictus Papa XIV, quem non minus in sacris studiis commendat scientia, quam in suprema sede majestas. Hic binis epistolis testatum voluit, quanti faceret *Acta Sanctorum*, voluitque cum Hagiographis communicatas relationes factas in causis Sanctorum (e). Affirmat porro magnam sibi fuisse semper opinionem de ingenti Opere, *Acta Sanctorum nuncupato, quod... optimo consilio susceptum et incredibili labore continuatum* fuit. Et cum idem Ponti-

fex ad instantiam R. P. Ignatii Vicecomitis, Societatis Jesu Praepositi Generalis, concessisset, ut fieret in omnibus dictæ Societatis ecclesiis Officium S. Palcheriæ Imperatricis Virginis, dicit ad hujusmodi concessionem etiam se inclinatum fuisse desiderio, quod Bollandistæ hac in re ostendunt; quos dicit de *Beatorum Sanctorumque gestis actibusque in lucem emittendis, vindicandis, condignoque honore habendis meritissimos et Apostolicæ etiam prædicationis encomiis laudandos* (f).

40 Atque ita immensum Opus de Sanctorum omnium gestis, eadem qua inchoarant doctrinæ ac diligentia laude, deduxerant socii Bollandiani usque ad totum undequinquagesimum, qui diem v, vi et vii Octobris complectebatur, et anno LXX sæculi præterlapsi editus fuerat. Sed anno 1773, suppressa Societate Jesu, non parva tenuit eruditos cura, ne ruente ipso Instituto, corrueret quoque Hagiographorum fraternitas. Non pauci certe erant adversarii, qui sperabant rem hagiographicam, extincto Ordine universo, plane interituram. Ast aliud statuerat Augusta Maria Teresia. Nam ejus jussu Carolus, Lotharingæ dux et Belgio summa cum potestate præfectus, exquisierat sententiam illorum virorum, qui, prout tunc vocabantur, rebus Jesuiticis curandis præpositi erant (g), ut rite cognosceret quis favor Hagiographis tribuendus videretur (h). Atque ii quidem litteris xxxi Januarii 1774 hanc curam imponendam censuerunt consiliario in suprema Brabantie curia Van den Cruyce, qui, inspectis omnibus documentis, excussisque rationibus, rem hagiographicam accuratissime examinaverat. Cæterum assentandi potius gratia et ne in principem apertius impingeret, quam ut rem serio ad deliberationem revocare posset, id consilii conventus Jesuiticus dedisse videbatur. Illi unum certum fixumque erat, nihil viris suppressæ Societatis concedendum esse, quo possent quacumque ex causa inter se, licet paucissimi, aggregari. Periret sane res hagiographica, quidquid pecuniarum, industriæ, laboris adhuc impensum erat, pessumdaretur; quantumcumque damnum esse subeundum, ut novum sodalitati elementum non constitueretur, quod procedente tempore immensum glisceret: nihil proinde sibi intentatum esse relinquendum, ut tantum malum præverteret. Igitur ante etiam quam consiliarius Van den Cruyce de re hagiographica retulisset, suam jam pronuntiarant sententiam conventitii die xxii Februarii ejusdem anni: « Opus scilicet Bollandianum id non habere utilitatis, ut eruditionem promoveat: melius hunc scopum attigisse Benedictinos in Gallia, Claudium Fleury in sua Ecclesiæ Historia, quorum scripta in omnium manibus versantur: dum ingens Bollandistarum Opus in publicis bibliothecis delitescat, et vix a quibusdam eruditis raro intervallo delibetur (i). »

Suppressa
Societate Jesu.

E

F

41 Hujusmodi sententiæ intercessit cons. Van den Cruyce, relatione sua die xvi Martii sequentis. Qua post expositam compendiose historiam Bol-

multi suppressam volebant

(a) Acta SS. Belgii. t. I. Præf. p. x. — (b) Ibid. p. ix. — (c) Biogr. Univ. v. Camus. — (d) Camus. Voyage fait dans les Départements nouvellement réunis. t. II. p. 30. Rappelons-nous d'abord que presque toute l'histoire de l'Europe et une partie de celle d'Orient depuis le VIIe siècle jusqu'au XIIIe est dans la vie des personnages, auxquels on donna alors le titre de Saints. Il n'y a pas d'événement de quelque importance dans l'ordre civil, auquel un abbé, un moine, un saint n'ait pris part. C'est donc un grand ser vice rendu par les Jésuites connus sous le nom de Bollandistes. à ceux qui veulent écrire l'histoire, d'avoir formé l'immense collection, aujourd'hui (1805) de 32 volumes in folio, connue sous le nom d'Acta Sanctorum. La même collection a eu un autre avantage: elle a donné le signal de cultiver la science qui est la principale base de l'exacitude en fait d'histoire, savoir la diplomatique, ou l'art de discerner entre les monuments

écrits, chartes, diplômes, traités, etc., ceux qui sont sincères et authentiques et ceux qui n'ont pas ces qualités. Les notes et les dissertations des Bollandistes ont été des modèles de critique sur des points d'antiquité, d'histoire, de géographie. Il n'est personne parmi les savants qui ne s'intéressât à la continuation des Acta Sanctorum. — (e) Act. SS. t. IV Sept. in init. — (f) T. IV Sept., p. 778, n. 5, et p. 781, n. 19. — (g) Le Comité établi pour les affaires des ci-devant Jésuites. Il était composé sous la présidence du comte de Neny, chef et président du conseil privé, des conseillers du conseil privé Leclerc et Philippe de Neny et des conseillers du conseil des finances Cornet de Grez et Limpens (Gachard. Mém. sur les Bolland. Messenger des sciences et des arts, année 1835, p. 214.) — (h) Archiv. du Royaume. — Bolland. et Historiogr., t. I. — (i) Gachard sur les Bollandistes. Mess. des sciences, an. 1835 p. 214.

A landistarum, concludit "magnam illorum lucubrationibus inesse utilitatem, quam demonstrant elogia, Operi impensa a viris omni exceptione majoribus, utpote qui, omnimoda eruditione instructi, nullo partium studio adigebantur." Adjungitque "nullum aliud opus tantam laudem Belgio peperisse" (a). Optimum factu itaque crediderunt conventitii cantare palinodiam, brevi, uti videbimus, recantandam. Censuerunt scilicet institutum hagiographicum esse conservandum, ita tamen ut solis viris suppressæ Societatis non constaret; existimabant enim periculosum esse hujusmodi hominibus concedere hanc provinciam (b), qua uterentur, ut novas dissensiones circa res theologicas excitarent, uti fecerunt, dum tantos motus tam in Belgio quam in vicinis Galliis occasione Bullæ *Unigenitus* cierunt (c). Censent itaque accurate investigandum esse in illos, qui Operi hagiographico promovendo utiles esse possent: inquiratur, inquit, in illorum indolem, in modum, quoque quo sese gesserunt, existente etiamnum Societate, et maxime num paratos se exhibeant, ita se impendere labori, ut patienter ab aliis se dirigi. Annuit utcumque huic sententiæ Carolus Lotharingus, epistola data VII Aprilis ejusdem anni (d), jussitque ut idem consiliarius Van den Cruyce porro pergeret in investigandis sensis Hagiographorum, uti constat ex epistola ad illum missa die XX Augusti (e). Itaque sepedictus consiliarius novas inquisitiones instituit, quibus iniquitas calumniarum manifestabatur; paratos se Bollandistæ ostendebant, ut sociarentur iis eruditis, quos princeps designare vellet: ceterum se totos permittere quoad rem pecuniariam providentiæ magistratus, dummodo non solis Missarum stipendiis alendi essent: hoc tamen se cupere, ut illorum libri, segregati manerent a reliqua bibliotheca Antverpiensi, ad quos dein sine magna temporis jactura accedere possent (f).

Hagiographiam,

B 42 Neque hac relatione satisfactum fuit conventui: imo cum in consessu habito die II Aprilis hujus anni (g) pronuntiasset utilem quidem esse operam in *Actis Sanctorum* illustrandis positam, periculose tamen viris suppressæ Societatis scriptiois provinciam demandari, dein in consessu celebrato XXI Novembris (h) dicit probabile sibi videri dictos viros velle clanculo continuare suppressam Societatem, atque hinc summi periculi esse, ut princeps sua auctoritate firmaret institutum, quod brevi quasi aliquid sociorum coagmentum merito haberi posset. Neque dissimulabat parum spei sibi affulgere fore ut Jesuitæ vellent in hac eruditionis palestra informare alios, qui ad suam olim Societatem non pertinuisent. Censet itaque conventus uniendo esse Hagiographos Instituto studiorum Bruxellensi. Princeps Stahrembergius, cum suprema potestate ad provincias Belgicas legatus (*Ministre plénipotentiaire*), consentit

(a) Archiv.—Boll., t. I, f. 52 et seqq. *Il faut convenir que c'est de tous ceux qui ont paru dans ce pays, celui qui a fait le plus d'honneur à la nation.* — (b) *Ibid.*, f. 56. — (c) Occasione hujus Bullæ motus excitatos fuisse, et quidem majores in Galliis, quam in Belgio nostro, nemo est qui diffideatur. Sed turbatum auctores fuerunt illi, qui contumaces in legitimum et solemne Ecclesiæ iudicium, maluerunt omnia sua deque veritate, quam debitam obedientiam præstare. Cum episcopis tum in Gallia tum in Belgio allaborasse viros Societatis in confesso est: quis vitio vertet militi sequenti ducem? Quid egerint Episcopi nostri circa Bullam *Unigenitus* vide in Synodico Belgico, t. II, p. 5 et 311. Quoad Gallos, consule: *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique pendant le XVIIIe siècle*, passim. Nihil dicendum puto de controversia cum Carmelitis, quam Hagiographis objicit conventus; questio istæ tractabatur historice plane, et a theologis disciplinis omnino aliena. — (d) *Ibid.*, f. 40. — (e) *Ibid.*, f. 44. — (f) *Ibid.*, f. 48. — (g) *Ibid.*, f. 56. — (h) *Ibid.*, f. 52. — (i) Lettre de Crumpipen à la commission, Brux. 25 Septemb. 1775. *Ibid.*, f. 72.

quidem cum conventu opportunum non videri, D ut Hagiographi segregatam quamdam societatem constituent: quoniam tamen illorum opera utilis et proinde promovenda videatur, optimum factu censet, si associentur Academiæ Scientiarum et Litterarum Bruxellensi, et *Acta Sanctorum* continuant sub directione aliquot selectorum Academicorum. (i).

43 Quæ opposuerat adhuc conventus Jesuiticus, diverticula esse, quibus viros suppressæ Societatis repellere querebat, vel inde liquet, quod, quoties acceptabantur positæ a conventitiis condiciones, toties novum præstenderetur incommodum. Reposuit itaque conventus litteris datis XIX Octobris ejusdem anni, quidquid fiat pro prosecutione Operis Bollandiani per viros suppressæ Societatis, impossibile esse rem ita constitui, ut vel non creet publico regimini ingentes molestias, aut in societatem quamdam secretam coalescat. Istiusmodi enim viris, inquit, non agitur, ut *Acta Sanctorum* continuant, aut pensionem annuam cæteris majorem accipiant; satis enim industrii sunt, ut pecunia regi non debeant. Sed id unum intendunt, sicut et reliqui per universam Europam, ut sodalium quoddam, idemque secretum, constituent. Vel enim magistratus quotidie aliquid illorum voluntati concedet, quod procul dubio sodalitatem fovebit; vel resistet gnæviter, at tunc post tricas, et molestissimas et multiplices, opus cessabit, et princeps umbram magis, quam veritatem sectatus videbitur. Verum, respondebit quis, aliorum directioni suberunt hi viri. Id quidem numquam accidit: aut astute ipsis præsidibus dominabuntur, aut dissensiones, nulla arte sopiendas, excitabunt. Tales etiam non sunt, ut Academiæ accenseri possint, in qua præter eruditionem, requiritur indoles commoda et agendi modus decorus. Atque hinc deducit conventus nullum ex iis viris in album Academicorum esse inferendum, nisi quis cuperet, ut cætus ille plane ad nihilum redigeretur.

44 Restat nunc, pergat porro conventus, disquirendum an meritum Operis Bollandiani tantum sit, ut enarratis incommodis prevalere debeat. Scopus operi quidem præteritum, expurgare *Acta Sanctorum* fabulis, ingerere rectam notitiam rei antiquariæ; qua in palestra, fatendum est enim, reliquis omnibus prævere Jesuitæ: sed, ait, superarunt illos postmodum tum Monachi Ordinis S. Benedicti, tum alii plurimi. Eruditorum judicio Operis Bollandiani alius non est scopus, quam fucatis ementitisque narrationibus arrogatam Curia Romanæ potestatem sustinere, et cleri in ambiendo honores seculares et in aucupando divitiis aviditatem, spretis sacrosanctæ Religionis principiis, colorare aut excusare. Ceterum meritissimi etiam fuerint illorum labores, hujusmodi tamen sunt, ut nihil conferant ad universi populi doctrinam. Impendatur magis reipublicæ pecunia in juventute

Quæ hic et alibi dicuntur de Hagiographis, intelligenda quoque sunt de *Historiographis*, qui *Acta Sanctorum Belgii selecta*, et alia multa ad patriam historiam illustrandam prelo parabant. Ad id operis concinnandum designati erant *Josephus Ghesquiere, Donatianus Du Jardin, Philippus Connet et Franciscus Lenson*. Septeni igitur (annumeratis tribus Hagiographis *Cornelio de Bie, Jacobo de Bue et Ignatio Hubens*) Academiæ adjungendi fuissent: ne autem tanto numero accresceret societas litteraria, consultum visum fuit, ut initio unus vel alter solum admitteretur. Alio tamen modo rem narrat Arm. Camus (Voy. t. II, p. 34), qui didicerat et Georg. Gerard, Academico Bruxellensi, (vide ejus biographiam. *Supplém. à la Biogr. Univ.*) Academiæ consilium fuisse, ut adgregatis Hagiographis Academiæ, suo nomine *Acta Sanctorum* continuaret: solus assensit Joseph. Ghesquiere, reliqui maluerunt se juncti ab omni collegio ad lucubrations suas incumbere: vicieruntque sub patrocinio episcopi Neostadiensis in Austria, qui securos eos fecit *Acta Sanctorum*, eo quo ceperant modo, esse porro promovenda.

rite

A rite instituenda: et si quidem continuare velint Acta Bollandistæ, adeant publicam bibliothecam, atque istic se suo periculo, sumptibus suis scripti-
 onem impendant.

præpositus

45 Quem præ manibus habemus tractatum, non patitur ut multis gravissimas accusationes refellamus. Refutarunt ipsi Bollandistæ magna ex parte, cum ultro se obtulerint, ut conviverent in aliquo monasterio, cujus incolas selectos informarent ad rem hagiographicam prosequendum: ut reipsa fecerunt et in monasterio Caudenbergensi Bruxellis, et in abbacia Tongerloensi, ut infra monstrabitur. Ruebatur hoc ipso vanum tericulum sodalitiis cuiusdam secreti, quod reipublicæ minax impenderet. Non immorabimur iudicio, quod de *Actis Sanctorum* tulerunt conventitii; protulerunt illud, ut ipsi ajunt, ex ore eruditorum; tale certe est, ut graviores iudices tum antiqui, tum hodierni illud reprobaverint. Cæterum sibi ipsi contradicebant conventitii, qui in consensu celebrato die 11 Aprilis anni 1774 censuerant utrumque institutum Hagiographorum esse conservandum, supra n. 42.

sed obtulit

B 46 Præsenferant quodammodo Bollandistæ quod illorum capiti imminere malum. Nam adhuc tranquillam in Domo Professæ Antverpiensis degebant, consuetis studiis vacantes, cum indicitur omnibus incolis Domum, in scholam militarem mutandam, esse deserendam in diem x Junii 1775. A quo mandato, cum non exciperentur Hagiographi, suspicati sunt mentem esse principis, ut deinceps ab opere cessarent suo. Quam suspicionem etiam manifestam fecerunt conventui, litteris datis die vi ejusdem mensis et anni, exquirentes, ut tandem liquido voluntas gubernantium sibi innotesceret. Nihil tum quidem responsum fuit, unde non paucos occupavit timor, ut Operi continuatio porro daretur. Sed anno 1776 circa finem vergente scripsit princeps Kaunitz Rietberg, cancellarius status, ad Georgium Adamum principem Stahremberg (a), Augustam velle omnino, ut Opus hagiographicum per Bollandistas antiquo contineretur, et id quidem quin ullo modo subsint clientelari obsequio Academiæ Bruxellensis, aut eidem tradatur dos centum octoginta millium florenorum Brabantiorum (fr. 362,530-60), quæ pecunia olim Hagiographis competebat. Ut vero occurratur incommotis, quæ ex constitutione rei Bollandianæ manare possent, proponat aliquis e Bollandistis, vir fidelis et prudens, modum, quo opus ad finem aptissime conduci possit.

Imperatrix Maria Theresia

47 Utile quoque iudicabat imperatrix, ut Hagiographi incolerent aliquam abbatiam, in qua sibi operis successores possent informare, quam non solum indemnem servandam, sed donis etiam augendam esse statuebat. Hinc agendum ducebat cum præpositis hujusmodi monasteriorum, in consultationem prius, siita res ferebat, adhibitis Bollandistis, ut exquireretur ex ipsis quodnam sibi domicilium præ cæteris præferrent. Hagiographicum institutum id etiam commodi monasterio eligendo sperabatur allaturum, ut juniores monachi ad studia litterarum capessenda magis semper magisque excitarentur; quo etiam conduceret spes præmiorum Bollandistis eorumque successoribus impendendorum: lucubrationes, antequam

prelo traderentur, esse censuræ ordinariæ subijciendas, hinc occursum iri malis, quæ imminere dicebantur ex omnimoda solutione a jugo academico.

48 Regiæ voluntati tam potenter manifestatæ deinceps obsistere ausi non sunt adversarii. Unde comes de Neny, præses conventus, monitus a cancellario Crumpipen (b) seriam esse voluntatem Augustæ, respondit, repetitis quibusdam querelis, aptissimos operis continuationi videri, excluso Josepho Ghesquiere, inquietæ, ajebat, indolis et mordacis linguæ viro, Cornelium de Bie, Jacobum de Bue et Ignatium Hubens (c). Mentem regiæ notam fecerat princeps Stahremberg fiscali Brabantia Cuylen: simul mandans, ut cum Bollandistis ageret de seligenda aliqua abbacia, in qua ad laborem impendere sese, et socios pro futuro educare sibi possent. Respondit fiscalis Cuylen, Hagiographos nullum quidem sibi domicilium in specie designare voluisse: id unum tamen insinuasse opportunum videri ut locus eligendus esset intra aut juxta urbem, in qua typographia constituenda esset: dein ut rem domesticam separatam haberent a communitate religiosorum, quorum domum incolerent. Unde concludit non aptiorem facile locum inveniendum esse, quam abbatiam Caudenbergensem, atque consultum esse, ut prælatus petat id a principe (d).

justitque ut monasterium

49 Itaque Ægidius Josephus Warnots, qui tunc præerat monasterio Caudenbergensi Canonicorum Regularium S. Augustini, obtulit litteris, mense Novembris anni 1777 datis (e), domum suam, quam aptissimam iudicabat recipiendis Bollandistis; erat enim in ipsa urbe Bruxellensi saluberrimo loco sita, unde commode ambulationes tam in hortum urbanum, quam in agros suburbanos patebant: ampla quoque aderant ædificia, quæ levi sumptu usibus Bollandistarum accommodari poterant: tandem vitæ genus moderatum, et vicina publica bibliotheca et academia domum hanc optime commendabant. Gratum imperatrici fuisse promptum obsequendi studium ab abbate Caudenbergensi exhibitum, significavit princeps Stahremberg, litteris xiv Aprilis 1778 (f), placere quoque, ut istic sedem suam constituerent Hagiographi, pro ædibus vero instaurandis concedi bis mille florenos (fr. 8,628-10) et exemplar integrum *Actorum*. Vult tandem Stahrembergius, ut abbas etiam atque etiam consideret leges, sub quibus res hagiographica committitur monasterio Caudenbergensi.

Caudenbergensis

50 Hæ autem sunt tenoris sequentis: (g) 1° Musæum Bollandianum transfertur in abbatiam Caudenbergensem, atque istic *Acta Sanctorum* prosequuntur presbyteri suppressæ Societatis Jesu, Cornelius de Bie, Jacobus de Bue et Ignatius Hubens: qui dein cum abbate pro tempore existente convenient de assumendis sociis, laborum futuris successoribus. 2° Singulis Hagiographis assignatur præter habitationem et victum gratuitum annua pensio octingentorum florenorum (1,451-24), quæ etiam porro præbebitur, si absque eorum culpa ab opere cessandum illis fuerit. 3° Ordinatur habitatio; providetur locus bibliotheca, conclavibus communibus et singulorum cubiculis. 4° Ut monasterium indenne servetur in commodandis suis

sub certis legibus

(a) Archiv. du Royaum. Liasse 5055. Lettre du Pr. Kaunitz au Pr. de Stahremberg. du 14 Décemb. 1776. — (b) Archiv. du Roy. — Bolland. et Historiogr., f. 80. Lettre du 30 Juillet 1777. — (c) Ibid., f. 84. Lettre du 2 Août 1777. — (d) Ibid., f. 92. — (e) Ibid., f. 90. Movit, ut quidam opinantur, abbatem spes, ut ope pecunie pro Hagiographia ex ærario publico pendenda, paulatim dissolveretur æs alienum quo monasterium gravabatur: anno 1785 eo

exereverat, ut multa bona immobilia in monasterium feminarum Cisterciense Camera, juxta Bruxellas, transcribenda fuerint ad extinguendum nomen centum quinquaginta millium florenorum Cambialium (fr. 517,460-52) contractum. ut constat e decreto amortisationis Josephi II Imperatoris dato 28 Julii 1785. (Archiv. Monast. Ter Cameren). — (f) Boll., f. 96. — (g) Ibid., f. 98.

ædibus,

A rēdibus, assignantur eidem mille floreni annui (fr. 1814-5). 5° Officina librorum venalis committitur administranda monasterio Caudenbergensi. 6° In lucrum cedent monasterio quidquid librorum vendetur, ea tamen lege ut in se deinceps sumat sumptus typographicos, atque rationes accepti et expensi annis singulis probandas exhibeat commissario a principe designando. 7° Quod, deductis prius expensis omnibus, lucrum ex voluminibus imposterum edendis proveniet, in duas partes dividetur, quarum altera monasterio, altera Bollandistis ex æquo dispertienda cedit: quæ porro partitio continuabitur, finito etiam opere, nisi tunc ex condicto malint Hagiographi suum jus cedere monasterio. 8° Ne Hagiographi molesta cura rei domesticæ graventur, præbet eisdem monasterium victum quotidianum, ratione ducentorum floren. (fr. 862-81) pro singulis annuatim ex ærario publico solvendorum. Quem vero habuerint famulum, aletur cum famulatio monasterii, cui solentur annuatim centum floreni (fr. 181-40). 9° Præbebit monasterium gratuito Bollandistis vinum, ornamenta ac necessaria celebrando SS. Missæ Sacrificio. 10° Canonici qui imposterum associantur

B Hagiographis, utentur mensa communitalis: sed nihilominus præbebitur eisdem pensio florenorum quadringentorum quadraginta (fr. 798-18). 11° Hagiographorum Bibliotheca constituetur in illorum contubernio; libri vero, qui istic collocari non poterunt, aut necessarii non videbuntur, bibliothecæ regiæ cedent. Conficietur autem duplex inventarium tum librorum et manuscriptorum, quæ in bibliothecam regiã inferentur, tum eorum qui Bollandistis relinquuntur; atque horum quidem damnum præstabit. 12° Quamprimum Bollandistæ incolere cœperint monasterium, consultationem cum illis habebunt abbas et alius religiosus per ipsum designandus, in qua, præside commissario regio, ordinabitur quidquid ad promovendum opus pertinet. 13° Rationes Hagiographorum separatæ erunt a rebus historiographicis. 14° Pensiones ex ærario publico solvendæ, rationesque accepti et expensi discutientur et probabuntur a commissario regio. (Art. 15, 16, 17, 18, 19 pertinent ad historiographos, et proin hic recensendi non sunt). 20° Ut exsecutio voluntatis regiæ circa celerem Actorum confectionem magis urgeatur, præficient Bollandistæ statuta tempora, quibus quodque volumen in publicum prodibit.

incolerent.

C 51 Die igitur xiv Aprilis (a) communicavit supradictam ordinationem princeps Stahrembergius fiscali supræmæ curiæ Brabantiæ Cuylen, præscribens, ut porro Hagiographi de Bie, de Bue, Hubens, et Historiographus Ghesquiere agerent cum abbate Caudenbergensi circa diem, qua incolere inciperent sedes sibi paratas. Eodem etiam mense currente, tres hagiographi cum historiographo sedem suam occuparunt (b). Abbas vero Caudenbergensis, litteris datis xiii Maji ad principem Stahrembergium (c) gratias agit pro exhibita suo monasterio regiã benevolentia, promittitque nihil intentatum se relicturnum, ut res e voto principis prosperetur; maxime quum confidat diem illum beatum illuxisse, quo monasterii Caudenbergensis nomen in fastos orbis litterati inferendum sit. Subnectit paraturum se locum aptum in quo res libraria universa commode constitui possit.

(a) Arch. du Royaum. Bolland. et Historiogr. f. 108. — (b) Gachard sur les Boll. Mess. des sciences et des arts, 1833, p. 222. — (c) Arch. du Roy. ut supra f. 116. — (d) Ibid., f. 144. — (e) Ibid., f. 154. Lettre du cons. d'État de Kulberg au prince de Stahremberg du 7 Juillet 1778. — (f) Ibid., f. 168. Lettre du Pr. de Stahremb. au

52 Commissarius regius pro re hagiographica a Carolo Lotharingo constitutus fuerat die xxii Junii anni 1778 consiliarius status et privati consilii de Kulberg (d). Quamvis autem, ut diximus, mense Aprili monasterium Caudenbergense incolere cœpissent Bollandistæ, mense tamen Julio aptatus adhuc non erat locus bibliothecæ, quin imo libri ad scriptionem necessarij tradi non poterant ante reditum auditoris Cameræ rationum, Gerard, cui obtigerat cura omnium bibliothecarum suppressæ Societatis Jesu; hic autem non ante tres menses rediturus sperabatur. Conficiendum dein erat inventarium duplex librorum qui Hagiographis commodabantur juxta art. 11 ordinationis citatæ. Hinc impedimentum multiplex scriptionis labori injiciebatur (e). Ut moras tetricas abrumperet princeps de Stahremberg, jussit Bruxellas advocari auditorem Gerard, qui donec feret definita librorum divisio, illos certe Bollandistis impertiret, quorum presens esset necessitas ad opus continuandum; reliqui vero in publicam bibliothecam inferrentur, e qua tamen, dato chirographo, extrahi pro opportunitate poterant (f).

Constituitur
dein quæ ad
D

53 Timuerant Hagiographi ne libri et manuscripta tumultuario in cistas projecta, quando Dominus Professa Antverpiensis juvenibus, in arte militari erudiendis, transcripta fuerat, multum detrimenti accepissent, sive ob documenta deperdita, sive ob eorumdem confusionem; unde ingratus novos incolas tenuisset labor, si multiplicem confusamque chartarum farraginem suis seriniis ordinatim reponi oportuisset. Ast licet cito, bene tamen et ordinate omnia inventa sunt, nihil deperierat, nihil magnopere intricatum fuerat (g): si quod in libris detrimentum accepit Hagiographia, id totum, ut certis testimoniis constat, furtivis detractionibus ministrorum inferioris subsellii imputandum fuit.

bibliothecam
E

54 In ordinatione supra recitata n. 50, nihil statutum fuerat a principe circa censuram in Acta Sanctorum exercendam. Duplex nempe olim erat: altera Ordinis, Episcopi altera: nam civilem nunquam subierant Bollandistæ. Censuram regularem obibant ordinarij ipsi Hagiographi, ita ut alterius scripta examinaret, et si quid minus prudens prolatum fuerat, per majora suffragia expungendum, immutandumve indicabatur. Quare, postquam aliquis Vitam Sancti absolvisset, per quaterniones octo paginis constantes, prelo illam dabat, quæ correctæ dein a typothetarum mendis, communicabatur reliquis sociis inspicienda et corrigenda. Quo facto, exudebant quaterniones ordinarij ad numerum octingentorum. Ast suppressa Societate Jesu, deficiebat censura regularis: unde providendum erat, ut sua nihilominus scriptionibus staret auctoritas. Jam anno 1776 ad finem vergente (h) rescripserat princeps Kaunitz ad Stahrembergium, non videri opportunum, ut aliud quidpiam agerent censores regij, quam examinare, an nihil in libro occurreret contra fidem aut bonos mores.

censuram

55 Id censuræ genus non placebat quibusdam academicis, qui dolebant hac ratione eximi Hagiographos ab eorum tutela. Unde factum est, ut currente anno 1778 incertus adhuc hæret princeps Stahremberg, quid de censura, quoniam decrant superiores regulares, statuendum esset (i). Suggestis proinde commissariis de Kulberg, ut censores constituerentur socii Academiæ Bruxellensis Nelis,

F

civilium

cons. de Kulberg, 20 Août 1778. — (g) Ibid. et f. 199. Lettre du cons. de Kulberg au Pr. de Stahremb., 3 Nov. 1778. — (h) Arch. Liasse 5085. Lettre du 14 Déc. 1776. — (i) Arch. Boll. t. I. fol. 168. Lettre du Pr. de Stahremb. au cons. de Kulberg, 20 Août 1778.

Needham

A Needham et Mann; ita tamen, ut qui e tribus designaretur censor ad aliquod volumen aut ejus partem dijudicandum, esset manereturque ignotus Hagiographis: traderetur itaque, quod recensendum erat opus, commissario, qui designato censori communicaret (a). Sed istud consilium principi Stahrembergio probatum non fuit: nam litteris xx Aprilis 1779 ad commissarium de Kulberg datis (b), dicit mentem Augustæ non fuisse, ut vel minime impediretur libertas Hagiographorum in dicenda sua sententia circa quælibet facta historica, nec quidpiam ita constituendum esse, ut putarentur Bollandistæ alienum magis, quam suum proferre iudicium, quo in casu regimini reipublicæ adscriberent homines, quidquid diceretur: ut tamen et sua penes principem maneret auctoritas, remittendos esse Hagiographos ad censores ordinarios, qui pro more per procuratorem Brabantiae generalem erant designandi, et simul monendi, ut alacres sese operi examinando præstarent, ne voluminum editio nimium procrastinaretur. Atque ita factum est, ut sequentibus tribus voluminibus videantur præfixæ approbationes censorum regiorum, P.

B Reuss, P. J. N. De Lannoy et P. S. De Neck.

56 Regiæ typographiæ attributa fuerant prela Hagiographorum, et tamen lege, ut eisdem uti possent et deberent, modo indemnis servaretur fiscus (c). Mens Augustæ certe fuerat favere operi Bollandiano: nihilominus brevi patuit, iniquioribus conditionibus usuros nostros, si typos regio adhiberet. Nam quaternio (octonæ paginæ) stabat in regia officina flor. Brab. 22-14, (circiter fr. 41-18): typographus Bruxellensis Flon easdem paginas offerebat pretio fl. 14. (circiter fr. 25-40) (d): opportunum itaque videbatur, ut liberum relinqueretur Bollandistis, quocum vellent typographo æquis conditionibus pacisci; neque id in detrimentum regiæ officinæ cedebat, quippe quæ insueta majoris molis voluminibus edendis, multas procul dubio molestias sibi creasset. Annuit consilio princeps de Stahremberg, rescriptisque, finita editione voluminis, quod tunc quidem sub prelo regio sudabat, liberum fore Hagiographis quem vellent, sibi typographum deligerent (e).

57 Ast aliter, quam sperabatur, res successit cum librario Flon: nam calculo inito, reperit fuit nihil emolumenti e mutatione officinæ accedere. Unde censuerunt Hagiographi insistendum esse apud principem, ut suam sibi typographiam instaurare liceret; litterarum formas se jam habere, facile prela, in officinam regiam translata, posse redimi: unde quoque id enasebatur commodi, ut sex mensium compendium in excudendis voluminibus fieret. Quæ vero obstabat patria consuetudo, qua cavebatur ne ullus, in censum typographorum non relatus, artem suam Bruxellis exerceat, facile discuti poterat ex eo, quod institutionibus regiis, qualis erat Hagiographia, fraudi esse non poterant hujusmodi statuta civitatum peculiaria. Ceterum spondebant Bollandistæ scriptoque contestabantur se nihil præter *Acta Sanctorum* edituros (f). Alienus non erat Stahrembergius ab annuendo justæ petitioni, eo tamen pacto, ut tum regius commissarius de Kulberg, tum Caudenbergensis abbas

cautiones facerent servandi promissi (g). Verum tamen nihil actum præterea est: nam volumen Octobris quintum anno 1786 prodit iisdem typis *Cæsareo-regiis*, quibus præcedens editum fuerat: neque alicubi reperire causam potuimus, cur res in medio steterit.

58 Interea anno 1780 prodierat in lucem quartum volumen Octobris, quinquagesimum primum totius Operis et eodem eruditorum plausu, quam reliqua exceptum fuerat. Volumini adlaborant Constantinus Suyskenus, ante suppressionem Societatis Jesu anno 1771 defunctus, Cornelius Byens, Jacobus Bueus, Josephus Ghesquiers et Ignatius Hubenus. Interea tamen Josephus Ghesquiere deputatus fuerat ad *Analecta Belgica* colligenda et edenda. Ignatius vero Hubens in ipso flore ætatis immature ereptus fuit xviii Julii 1782. Itaque duo supererant quinquagenario majores: et Byei quidem ita affecta erat valetudo, ut nihil esset quod non timeretur: hinc omne laboris pondus incumbat in Jac. Bueum, virum gnavum doctumque, sed qui tamen diu solus tanto oneri ferendo non erat (h). Adjuncti quidem fuerant Hagiographis duo juniores canonici e monasterio Caudenbergensi, Fran. Jos. Reynders et Joan. Bapt. Fonson, qui adjutores operis communi consilio electi fuerant (i). Sed Franc. Reynders, qui rei oeconomicæ præfectus adhuc fuerat (*Provisorem* vocant) actuosæ vitæ nimis insueverat, quam ut ad otium, quale litteræ requirunt, traduci poterit (k). Joan. Bapt. Fonson, annos viginti duos natus, magnas de se excitabat quidem spes; sed quæ non nisi longioris temporis intercapedine in rem proditura erant: consultum itaque videbatur, ut continuationi Operis Bollandiani tempestive provideretur.

59 Opportune offerebat sese, uti opinabatur commissarius regius de Kulberg, D. Anselmus (l) Berthod, O. S. B. e Congregatione SS. Vitoni et Hidulphi in Gallia. Inter hujus laudes referebatur, quod præfectus bibliothecæ S. Vincentii, Vesuntione, opuscula non contemnendæ eruditionis edidisset, quod auctor novi Breviarii suæ Congregationis spem faceret industriæ in Actis Sanctorum concinnandis, quod archivum archiepiscopale Vesuntinum, abundans imprimis documentis ad sæculo xiii, xiv, xv spectantibus, quam ordinatissime disposuisset: et his omnibus addebatur, illum, jam magnum priorem monasterii Luxoviensis, facilem sibi viam sternere posse ad supremam suæ Congregationis præfecturam, quas tamen spes omnes facile abrumperet, ut vitæ laboriosæ ac solitariae impendere se posset (m). Verum plus spei quam rei præstitit D. Anselmus Berthod: nam licet die ix mensis Octobris anni 1784 se adjunxerit sociis Hagiographis (n), ejus tamen nomen nusquam apparet in quinto volumine Octobris anno 1786 edito, sive quia partiti jam laboris nihil reliquum fieret novo advenæ, sine quod biennium impendendum fuerit, ut inusitato lucubrationis generi ingenium accommodaret suum. In sexto volumine Octobris, sex omnino Vitas Sanctorum illustravit D. Anselmus, quæ, si S. Pantalum Ep. M. qui socius Virginibus Ursulanis ferebatur, excipias, non magnam eruditionis copiam requirebant.

(a) Archiv. Boll., t. I, f. 177. Lettre du cons. de Kulberg au Prince de Stahremb., 29 Sept. 1778. — (b) Ibid., f. 203. — (c) Archiv. du Roy. Liasse 5053. Lettre du 11 Decemb. 1776 — (d) Archiv. du Roy. Bollandistes, t. II, f. 20. Lettre du cons. de Kulberg au Pr. de Stahremb. Imo typographus Nivelensis Plon paratum se ostenderit, ut prela sua Bruxellis transferret, atque istuc quaterniones singulos excuderet pretio fl. 41-16 (circa fr. 21-41) — (e) Ibid., f. 38. Lettre du Pr. de Stahremb. au cons. de Kulberg, 17 Junii 1780. — (f) Ibid., f. 33. Lettre du cons. de Kulberg au Pr. de

Stahr., 2 Maji 1781. — (g) Ibid., f. 61. Lettre du Pr. de Stahr au cons. de Kulberg, 5 Maji 1781. — (h) Ibid., f. 115. Lettre du cons. de Kulberg au comte de Belgioioso, ministre plénipotentiaire, Octob. 1785. — (i) T. I, f. 134. Lettre de Kulberg au Pr. de Stahremb., 7 Jul. 1778. — (k) T. II, f. 20. Lettre de Kulberg au Pr. de Stahr., 5 Maji 1780. — (l) Perperam in epistola Kulbergii prænomen *Francisci* eidem tribuitur, cum tom. VI. frontispicium illum *Anselmum* appellet. — (m) T. II, f. 113. Lettre de Kulberg au comte de Belgioioso, Octob. 1785. — (n) Ibid., f. 140 et 134.

prodit quartus
tomus Octo-
bris.

E

Defuncto Hu-
beno succedit
Berthodus.

F

et rem typo-
graphicam

pertinebant;

Josephus II
operi Bollandiano

60 Interea Mariæ Teresiæ imperatrici, de re Bollandiana optime meritæ, hæres successerat filius Josephus II. Hic jam ab ipso regni exordio variatim in Ecclesia tum in Civitate moliebatur immutationes, quæ satis præsignabant eundem favorem qui olim rei Hagiographiæ non esse impendendum. Hinc inceperunt multiplices creari molestiæ, quarum, ut sperabatur, pertæsi socii commissam provinciam sponte sua desererent: unde id quoque emergebat emolumentum, ut, quod invidiosum esse videbatur in operis interruptione, id totum in ipsos Hagiographos refunderetur. Initio itaque exagitabatur scriptorum tarditas, quasi unice intenderent nectendis moris, finem totius operis prorogare in longius tempus, et istiusmodi artibus pactas a principe pecunias sine termino percipere (a). Facile certe fuisset hujusmodi accusationi respondere, nihil enim lucri accrescebat Hagiographis e proratione operis, quum statutum fuisset, ut, absoluto quoque opere, ad vitæ tempus fruerentur assignata pensione: imo insulsum plane videbatur finiendi operis et laudem et lucrum relinquere hominibus adventitiis et incognitis, quæ duo, ut dicebatur, nullo negotio sibi præcipere potuissent antiquiores Hagiographi.

molestias

61 Quæ tamen facile poterat discuti, suspicio altiores paulatim radices egit, ut imperator dein non solum tarditatem Hagiographorum acerbius incusaverit, sed conceptis etiam verbis jusserit, ut annis singulis singula volumina ederentur, atque intra decennium universum opus completionem reciperet suam (b). Hisce mandatis reposuerunt Hagiographi excusandam esse tarditatem, si nihil a quadriennio publici juris fecerint, tum ob sociorum paucitatem et affectam valetudinem, tum maxime ob translata, suppressa Societate Jesu, bibliothecam, in qua ordinanda anno integro toti distenti fuerant. Cæterum allaborantibus quaternis sociis semper necessarium fuit triennium, ut tomum aliquem prelo pararent, timendumque esse ne e deproperato labore decresceret fama, quam *Acta Sanctorum* per totam Europam obtinuerant. Nihilominus ut Cæsari obsequentes sese probarent, spondebant omni biennio volumen edituros (c). Attamen hæc responsio calumniam non depulit, sed Cæsarei ministri porro insistebant, ut opus, quam posset maxime acceleraretur: simulque præscribebatur, ut deinceps deficienti socio Hagiographo alius non substitueretur, e quo mandato facile prævideri poterat, rem Bollandianam prope interituram (d). Res etiam minutiores accuratissime non raro indicant animi affectum: e omittendum itaque non judicamus, quod Cæsarei ministri recusassent pro quinto volumine Octobris effigiem archiducis Francisci (postea imperatoris), causati eandem sumptibus Hagiographorum pingendam sculpendamque esse, si quidem omne lucrum e dividendis tomis perciperent (e). Olim scilicet Maria Teresia suis sumptibus jusserat sculpi effigiem archiducis Maximiliani, cujus nomini volumen quar-

(a) T. II, f. 121. Lettre de Crumpipen au cons. Kulberg, 27 Janvier 1784. Il lui paraissait (au prince de Kaunitz) que ces Messieurs mettaient beaucoup de lenteur dans leur travail, de manière que l'on pourrait présumer qu'ils ne cherchoient qu'à éterniser contre les intentions de Sa Majesté leur établissement et le grand profit qu'ils en retirent. — (b) Ibid., f. 153. Lettre du Pr. de Kaunitz, Vienne 14 Avril 1784. — (c) Ibid., f. 142. Lettre du cons. de Kulb. au comte de Belgioioso, 18 Nov. 1784. — (d) Ibid., f. 131. Lettre du Pr. de Kaunitz au comte de Belgioioso, Vienne 15 Decemb. 1784. — (e) Ibid., f. 169. Lettre du Pr. de Kaunitz au comte de Belgioioso, Vienne 21 Mai 1788. — (f) Ibid. — (g) Act. SS. Belg., t. IV. Præl. p. v. — (h) Archiv. du Roy. Bolland., t. II, f. 105. — (i) Ibid., f. 210. Lettre de la comm. pour les affaires ecclésiast. et celles des études à la Cham-

tum Octobris inscriptum fuerat. Atque hinc factum est, ut Francisci effigies inter principes Austriacos in *Actis Sanctorum* non appareat (f).

62 Dum acerbè incusatur Hagiographorum ignavia, novis impedimentis eorum industria irretitur. Nam decreto Cæsareo dato xxiii Maji anni 1786 supprimebatur Caudenbergensis, in qua sedem fixerant, abbatia, atque ad Bruxellense olim Societatis Jesu collegium, quod *convictus Teresianus* tunc appellabatur, transferenda indicebatur bibliotheca Bollandiana; in eaque ordinanda iterum ingratus quatuor mensium labor insumptus fuit (g): et ille quidem eo ingratorum, quo clarior apparebat voluntas Cæsaris, abolitionem societatis hagiographiæ non obscure molientis. Assignabatur interim in convictu Teresiano locus amplissimus, olim collegii bibliotheca, cum adjectis opportunis cubiculis, cibus illis honestus præbebatur, nihil in annua pensione minutionis patiebantur (h): incedebant interea inter cineres dolosus, quoniam e multorum mentibus eradicari non poterat persuasio hoc paucorum virorum contubernium esse germen quoddam, e quo olim adolescere poterat ingens illa Societatis Jesu arbor, quam tot laboribus stirpitus evellere conati fuerant multi.

63 Jam anno 1783 commissarii regii rebus ecclesiæ et studiorum præfecti, conquesti sumptus in Hagiographia annuatim faciendos, opinabantur istiusmodi institutum tanta pecunia porro progendum non esse, censebantque proponendum tandem esse modum, quo negotium Bollandianum conficeretur (i). Surdis profecto auribus non loquebantur commissarii: nam qui consistorio publicarum rationum præerat (*Directeur en chef de la Chambre des Comptes*) toto animo in illorum ivit sententiam: ipsi quoque videbatur impossibile, ut opus inceptum aliquando absolveretur, gravari jam ætate Cornelium de Bye et Jacob. de Bue; Joan. Bapt. Fonson aptum non censeri continuando labori; nihil aut lucri aut emolumentum ex istiusmodi opere percipi, quod stabat principi annue florenis 3725 (circ. fr. 6757-37) (k). Sententiæ ab uno e consiliariis postea facile acquivit consistorium reipublicæ præpositum (*Conseil du Gouvernement*) eamque executioni mandandam esse pronuntiavit.

64 Hanc porro opinionem hic exprimendam putamus, ut rite constet, qua tandem ex causa institutum hagiographicum ab Imperatore Josepho II abolitum fuerit. Dicebatur imprimis multum abesse ut *Acta Sanctorum* intra breve tempus terminanda viderentur, imo nullam spem affulgere, ut aliquando iisdem finis imponeretur: cæterum aliam utilitatem non habere opus, quam ut esset repertorium aliquod historicum, multis minutis prægravatum, que viros vere eruditos parum alluciant: mirum esse quomodo, suppressa Societate Jesu, principi tamen suum fuerit, ut istiusmodi insulsæ faragini patrociniū impenderet suum: urgendam proin esse hujus sodalitiū destructionem (l). Ex hoc suffragio proflixit epistola consistorii regii,

bre des comptes, 25 Août 1788. — (k) Ibid., f. 242. Lettre au cons. du Gouvern., 29 Sept. 1788. Quæ inter hanc et precedentem epistolam intercedit pecuniarum differentia, profuit ex eo, quod in priore ageretur solum de pecuniis expensis in alendis Hagiographis, dum hæc includit etiam annuos eorumdem pensiones. — (l) Ibid., f. 216 et 219, 11 et 16 Octob. 1788. Cet ouvrage n'a d'autre mérite que celui d'un répertoire historique surchargé de détails énormes, qui auront toujours peu d'attrait pour de véritables savants. Il est étonnant que lors de l'abolition de l'Ordre jésuitique, on soit parvenu à intéresser le Gouvernement dans un pareil faras, et ce qui le prouve, c'est le peu de débit que les Bollandistes ont obtenu du résultat de leurs travaux; c'est en termes de calcul, une très-mauvaise spéculation, et comme elle ne vaît pas mieux en termes de sciences, il est plus que temps d'y mettre fin.

data

A data, ut videtur, xxiii Octobris 1788, ad iudices ararii publici, (*Chambre des Comptes*), qua decernitur a die prima proximi Novembris cessandum esse a continuatione *Actorum Sanctorum*: providendumque esse quid de librario et typographico apparatu faciendum sit (a). Fuerunt illo tempore non pauci, qui kalendas Nov., quibus annua Omnium Sanctorum solemnitas recurrit, assignatas ideo suspicati fuerint, ut ludibrio abolitio cumaretur.

65 Agebant porro regii ministri ut, quoniam parcimonia abolitioni prætendebatur, pretio quam optime venderentur tum officina librorum venalium, tum ipsa bibliotheca. Hæc quidem octo millibus voluminum (b) constabat, quæ usui Hagiographorum destinata erant: libri plerumque hagiologici, neque proin magni pretii, suppresso Bollandiano instituto, emptorem parum allecturi sperabantur. Supererant quoque sena millia voluminum de *Actis Sanctorum*, quæ propter eandem causam vili vendendaprævidebantur. Omnium optime rebus tum suis, tum Cæsaris consultum iri censuerunt ministri, si ipsi Bollandiæ modum quemdam venditionis proponerent: neque hi quidem fatale negotium detrectaverunt. Itaque Corn. de Bye jam

B mense Novembri currentis anni cogitavit totum institutum transferre ad monasterium S. Blasii, Ord. S. Bened. in silva Hercynia, epistolamque ad D. Martinum Gerbert abbatem delineaverat, in qua pretio cum regii ministris discutiendo, venales offerebat officinam et bibliothecam (c), quin et se sociumque suum Jac. de Bue paratos dicebat, ut per unum alterum mensem juniores quosdam monachos coram instruerent, qua ratione decessorum vestigiis insistere possent.

66 Placuit consilium regis ministris, decretumque fuit, ut suo nomine cum Sanblasiano Abbate ageret Cornel. de Bye (d): et, si quidem abbati consilium probaretur, porro decretum iri quid factu esset opportunum. Quod promiserat, præstitit quidem præfatus Hagiographus, verum nihil responsi a Sanblasianis tulit: quod silentium tribuit rumori, qui insonuerat de obitu Martini Gerbert abbatis (e), quamvis falso, cum vir ille, de Religione et re litteraria optime meritis diem supremum clausisset solum xiiii Maji 1793 (f). Probabilius hanc provinciam in se suosque suscipere noluit vir doctissimus, tum quia, ut prodit in sua *Historia Nigræ Sylvæ*, minus favorabiliter de instituto Societatis Jesu sentiebat, tum maxime quia Sanblasiani monachi fidem suam publicam fecerant emittendi in lucem *Germaniam sacram*, ingens sane opus, quod historias omnium episcopatum complecti debebat (g); unde illis satis fortasse temporis et virorum non suppetebat, ut Actorum continuationem in se suscipere possent.

67 Paratior erat ad successionem hagiographicam adendum Congregatio ejusdem Ordinis Maurina in Gallis, uti constat ex epistola Simonis Petri Ernst, canonici Rodensis (*Rolduc*) (h), data xxiii Januarii anni 1789, qua notum facit non alienam esse dictam Congregationem ab emptione Bollandianæ hereditatis, dummodo æquis conditionibus veneat (i). Idem jam isti Benedictini Patres via, ut vulgo dicitur, diplomatica tentarant: quum

enim magnus Franciæ sigillifer de Barentin monuisset D. Chevreux, Congregationis S. Mauri Præpositum Generalem, e re Congregationis suæ fore, si *Acta Sanctorum* per suos monachos continuaret, mandatum acceperat francicus apud Belgas legatus, Eques de la Gravière, ut inquireret in tempus et leges ejusmodi venditionis: præstitit quod suarum partium erat legatus; ast comes de Trautsmadorff, summus Belgii administer, responderat, nihil prorsus obstare, quominus cum Hagiographis ageret, et, siquidem Hagiographia omnino abolenda esset, transactionem aliquam pararet: attamen non dissimulabat Belgii administer ejus se esse opinionis, continuationem, quoniam tam levi pecunia constitui poterat, esse in ipso Belgio urgendam, aut, si hoc minus Cæsari placeret, omnem suppellectilem esse transferendam Vindobonam. Nihil ultra illa tempestate actum fuit (k).

68 Facile crediderim huic tergiversationi ansam dedisse gliscentem tunc inter Belgas adversus Cæsarem similitatem, quæ tandem eodem anno in apertum tumultum erupit. Jam anno præcedenti Comitia Flandriæ propensa se ostenderant, ut sumptibus provincialibus *Acta Sanctorum* continuarentur, salubrique consilio unus intercesserat timor, ne per id genus tentaminum offensus imperator justis Provinciæ expostulationibus ægrius faceret satis (l). Eodem tempore et feliciori, ut eventus monstravit, successu de emptione et translatione rei Bollandianæ agebat abbatia Ordinis Præmonstratensis prædices, Tongerloa. Non repugnabant certe Hagiographi spes et fortunas suas omnes Tongerloensibus Canonicis transcribere, quippe qui scirent Jacobum Veitackerum, xxxiv abbatem novellæ tunc Societati Jesu Lovanii multa beneficia impendisse (m): unde illis gratum erat, ut quod reliquum fecisset Societatis universæ naufragium, in hereditatem cederet Tongerloæ, olim beneficiæ, et, quemadmodum totus Præmonstratensis Ordo, in Societatem Jesu, præsertimque in Bollandianos socios, semper liberalissimæ charitatis: quæ etiam nuper eluxit quum nobiscum communicavit quodcumque superstes remanserat in scriniis et bibliothecis suis.

69 Jam ineunte anno 1789 Cornelius de Bye binis litteris auditorem Charlier monuerat, varia esse monasteria, quæ rem Bollandianam sibi sumere vellent, ea tamen lege, ut per principem liceret *Acta Sanctorum* continuare (n). Placuit regis administris conditio: auditus fuerat unus ex iis, qui rebus ecclesiasticis ordinandis Cæsareo decreto tunc præpositus erat, et quamvis ille nihil aliud invenisset in Hagiographorum operibus quam rudem indigestamque farraginem (vide supr. n. 64), quod et in præsentis relatione repetit, mira tamen conclusione censet, quoniam intra Belgium se offert aliquod monasterium paratum ad subeunda emptionis et translationis onera, præstare, ut huic universa fortuna litteraria potius, quam Congregationi Benedictinæ S. Mauri in Gallia cedat (o). Et hic licuit mirari divinæ Providentiæ dispositionem: si enim res Hagiographica in Galliam fuisset translata, una cum ipsis monasteriis brevi post tempore ita periisset, ut nullum dein ejus vestigium potuisset

(a) Arch. du Roy. Bolland., t. II, f. 25 Octob. 1788. Lettre du Conseil du Gouvernement à la Chambre des Comptes. — (b) P. Namur. Hist. des bibl. publ. de la Belg., t. I, p. 112. — (c) Arch. t. II, f. 229, 41 Novemb. 1788. — (d) Ibid., f. 255, 22 Novemb. 1788. — (e) Feller. Journ. hist. 15 Décemb. 1787, p. 622. — (f) Biograph. univ. art. Gerbert. — (g) Ussermann. Germ. sacra t. I. Præf. Præter Hermann Contracti Chronicon emendatum, prodire consequenter, quantum innotuit. Historie episcopatum Heribopolitani, Coriensis, Bambergensis et Constantiensis, t. I. — (h) Biogr. univ. suppl. art. Ernst. — (i) Arch. du Roy. Bolland., t. II, f.

284. — (k) Gachard. Mém. sur les Bolland. Mess. des sciences et des arts. Gand 1853, p. 245. — In scriniis nostris exstant apographa illarum epistolarum, Parisiis e regia bibliotheca accepta. — (l) Gachard. Ibid., p. 244. — Arch. du Roy., t. II, f. 291. Lettre de la Chambre des Comptes au Conseil du Gouvern., 19 Janvier 1789. — (m) Sanderus Chorograph. sacr. Brab., t. I, p. 555. — (n) Arch. du Roy. Bolland., t. II, f. 264 et 266. Lettres de Corn. de Bye à M. Charlier, auditeur de la Chambre des Comptes, 5 et 15 Janvier 1789. — (o) Ibid., f. 299, 31 Janv. 1789.

inveniri,

A inveniri, dum Tongerloë saltem eatenus salva fuere omnia quatenus nihil hodieum magnopere desit, quo Acta Sanctorum absolvi possint.

et obtinet

70 Totius transactionis seriem optime exponit decretum cæsareum datum die XIV Maji anni 1789, quod proinde hic e gallico latinum reddimus, ut sequitur: *Josephus Dei gratia Romanorum Imperator etc.* Cum ex parte dilectorum et fidelium nostrorum Reverendi Abbatis et religiosorum abbatia Tongerloensis in nostro ducatu Brabantia exhibita nobis fuisset conventio inita die II Maji 1789 inter auditorem Charlier, commissarium nostræ cameræ a rationibus, ad id a nobis legitime delegatum et religiosos Adrianum Heylen architarium et Evermodum du Champs per prædictum abbatem vi tractatus capitularis habiti die VIII hujus mensis, cujus copia authentica annexa est dictæ conventioni, deputatos, intervenientibus quoque ex altera parte ex-bollandistis Cornelio de Bye, Jacobo de Bue et Joanne Baptista Fonson una cum J. J. Caltoir a nobis commisso administrationi operum Bollandianorum, qua conventionione ceditur et transfertur ad dictam abbatiam institutum Bollandistarum seu opus de Vitis sanctorum, quod ad nos pertinebat ex suppressione Jesuitica, simul et institutum dictum historiographicum, sive opus de Analectis Belgicis, ut dicta opera sumptibus et periculis dictæ domus abbatialis continerentur et absolvantur, quin præfata instituta possint ulli alii cedi aut transferri: omnia intelligendo juxta clausulas et condiciones contentas in actu conventionis præfate, cujus tenor sequitur.

ex decreto
Cæsareo

71 Scilicet 1° A die, qua ratam habuerimus dictam conventionem, quæ est dies, qua dantur præsentis nostræ patentes litteræ, communitati Tongerloensi incumbit solvere pensiones vitalitias in illorum domicilio ex religiosis infra nominandis, olim auctoribus operis cui titulus Acta Sanctorum, scilicet annue presbytero de Bye florenos trecentos quinquaginta, presbytero de Bue, florenos trecentos quinquaginta, presbytero Fonson, florenos trecentos octoginta, presbytero Ghesquiere historiographo, qui Analectis Belgicis allaborat, florenos quingentos quindecim, presbytero Smet, socio presbyteri Ghesquiere florenos trecentos; simul florenos mille octingentos nonaginta quinque. 2° Pro acquirendis bibliothecis tum Bollandianis, tum illa quæ inserviit compilationi Analectorum Belgicorum, quales sunt hodie, una cum scriniis et pluleis, quæ olim ad institutum Bollandianum et ad musæum Bellarminum pertinebant, intra terminum infra assignandum thesauro nostro regio solvetur summa duodecim millium florenorum Brabantiorum: item pro acquirendo tam massam voluminum typis jam excusorum, quam chartas, instrumenta et supellectilem typographiæ, quæ operi imprimendo inserviit, solvetur insuper infra eundem terminum infra designandum summa octodecim millium florenorum pariter Brabantiorum: cujus media pars, novem millia florenorum, cælet thesauro regio, altera per æquas portiones trium millium florenorum, presbyteris de Bye, de Bue et Fonson, tamquam jus habentibus ad hanc medietatem massæ et typographiæ.

abbas

72 3° Quoniam abbas et religiosi dictæ domus Tongerloensis expensas faciant tam pro acquisitione, translatione, quam pro necessaria accommodatione ædificiorum, proindeque petant licentiam mutuum accipiendi summam sexaginta millium florenorum Brabantiorum, promiserunt commissarii se petituros, ut facultas ad id necessaria concedatur. 4° Vicissim abbatia promisit se usuram opera typothetæ Vanderbeken, sub conditionibus paciscendis, prout olim illo utebatur institutum Bollandistarum. 5° Abbatia nunquam

neque sub ullo prætextu poterit vendere quemcumque librum typis sive manu expressum e dictis bibliothecis concessis; quod si inter hujusmodi libros aliqui sint, quem communicatum sibi cuperet gubernium, sese obligat abbatia, ad istiusmodi libros dandum, quoties requisita fuerit, cum onere, ut gubernium eosdem reddat post usum. Quoniam vero non habetur duplex catalogus librorum et manuscriptorum, illum commo-diori tempore conficiet abbatia dandum gubernio; quod fidei et probitati abbatis et religiosorum committit, ut duplicatus ille catalogus contineat accurate omnes et singulos libros et manuscripta, quæ revera reperientur, quia fieri potest (quin id supponendum sit) quod unum alterumve volumen catalogo inscriptum defuturum sit, quod tamen abbatia a gubernio repetere non potest.

Tongerloensis,

73 6° Abbatia jus typographiæ habebit ad excudenda dicta opera, juxta eum modum, quo illud habuit suppressa abbatia Caudenbergensis, quando in eam translata sunt instituta sepe dicta, id est: quod hæc typographia non poterit alia excudere, quam opus Bollandianum, Analecta Belgica et alia quæ ad hæc opera pertinent, in religiosis se conformabit legibus et mandatis de re typographica, libraria et censura. 7° Quoniam presbyter Ghesquiere, qui redigit Analecta Belgica, indiget libris et manuscriptis in bibliothecis Bollandianis et Musæo Bellarmino contentis, iisdem utendi potestatem faciet abbatia, quoad usque dictum opus absolutum fuerit. 8° Omnes expensæ in effendis et transferendis bibliothecis et aliis quibuscumque, quæ pertinuerunt ad instituta, quæ nunc ceduntur, incumbunt omnino abbatia, quemadmodum et illæ, quæ faciendæ sunt pro contractibus et apographis ad præsentem acquisitionem spectantibus. 9° Solutio summarum pactarum pro acquisitione rerum pertinentium ad prædicta instituta, videlicet duodecim millia florenorum pro bibliothecis et novem millia florenorum pro medietate massæ venalis et materiæ typographiæ, faciendæ erit intra tres menses, a die dati hujus præsentis consensus thesauro regio seu Majestatis Bruxellensium: summa vero novem millium florenorum pro altera medietate massæ et typographi-cæ materiæ, intra eundem terminum solvendæ erit respective antiquis Bollandistis de Bye, de Bue et Fonson, ad quos hæc medietas spectat, prout dictum est supra art. 2, nisi tamen aliter convenerit inter abbatiam et supradictos, si hi illud probaverint. Quidquid suppellectilis ad dicta instituta spectat, transferendum erit ex ædibus collegii, olim Teresiani, infra bimestre a die data harum, scilicet ante diem XV Julii proximam.

F

Notum facimus, quod mature perpensis supradictis, auditoque consilio nostro regio, ratam habuimus, habemusque, et sigillo nostro secreto muniri jussimus conventionem supra relatam, volentes ut plenam et omnimodam executionem sortiatur, et proinde dicti abbas et religiosi abbatia Tongerloensis mittantur in possessionem et usum rerum quæ ceduntur per dictam conventionem et sub conditionibus ibidem expressis: et favorabiliter inclinati ad petitionem supplicantium, jussimus litteras licentiæ sub data præsentium expediri, volumusque ut præsentibus sint regi-stratæ et recognitæ in consilio nostro regio gubernii, et exhibitæ nostræ cameræ a rationibus, ut illic pariter registrentur et recognoscantur. Quare mandamus, etc. In quorum fidem hisce præsentibus appendi jussimus sigillum nostrum majus. Datum in urbe nostra Bruxellensi die XIV^a Maji, anno gratiæ 1789 et regnorum nostrorum, etc.

74 Quoniam in decreto cæsareo mentio fit consensus capitularis dati a canonicis Tongerloensibus, gratum nos facturos putamus lectori, si ipsum actum

consentiente

A actum e flandrico latine hic reddamus; monumentum collatum in rem litterariam beneficii nobiscum communicavit Adm. Rev. D. Backx hodiernus superior Tongerloensis. *Hodie VIII Maji 1789 nos infrascripti Prior et religiosi Tongerloenses, capitulariter congregati, facta nobis relatione, quod Reverendissimus Dominus Prælatum noster multum inclinaretur ad procurandam in hac abbacia continuationem et absolutionem interrupti operis Bollandistarum, simul et Analectorum Belgicorum, nos, quantum in nobis est, unanimiter volentes cooperari rei tam utili religioni et scientiæ, prædictam intentionem Reverendissimi Prælati nostri laudavimus et approbavimus, prout per præsentem laudamus et approbamus: quapropter ad præfatam finem assequendum committimus eundem Reverendissimum Prælatum, vel illos quos sibi Reverendissimus substituerit, ad tractandum et transigendum, cum iis quorum interest, de omnimoda acquisitione omnium librorum, manuscriptorum, typographici apparatus et aliarum quarumcumque rerum, ap- et dependentium; atque id quidem sub pretio et conditionibus, prout melius utilitati et commodo communitatis nostræ convenire videbitur.*

B *75 Et quoniam novimus deesse præsentem pecuniam, necessariam non solum ad coemptionem librorum et aliorum instrumentorum prædictorum eorumque translationem, sed etiam ad ædificationem conclavium necessariorum, idcirco per præsentem plenum consensum præstamus, ut post obtentam regiam licentiam, tantum pecuniæ super abbatiæ mutuum, fœnore quoad fieri potest modico, accipiatur, quantum Reverendissimus vel ejus commissarii necessarium judicabunt. Ratum habentes quidquid Reverendissimus ejusve commissarii in hoc negotio facient. In cujus fidem præsentem instrumentum omnes manu propria munimus, in capitulo die mense et anno quo supra. Sequuntur nomina capitularium: F. Ignatius Sernaeels, Prior. F. Bonifacius Beerenbroek, Suprior. F. G. Vos, Camerarius. F. Paulinus de Mosselaer, Bibliothecarius. F. Wilhelmus Van Boven, Cellarius Conventus. F. Gabriel Van Steden, Cantor. F. F. Torfs, Provisor. F. Adrianus Heylen, Archivista. F. Carolus Schoonaerts, Cellarius Abbatiæ. F. Evermodus Du Champs, Lector. F. Ludolphus Lamal, Lector. F. Franciscus Kerckhofs, F. Hilarius Balens, Lector. F. Jacobus Smarinus, F. Gilbertus Segers, F. Josephus De Kersmaekers, F. Petrus Ontaerts, F. Wilhelmus Goyarts, F. Amandus Helsen, F. Constantinus Bruynseels, F. Cyprianus Vande Goor, F. Franciscus van Elswyck, F. Mathias Stals, F. Willebrordus Peeters, F. Hieronymus Pessers. Ita attestor F. Siardus Vandych, circator et secret. Capituli.*

C *76 Eadem die vi consensus supra laudati Godefridus Hermans, abbas Tongerloensis, tum suo nomine, tum vi facultatis a conventu datæ, sibi substituit, committit et plena potestate munit confratres suos RR. DD. Adrianum Heylen et Evermodum Du Champs, ut abbas et conventus nomine executioni mandent, quidquid capitulariter deliberatum fuerat, promittens se ratum habiturum quodcumque fecerint, quasi ipse hoc fecisset.*

(a) Pretium decreto cæsareo statutum fuerat, summa flor. brab. 50,000; e quibus fl. 9,000 debebantur Hagiographis. — (b) Hist. Verhandeling over de Kempen, p. 195 not. — (c) Duo sunt homonymi canonici, alteri *Jonnis Bopstix*, alteri *Celestini* nomen erat. Rationes autem ex Archivo Tongerloensi excerptum sic sunt: 20 February 1791. Aen d'Erve. Heer Mutaert synde in December 1790 op de vliegt met eenig goed der Bolland., voor verschof fl. 9-9. — (d) Rekening van het jaer 1792, 21 January, gegeven aen d'Erve. Heeren Siard. Van Dyck ende Cornel. Vande Goor, Bollandisten, rysgeld om Tomus VII Octobris, Pars Prior.

Similiter sub die VIII Julii anni 1789 dat plenam potestatem idem Reverendissimus abbas confratri suo B. D. Nicolao Simens, Provisori Refugii Tongerloensis Antverpiæ, ut juxta licentiam cæsaream, mutuum accipiat summam sexaginta millium florenorum Brabanticorum, quam potest fieri, minime fœnore. Brevi acceptam fuisse conjicere est ex eo, quod jam die XIV Augusti ejusdem anni solutum fuerit pretium principi debitum fl. 21,000 Brab. (a), ut constat ex apocha eodem die signata de Walckiers et B. Van Swieten. Ex aliis scripturis liquet summam floren. Cambialium 51,000 (fr. 107,926-50) mutuum acceptam fuisse ad fœnus quatuor in centum.

77 Quamprimum venditio rei Bollandianæ sanctione cæsarea robur accepisset, statim manus ejus translationi admota fuit: nam, ut refert Adr. Heylen (b) supellex transferri cœpit XIX Maji continuavitque usque ad diem XX mensis sequentis. Neque propterea quies reddita est Hagiographis, in solitaria abbacia constitutis: nam, ut liquet ex rationibus redditus a laudato Nicol. Simens, die XX Februarii 1791, dati fuere floreni 9-9, canonico Mutsaerts (c), qui mense Decembri præcedenti fugiendo, bona quædam Bollandistarum periculo eriperat: anno vero sequenti eodem modo constat interdictam fuisse typographiam Bollandianam jussu substituti procuratoris generalis Brabantiae (d). Hisce molestiis cumulum addebant turbines, qui, excusso Austriaco imperio, Belgium agitarunt et Belgii occupatio per Gallos a mense Novembri 1792 usque ad sequentem Martium. Unde, ut ait Joseph Ghesquier (e), quod non citius quam mense Majo anni 1794 quinquagesimus secundus (f) Bollandiani Operis, sextusque de Actis Sanctorum Belgii tomus vulgati fuerint, nemo unquam mirabitur, qui quas Tongerloensis abbacia ante superius biennium perpessa est calamitates, quæque utrique operi injectæ fuerunt, iniquas remoras aut oculis viderit aut ex veraci fama intellexerit.

78 Anno igitur 1794 post superatas multiplices difficultates, in lucem prodit typis Tongerloensibus tomus sextus Octobris, quinquagesimus secundus totius operis, qui dies XII, XIII et XIV Octobris complectebatur. Quæ tunc patriæ imminabat hostilis irruptio in causa probabilis fuit, ut dies XV ejusdem mensis volumini non adderetur: nam vocabulum DIES, ad calcem paginae 632 appositum, indicabat Hagiographorum mentem fuisse, eidem volumini inserere, quæ ad diem XV Octobris pertinebant. Dedicatio, volente id Hermanno abbate, inscripta fuit Pio VI, Pontifici Maximo, quin eidem propter temporum iniquitatem offerri potuerit (g). Non destiterunt interim scriptores gnaviter incumbere ad parandum prelo sequens volumen, cum ecce nova bellorum calamitas priores excepit complevitque calamitates. Nam mense Julio ejusdem anni Gallorum exercitus Belgium pene totum, e quo superiore anno ejecti fuerant, iterum victores occupant, atque ita operis cursus ad longa annorum spatia interceptus fuit. Siquidem die I Octobris anni sequentis conventus Francicus (Convention nationale) decreto publico edixerat Belgium Republicæ suæ esse perpetuo unitum: cujus deinde fortunas varias subijt usque ad annum XIV curren-

sed post breve tempus.

E

ingruentibus Francis.

sig naar Brussel te begaven, ten eynde van request gaen in te dienen tegen het sluyten der druckerye, van dag door den procureur generael substitueet geschiedt, floren. 40. — (e) Act. SS. Belg., t. VI. Præf., p. II. — (f) Qui hic quinquagesimus secundus tomus dicitur, hodie passim quinquagesimus tertius audit: consueverant enim Hagiographi Propylæum Maji extra tomorum seriem ponere. — (g) Quod paratum erat volumen Pio VI offerendum, felicioribus temporibus recurrentibus, ejus dignissimo successori Gregorio XVI obtulit B. adm. D. Evermodus Backx, reditivæ Tongerloæ superior.

A tis sæculi. Mutata licet reipublicæ forma, perseveravit aliquamdiu status rei ecclesiasticæ : in hac enim regni novitate, timebantur motus civiles, si præpropere ecclesia attingeretur : consultum quoque visum est a clero regulari destructionem inchoare. Itaque die XIX Augusti 1796 (a) (II *Fructidor an VI*) in consessu quingentorum virorum (*Conseil des cinq cents*) Mailhe (b) proposuit ut bona cleri regularis fisco publico addicerentur, excusabatque ob rebellionis timorem hujusmodi proscriptionem citius effici non potuisse, nunc vero, pacato populo, rem quiete transigendam esse.

monasterium
aboleatur,

79 Huic spoliationi alteram, nempe cleri sæcularis confiscationem subnectere volebat Perès : esse Belgium aurifodinam amplam, fœcundam, divitem, atque ideo in ærarii publici penuria illic plenis manibus esse hauriendum. Objicitur quidem interitura juventutis educatio, sed mavult vir egregius ut hæc interest, quam ut porro perstet status ecclesiasticus. Tandem prævaluit consilium præfati Mailhe : et abolitis omnibus regularibus Ordinibus, bona illorum immobilia et mobilia pretiosa (argentea supellex ecclesiarum, libri excusi et manuscripti, numismata et tabulæ pictæ) decreto dato XX Augusti fisco publico addicta fuere (c). Legem brevi intervallo suscepti exsecutio. Mensibus Decembris et Januario, pleraque monasteria destructa sunt : expulsi incolæ, bonaque divendita. Dies sexta Decembris, anni 1796 Tongerloensibus tum incolis tum advenis fatalis fuit : nam illa die, ut nobis retulit testis oculatus, cum mane singuli manu propria roborassent solemnem contestationem (d), qua profitebantur se vi armata expelli e loco, quem sponte libera elegerant ut illic Deo servirent et proximo essent adiutorio ; sumpto ultimo communi prandio ad ecclesiam contulere esse, ut orantes vale plerisque æternum monasterio dicerent. Advenerat interea commissarius, uti tunc quidem vocabatur, potestatis exsecutive (*Commissaire du pouvoir exécutif*) ; qui signo dato, et cum diutius in oratione perseverarent, manu admota, omnes migrare jussit. Exeunt igitur bini et bini e templo lacrymabundi, senes quoque emeriti, valetudine et ætate graves curribus exportantur : tale erat spectaculum, ut qui circumstantabant milites Galli, licet hujusmodi spoliationibus assueti, a fletu temperare non possent : confluerant milleni pauperes, qui gemebant suos sibi patres, suos sibi altores eripi, jam affuturum neminem, qui afflictos solaretur, egenos pasceret, instrueret ignaros. At flocci hoc pendebant, qui Reipublicæ dominabantur ; Parisiense plebiscitum adimplendum erat : perirent sane greges pauperum, aderat quo sollicitudo leniretur, spes ingentium opum diripiendarum.

ejusque bona
diripiuntur,

80 Monasterium ipsum cum sumptuosissimo templo publica licitatione divenditum in manus laicas devenit. Annis dein 1810 et 1811 basilica magnificentissima, quam Ant. Sanderus (e) appellat *templum præcelsum, amplum, perlucidum et ad stuporem justa symmetria compositum*, solo æquatum fuit. Dolent etiamnum antiquioris artis, quæ

(a) *Moniteur* 6 Fructidor an IV. — (b) Ille idem J. B. Mailhe die 7 Augusti 1792, volebat ut singulis religiosi qui matrimonium inirent, darentur præter pensionem ordinariam, centum franci. (*Biogr. univ. suppl.*) — (c) *Moniteur* 15 Fructid. an IV. — (d) Contestationem hanc reperimus in libello *Randrico P. Vascelus a prob.*, cui titulus : *Gravissimumque militum ante huc Norbertynsch collegiæ te Roomen. Ante. 1841, p. 47. Oca, civoyens, nous édonas à la force, et nous sortions, et nous déclarons en même temps devant le ciel et la terre que ce n'est que par contrainte et par cette force, qu'on nous fait, que nous quittons ces lieux sacrés, que nous avons choisis librement pour servir Dieu tout enotre vie et pour avoir au bien spirituel et corporel*

vulgo *Gothica* dicitur, periti destructionem *hierothecæ sacræ, cui parem*, ait Sanderus l. c. *toto Belgio reperire non possis ea altitudine, ut licet chori fornices altissimæ sint, eas tamen fastigio suo pene attingat. Statuæ porro illi appositæ ex marmore, candido spirare videantur et vitam habere. Ipsa vero domus etiam tota ex marmore, alabastro aliisque pretioso lapide variis figuris ex veteri Testamento mysterium hoc magnum adumbrantibus et copioso auro perfusis instructa est. Opus continuis novem annis elaboratum fuit.* Hierotheca, uti refert Adrian. Heylen canonicus Tongerloensis (f) ornata erat figuris plusquam quingentis, atque ab anno 1536 ad 1548 constructa fuerat.

81 Eadem calamitate dispersa fuit Bibliotheca monasterii, de qua Goropius Becanus a Sandero citatus dicit, *in nullo unquam monasterio parem visam esse, sive ipsius magnitudinem, sive librorum varietatem spectes.* Hisce litterariis opibus accesserat, ut supra vidimus, supellex libraria Hagiographorum : unde nemo facile inficias ibit jactura bibliothecæ Tongerloensis ipsas litteras ingens accepisse detrimentum. Tantos vero thesauros dissipavit turbo gallicus, qui ante alia monasteria, in Campestri Brabantia sita, abbatiam Tongerloensem perflavit. Atque hinc etiam factum ut vix tempus sufficeret ad eripienda pauca quædam spoliantium rapacitati (g). Quæ vero subduci potuerat, alia in latebras apud vicinos ruricolos immissa, fuere læsa, deperdita, incendiisve consumpta ; alia raptim in currus conjecta et in Westphaliam asportata, non sine ingenti damno redierunt. Tandem post varios casus, quoniam nulla spes affulgere videbatur, ut interruptum opus aliquando continueretur, statuerunt superstites Tongerloenses canonici partem librorum et manuscriptorum publice sub hasta Antverpiæ vendere. Exstat librorum catalogus anno 1825 excusus. Cesserunt dein anno 1827 regio gubernio Tongerloensis quidquid reliquum erat librorum et manuscriptorum (h). Et cum libri quidem Hagæ-Comitis in bibliothecam regiam illati fuissent, eodem etiam destinabantur codices manuscripti : sed obtentum tandem fuit, ut hi in bibliotheca Burgundica deponerentur. Atque ita servata fuit Belgio collectio, sine qua vix incipi potuisset continuatio operis de *Actis Sanctorum*.

subductis
tamen MSS

82 Interea Belgis Galliæ subactis, rebusque utcumque in pace compositis, iterum tertioque restitutio societatis hagiographicæ tentata fuerat. Et enim sub consulum triumviratu anno IX æræ neo-gallicanæ (1800-1801), præfectus provinciæ Antverpiensis (*Département des deux Nèthes*) D'Herbouville Jacobum de Bue, J. B. Fonson et Adrian. Heylen, qui in patria ramanserant, hortatus erat ad labores hagiographicos instaurandos. Altero post anno (*Frimaire an XI*, Nov.-Decemb. 1802) Eruitorum collegium, quod *Institutum* vocatur, per Reipublicæ administrum rebus internis præpositum (*Ministre de l'Intérieur*) apud præfatos Bollandianos institerat, ut accingerent sese ad interruptum opus continuandum, aut, si prælacuisset, ut li-

Sub Galliæ
imperiis frus-
tra tentatur

de notre prochain. — Ce que j'ai testé au nom de la communauté de l'abbaye de Tongerlo, assemblée le 6 Décembre, à dix heures du matin 1796. A. Beke, prior Tongerl. (e) *Chorogr. Brab.*, t. I. p. 382. — (f) *Blat. Verhand. over de Kempen*, p. 138. Edit. Turnh. 1857, in-8°. — (g) Felicitè servata fuit tabula a Leonardo Vinci picta exprimens Canam Dominicam, que erat Henrico VIII offerenda : sed in Belgio remansit, emptaque fuit ab abbate Tongerloensi in eunte anno 1845. Vid. cit. *Adr. Heylen*, p. 139. — (h) *Extr. des procès-verbaux de la séance du 3 Avril 1855. Commission roy. d'histoire. Mess. des sciences et des arts de la Belg.* Gand, an. 1855. p. 447.

brariam

A brariam copiam aliis, pacto pretio, cederent. Ast, quæcumque fuerint viris gravissimis rationes, neutram conditionem admittendam censuerunt (a).

hagiographiæ
instauratio,

83 Demum comes de Montalivet, qui rebus imperii internis administrandis præerat, litteris datis Parisiis die xxvi Julii 1810 ad Baronem de la Tour-du-Pin, tunc Bruxellensis provinciæ (Départ. de la Dyle) præfectum, scribit sodales Hagiographos, suppressa Societate Jesu, primum sub patrocinio Domus Austriacæ labores suos continuasse, sed motibus civilibus Belgii et Galliæ dispersos convenisse primum Tongerloam et tandem Hallas Deiparæ (b) : nunc vero adhuc tres manere superstites PP. de Bue, Hallis, Fonson Bruxellis degentes et Heylen, cujus domicilium ignorabatur. Vult itaque ut præfectus accurate inquirat in ipsos Hagiographos, in collectionem librorum et manuseriptorum, quibus ad lucubrationes utebantur, indicatque Carolum Ant. de la Serna-Santander, Bibliothecæ Bruxellensis præfectum, tamquam virum maxime idoneum, ut hujusmodi notitias subministraret. Die x Augusti respondet præfectus Dylia, se egisse cum D. de la Serna-Santander, qui communicat, quas habet notitias : convenisse quoque J. B. Fonson, qui solus Bruxellis erat, atque ex illo certiore factum obisse Jac. de Bue; nec alios esse superstites, quam Canonicos Tongerloenses, qui probabiliter Brabantiam Hollandicam incolebant, ubi quoque erunt, quæcumque naufragio Bollandianorum eripi potuerunt. Hæc enim retulerat die ix Augusti, vir multiplici encomio laudandus D. de la Serna, addebatque Vitam S. Teresiæ pro die xv Octobris jam prelo paratam fuisse a Jac. de Bue (c) : cæterum spem omnem promovendæ scriptiõnis deponendam esse, nisi immensa prope manuseriptorum copia, ab Henschenio præsertim et Papebrochio collectorum, detegeretur.

quam tandem
anno 1858,

84 Illic stetit res, nec quidquam præterea tentatum fuit, donec, anno 1836 mense Septembri in finem vergente, rumor inter Belgas percrebuit coaluisse Parisiis societatem hagiographicam, quæ *Acta Sanctorum* Bollandiana continuaret : consilium probare dicebantur jam aliqui episcopi Galliæ multique eruditi : minister regius Guizot patrocinium impendendum labori adpromittebat (d). Cæterum viri eruditi rem faciliorem sibi fecerant, quam reapse erat : nam terna volumina in annos singulos pollicebantur : opusque completum intra decennium spondebat (e). Nimis amplas fuisse promissiones, quam ut iisdem stare possent viri egregii, vel præcedentium Hagiographorum experientia docere debebat : hi enim biennium aut triennium ad parandum unum volumen prelo necessarium esse arbitrabantur : quanto igitur longius tempus exigendum erat, ut homines novi, hujusmodi labori insueti, quibusque vel ipsa latina scriptio forsans insolens erat, similem tomum typis ederent? Præfidentem promissionem fluxisse arbitrator, ex eo, quod falso sibi persuaderent inter Bollandianas collectiones, quæ multiplices in Bibliotheca regia exstant, inventuros materiam jam magna ex parte digestam, elaboratam, preloque maturam. Ast multum abest, ut simile quidpiam repertum fuerit, cum vel illa monu-

(a) *Camus Voyage dans les Départ. réunis*, t. II, p. 88. Reiffenberg. Chron. de Phil. Mouskes. *Introd.*, p. xxix, xxx, lxxv. et lxxv. — (b) Male instructus Imperii administer motibus Belgii, adscribit suppressionem Hagiographorum, quæ unice et voluntate Josephi II processit, ut supra n. 64, monstravimus : dein nihil unquam factum est Hallis, exiguo oppido Brabantiae, quod opportuna subsidia ad scribendam historiam nullatenus præbere poterat. Erro-

menta, quæ pro xvi Octobris necessaria erant ple-

D menta, quæ pro xvi Octobris necessaria erant ple-

85 Fieri etiam potest, eosdem sperasse celeritatem operis conficiendi ex operum numero. Quamvis in confesso sit, unius humeris tantum pondus imponi non posse, utpote quod superaret vires humanas; ut tamen sibi constet totius scriptiõnis series, aliqui socii adjungendi sunt, qui ejus indolem paulatim hauriant, eamque vicissim successoribus legent. Verum nemo diffitebitur Hagiographorum numerum non esse exaggerandum; siquidem multis opem conferentibus, fieri non potest, quatenus variæ et labiles sunt eruditorum opinioniones, ut pax et unitas retineatur, quæ necessaria sunt, ut res hagiographica cum utilitate agatur. Quin et opportunissimum esse, ut uno omnes imbuti sint spiritu, etiam ipsi socii hagiographi Galli professi sunt, cum optare se dixerint, ut commune erigeretur contubernium, fraternitasque aliqua statueretur in Belgio, quæ continuationem Bollandianam promoveret (f). Sed ii ipsi facile nobiscum consentient, difficile esse, ut homines in unum coalescerent corpus, cujus præcipuum, ne dicam, unicum vinculum esset eruditio, etiam ecclesia-

satagentibus
multis,

86 Dum hæc ab eruditissimis Gallis agitantur, R. D. Petrus Franciscus Xaverius de Ram, Academiæ Catholicæ Lovanii Rector magnificus, vir de religione, patria et re litteraria multis nominibus optime meritis, eorum conatus prævertendos censuit. Data itaque die xvii Octobris epistola ad Equitem de Theux, qui tunc res Belgii internas administrabat, scribit constitutam Parisiis dici societatem hagiographicam, sibi videri hanc palmam ab alienigenis præripiendam non esse : degere adhuc in patria viros, qui hanc provinciam et susciperent in se et pares essent ferendo oneri, nullos autem aptiores habendos ad opus perficiendum, quam qui incepissent. Huic sententiæ accinebant, quotquot cupiebant hoc eruditionis opus patriæ conservatum. Una omnium vox fuit, patrium illud ceptum, cum res publica floreret, a Belgis esse compleendum. Et quamvis qui tunc præerant Societati Jesu in Belgio, repugnarent in tanta hominum penuria arduum opus aggredi, proptereaque iudicium Præpositi Generalis exquirere cuperent, tamen suadentibus amicis cesserunt, et confisi ratam habendam suam sententiam, consenserunt tandem, ut publicis nuntiis significaretur Societatem Jesu paratam esse ad viros suppeditandos, qui continuationem Operis Bollandiani aggredirentur (g).

87 Quamvis hæc publice denunciata fuissent, et illo quidem diario, cujus præcipua usi fuerant opera Galli, perseverabat tamen in suo consilio societas hagiographica Parisiensis, variaque ad rem conficiendam utilia conscribi jusserat in bibliotheca regia Burgundica : unde erant jam qui timebant, ne ex ipso idem volentium concursu periculum continuationi crearetur. Neque facile erat moderatoribus Societatis Jesu, qui, corrente jam anno scholastico vocabantur ex improvviso ad rem arduam suscipiendam, ut bene maturatum consilium raptim proferrent. Unde factum est, ut tempus satis longum consultationibus habendis effluerit. Quare primum die xxix Januarii 1837 Petrus

brevique in-
tervallo

rem hunc ortum puto ex eo, quod Jacob. De Bue, Hagiographorum senior, Hallas ad obitum usque incoluerit. — (c) Multum quidem investigatum fuit in commentarium prævium ad vitam S. Teresiæ, sed vix quidpiam operæ pretium inveniri contigit : unde tela, ab alio jam perfecta, retexenda ex integro fuit. — (d) Vid. *Diarium Brux.* *L'Union*, 25 Nov. 1856. — (e) *Ibid.*, 6 Decemb. 1856. — (f) *Ibid.*, 11 Decemb. 1856. — (g) *Ibid.*, 14 Decemb. 1856.

Van

A Van Lil, præpositus provinciæ Belgicæ Equitem de Theux certiorum fecit constitutum esse sodalium Bollandianum, quod constabat Joanne Baptista Boone, tunc rectore collegii S. Michaelis Bruxellis, Josepho Van der Moere, collegii Gandensis ad S. Barabaram olim rectore, et Prospero Coppens, S. Theologiæ professore, quibus dein alii adjungerentur: Opus dicit illos prosecuturos eadem qua cœpit mente, promittitque novos continuo adlegendos esse sodales, speciali studio ad id genus eruditionis informandos: quare sperat illos qui Belgii gubernacula regunt, suo patrocinio promoturos rem litteris utilem, patriæ honorificam.

aliqui Socii

B 88 Die III Februarii sequentis respondit regius administer, gratissimam accidere Gubernationi continuationem Hagiographiæ Bollandianæ, et cupere sese uti explicatius ediceretur, quid opis atque subsidii expectarent socii a republica. Sequenti die respondit præpositus provincialis, quoniam opus continuandum esset eodem modo, quo tantam famam inter Eruditos pepererat, necessarium videri, ut aliquod tempus impenderetur in studium earum disciplinarum, quæ maxime opportunæ videbantur ad novum stadium cum laude percurrendum; hinc lentam quamdam festinationem in hisce præsertim initiis sponderi solum posse. Cæterum petere se, ut per ministros regios permitteretur Neo-Bollandistis liber accessus ad bibliothecas publicas, et usus librærum tum typis excursorum tum manuscriptorum, qui iisdem utiles viderentur. Annuit hisce petitionibus regius administer, litteris datis XX Februarii, additque se curaturum ut infra breve spatium concederetur subsidium pecuniarium, quod deinde ad fr. 6000 per litteras XIII Maji ejusdem anni decretum fuit; et in annos singulos promissum fuerat.

ad Opus

C 89 Interea Galli, qui rem hagiographicam promovendam susceperant, non abjecerant omnem spem, ut in constitutam jam Bollandianam societatem cooptarentur. Itaque die XXVIII Februarii dant litteras a decem eruditis subscriptas, quibus operam suam omnem offerunt ad opus continuandum: adesse Parisiis plures e clero hujusmodi disciplinis assuetos, abundare Galliæ bibliothecas multis documentis utilissimis, eminerè inter illos quosdam linguarum Orientalium cognitione. Erat certe in hisce officiis liberaliter oblati, quo allicerentur Neo-Bollandiani, quibus gratissimum fuisset habere comites aut duces quos tute sectarentur. Sed obstabant plurima, quominus in unam coalescere cum aliægenis societatem possent: imprimis, qui in Belgio continuationem Actorum maxime et urgebant et juvabant, ægre tulissent, si per Belgas perfecta non fuisset: dein merito timebatur, ne ex ipsa operariorum multitudine turbatio nasceretur, dum operi tantum unitas deficeret, quantum accresceret celeritas. Itaque, qui tunc præerat Bollandianis, aliud respondere eximiiis viris non potuit die XIX Martii, quam societatem hagiographicam hodiernam eandem esse cum antiqua, proindeque de coagmentatione aliqua deinceps agi non posse.

inchoandum destinantur.

90 Die II Aprilis monuerat rector collegii Bruxellensis Equitem de Theux, statim post ferias paschales manum admovendam esse inchoando Operi Bollandiano, petebatque liberum fieri usum eorum præsertim manuscriptorum codicum, qui in bibliotheca Burgundica necessarii et opportuni ad scriptionem viderentur. Annuit petitioni litteris

dati x Aprilis, alteraque epistola x Junii concessit, D ut, donec libri invenirentur, liceret Hagiographis mutuatitios ex Hulthemiana bibliotheca, recens ære publico cœmpta, accipere et in domesticis scriniis ad tempus deponere. Mense Octobri sequenti propius ad executionem Operis accinxere sese quatuor: nam Josephus Van Hecke, SS. Canonum professor, tribus supra laudatis num. 87 adjunctus fuerat. Neo-Bollandianis ante omnia conficiendi erant varii indices investigationibus necessarii: censuerunt quoque parandum esse scriptum, quo exponeretur conspectus totius operis, adjungereturque Index eorum Sanctorum, de quibus adhuc tractandum restare, sive quia illorum festa dies inter xv Octobris et xxxi Decembris recurrit, sive, quia recenter in album Beatorum aut Sanctorum relati, ab antecessoribus laudari non potuerunt. Atque hæc sunt quæ de Historia rei Bollandianæ dicenda habuimus: superest ut paucis exponamus, quantum quidem colligere potuimus, Vitas eorum, qui post suppressionem Societatis Jesu promovendis Actis Sanctorum insudarunt.

91 Primum eorum biographiam exponimus, qui olim ad Societatem Jesu pertinuerunt; transituri dein ad Hagiographos qui ex aliis Ordinibus assumpti fuerunt. Et primus quidem, quoniam secundum diem annumque obitus ordinem dicendorum statuimus, occurrit Ignatius Hubens: hic Antverpiæ die XII Decembris 1737 honestis parentibus natus, Societatem Jesu die XXXI Septembris 1755 ingressus est. Peracto tyrocinio, philosophicæque disciplinis informatus, pro more Societatis litteras humaniores in collegio Gandavensi quinquennio docuit: deinde Lovanii quadriennium studiis Theologicis impendit, quibus absolutis, iterum Gandavum translatus rhetorica præcepta per annum tradidit. Anno 1771, defuncto Constantino Suyskeno die XXVII Junii ejusdem anni, in societatem hagiographicam adlectus fuit. Quando suppressa fuit anno 1783 Societas Jesu suæ eruditionis specimen vix dare adhuc potuerat Ignatius Hubens: unde etiam in relatione circa res hagiographicas a consiliario Van den Cruyce facta, enumeratis dotibus antiquiorum Bollandistarum, de Ignatio dicitur (a): *quoniam breviori tempore (triennio) inter socios versatus fuerit, nec quidpiam adhuc typis ediderit, vix judicium de illo ferri posse; videri tamen optimæ indolis et laboris assidui.* Et vero pauca dein præstitit Ign. Hubens, sive valetudine adversa afflictus, sive aliis occupationibus disponendi serinia et libros distractus: unde in *Monito* ad indicem Sanctorum tomus V Octobris præmissio dicitur *qualemcumque solummodo ad tomum quartum symbolam contulisse.* Nam in hoc volumine in tres sanctos commentatus reperitur Hubenus; breviter quidem in S. Petrum Galatam, monachum Constantinopoli, luculentius vero in S. Goswinum, abbatem Aquicinetinum in Artesia et B. Joannem Lobedavium, Ord. Min. S. Francisci in Prussia. Quintus vero tomus unicum exhibet Commentarium in SS. Eulampium et Eulampiam eorumque socios, Martyres Nicomediæ in Bithynia. Majorem certe de se spem fecerat Hubenus, si quidem ejus morte ad alterum annum proroganda fuerit tomus quinti editio (b). Obit Ignatius Hubens die XVIII Julii anno 1782, annos natus XLIV, menses VII, dies VII.

Laudantur
Hagiographi
defuncti:
Ignat. Hubens.
E

92 Amplorem scribendi materiam præbet Joannes Clé. Natus Antverpiæ die XXX Augusti anni 1722. Peractis humaniorum litterarum studiis in

Joannes Clé

(a) Archiv. du Roy. Bolland., t. I, f. 48, 24 Septemb. 1774. — (b) Ibid., t. II, f. 115. Lettre du cons. de Kulb. au comte de Belgioisio,

ministre plénipotentiaire, Octobre 1785.

A urbe patria, Duacum concessit daturus operam Philosophiæ, in florentissimo apud Patres Societatis collegio Aquicinctino. Postquam annum unum in has disciplinas impendisset, vitam religiosam cogitare cœpit. Itaque annos octodecim natus Tyrocinium nostrum Mechliniense die xxii Septembris 1740 ingressus est : peractoque consueto biennio, interruptum philosophiæ cursum repetiit et post annum absolvit Antverpiæ, unde Hallas se contulit ut haustam humaniorum litterarum notitiam perficeret atque expoliret. Quinquennio dein (Oct. 1744. — Oct. 1749) Gandavi inferiores scholas rexit : et absoluto Lovanii Theologiæ cursu quadrienni, datus est mense Octobri 1753 iis qui Philosophiæ post tyrocinium vacant, professor. Ast per unum vix mensem hoc officio fungebatur, quum propter immaturam mortem P. Urbani de Sticker (a), die xxv Octobris ejusdem anni defuncti, quartus requireretur scriptor ad *Acta Sanctorum* continuanda, Joannes Clé inter socios hagiographos annumeratus est. Quamvis labore difficillimo gravatus, non intermisit tamen Societatis nostræ munus maxime proprium docendi pueros rudesque doctrinam Christianam statis diebus, quod etiam non pauci alii Hagiographi pari assiduitate sustinerant.

Hagiographus;

93 Septennium Cleus in Actis illustrandis impendit (Nov. 1753 — Nov. 1760). Quantum vero præstiterit, e tribus postremis tomis Septembris, quibus ejus lucubrationes continentur, videre est. In tomo sexto præter commentationes breviores in SS. Eustochium Turonensem, Miletum Trevirensis, Goericum Metensem, Arnulphum Vapincensem episcopos, Sequanum abbatem in territorio Lingonensi, Luciam de Monte in Lotharingia, qui omnes ad diem xix Septembris pertinent, Faustam et socios Martyres, Cyzioci in Hellesponto, Agapeum I Papam, die xx celebratos, Jonam Prophetam qui die xxi et Salabergam, abbatissam Lugduni in Belgica secunda, qui die xxix occurrunt, egregie illustravit Cleus Acta S. Theodori archiepiscopi Cantuariensis die xix Septembris, in quibus ad trutinam revocanda erant dissidia inter S. Theodorum et SS. Ceddum et Wilfridum Eboracenses et Winfridum Lichfeldensem episcopos exorta, acuteque ostendit originem acerrimæ controversiæ in eo fuisse, quod Theodorus multiplicatas vellet sedes episcopales, aliis contranitentibus. Discutienda quoque suscepit concilia Anglica, quæ Theodorus celebravit, et chronotaxin rerum gestarum a tempore quo sanctus archiepiscopus e sede sua expulsus fuit, usque ad synodum Romanam in causa turbarum Anglicarum sub Agathone Papa celebratam. Examinat tandem quam fidem mereatur *liber poenitentialis*, quæ sub nomine Theodori Cantuariensis in variis canonum collectionibus reperitur, atque monstrat genuinum ejus opus adhuc latere.

varia scribit

94 In diem xx Sept. celebrior incidebat controversia circa Acta SS. Eustachii, ejusque uxoris et filiorum, de quibus *ita litigant*, inquit ad diem xx Sept. num. 6 (b), *eruditi, utsi suffragiorum numero decidenda lis est, multo inferiores sint, qui illa propugnant, quam qui inter fabellas aniles rejecta cupiunt*. Litem certe non diremit Cleus, sed simul etiam monstravit non adeo insulsam esse Eustachianam historiam, ut omnis illi abroganda fides videretur : imo num. 33 innuit suspicionem e chronotaxi satis accurata deductam, scriptori adfuisse Acta quedam primigenia, quibus ipse lacinias fa-

bulosas assuerit. Die xxii Septembris quæstio non minus intricata enodanda erat, quæ ad martyrium S. Mauritii Primicerii, Thebæque legionis spectabat, quæque variè non ab heterodoxis tantum, sed a Catholicis quoque agitata fuerat : difficultatem solvendam sponderant Hagiographi, quorum fidem egregie liberavit Cleus. Conjectandoidassecutus est, quod dein e monumentis monstravit Petrus Josephus de Rivaz, martyrium non anno Christi 268, sed 303 esse illigandum : pluribus etiam ostendit antiquissimum simul et celeberrimum horum Martyrum cultum, quo confutavit argumenta quæ Dubordæus, acatholicus minister, in contrarium attulerat. Ita demum rem gessit Cleus, ut editores operis laudati Petri Rivaz, dum lacunas quasdam in Commentario indignant, fateantur tamen illum eruditionis et acuti ingenii laudes consecutum fuisse (c); quæ vero ad gloriam posthumam pertinent ab erudito Bollandiano plane fuisse exhausta (d).

95 Non minora ingenii sui argumenta dedit Cleus in tomo septimo Septembris. Quos enim de SS. Principio Suesionensi et solenni Carnotensi episcopis, de Nilo abbate Cryptæ Ferratæ, et Epichari C. P. matrona scripsit breviores Commentarios, auctoris eruditionem vel maxime commendat : sed eluxit præcipue ejus doctrinæ præstantia in illustrandis ad diem xxvi Septembris actis SS. Cypriani atque Justinæ, circa quæ non una erat inter eruditos controversia. Impugnat illic imprimis, opinionem Joannis Felli, Oxoniensis doctoris, qui intemperantem crisin in horum Martyrum historiam exercuerat; quia, ut ipse autumabat, eorum Acta, quatenus supposita, decreto Gelasii Papæ I inter apocrypha rejecta fuissent, et recentiori manu in fastos sacros fuissent relati : has aliasque difficultates vanas monstravit scriptor noster, qui simul etiam calamum stringere coactus fuit in Bailletum, cujus censuram, sibi non constantem, pronuntiat ostenditque. Octavus et postremus Septembris tomus duos solum continet Clei commentarios : S. Cyriaci abbatis in Palæstina et SS. Victoris et Ursi martyrum Solodori in Helvetia. In vita S. Cyriaci monstrat tales inter Originistas grassari errores, *quos via alibi*, inquit, *assertos reperias* : chronotaxin quoque multipliciter intricatam ex aliis monumentis evolvit, et Vitam a cœvo Cyrillo Scythopolitano conscriptam et adhuc ineditam ipse latinitate donavit. Erudite quoque disseruit occasione Reliquiarum SS. Victoris et Ursi, quorum martyrium stabilit, de initiis ecclesiæ Solodorensis, quæ hodie caput est Basileensis episcopatus. Atque hæc sunt quæ contulit Cleus ad perfectionem operis Bollandiani.

per septennium;

E

F

96 Nam anno lxi, præteriti sæculi, majorum suorum jussu evocatus Lovanium, ut Scripturam Sacram Theologiæ alumnis interpretaretur, conceptam de se superiorum spem minime fefellit. Huic officio præfuit quatuor annis, quo tempore edidit egregias theses theologicas in sacra Evangelia et Acta Apostolorum. Die xxi Augusti anni 1765 datus est socius Petro Wautyer præposito provinciæ Flandro-Belgiæ : quod munus etiam sustinuit sub Engelberto Cornet, qui provinciæ gubernacula regenda susceperat die xxviii Octobris 1769. Cum Engelbertus medio anno nondum elapso, Liræ diem supremum xix Aprilis anni sequentis obiisset, repertus est chirographus, quo declarabatur, donec aliud Roma disponeret, præses provinciæ Joannes Cleus. Exin die ix Junii ejusdem anni eundem

Provinciæ præpositus

(a) Vide breve ejus elogium in capite tomi V Septembris. — (b) T. VI Septemb., p. 107. — (c) Rivaz. Eclairciss. sur le Mart. de la Lég.

Thebécenne. Præf., p. xii. — (d) Ibid., p. xvi.

A præpositum provinciale constituit supremus Societatis moderator. Incidit Clei administratio in tempora difficillima, quibus nihil non tentabant adversarii, ut ruinam perniciosamque universæ Societatis molirentur: perstitit vero ipse intrepidus, strenueque officio sibi imposito annos tres perfunctus est, quamvis virum sagacem non lateret ex ipsa sua præfectura, uti eventum patuit, molestias aliquando sibi enascituras. Inter cætera porro quibus de Provincia Flandro-Belgica optime meritus est, illud imprimis a nobis recolendum venit, quod *Musæum historicum*, illustrandis Patriæ monumentis destinatum, constituerit.

Analectorum
Belgicorum

97 In votis scilicet erat viris primariis plurimis, atque adeo ipsis supremis Belgii moderatoribus, ut dispersa patriæ historiæ documenta in unum colligerentur corpus, quod *Analecta Belgica* vocari placuit. Ut autem id consilii executioni mandaretur, iidem summi viri censuerunt universalem hujusmodi Belgii historiam, præcipue quatenus mediam spectaret ætatem, elaborari commode non posse, nisi a scriptoribus numero pluribus, iisque in unum corpus coadunatis, oculosque conjecerunt in Patres Societatis Jesu, maximeque in Bollandianos socios, quibus propter scriptionis affinitatem familiaris erat id genus laborum. Actum igitur est cum Petro Wautyer, qui ab VIII Octobris 1764 ad XXVIII ejusdem mensis 1769 Provinciam administravit, sed tum quidem incassum cecidere conatus. Ast quæ obstant impedimenta, sublata fuere, quando Joannes Cleus admotus fuit ad gubernacula. Nam post maturam ea super re deliberationem habitam, seriumque examen, statutum fuit, ut aliquot e Flandro-Belgica Societate Jesu, a præposito suo provinciali delecti, id sibi negotii assumerent, quo de Patria sua pro viribus bene mererentur, atque eruditorum desiderijs facerent satis.

conceptum,

98 Itaque Joannes Cleus, præpositus provincialis, et Josephus Ghesquiere, Hagiographus, una allaborare cœperunt, atque sequentem operis hagiographici ideam ministris regiis proposuere, quæ etiam ab iisdem approbata fuit. Primo nempe, ut dispersa variis in locis documenta, tum sacra tum profana, undequaque colligerent et monumenta quælibet, sorte felici inventa, suis tandem ergastulis erepta, ita producerent in lucem, ut congruenti ordine disposita sub *Analectorum Belgicorum* titulo juris fierent publici. Totum vero opus in tres partes dispertiendum erat, quarum prima Belgii regiones incolasque secundum varias periodos, videlicet Celticam, Romanam, Francicam, Polyarchicam, Burgundicam et Austriacam lectorum oculis representatura erat. Hinc de Belgarum origine, finibus, civitatibus, pagis, idiomate, vestitu, religione, litterarum studiis, scientiis, artibus, agricultura, commerciis, aliisque hujuscemodi argumentis nonnullas complecti debebat disquisitiones, quibus prisca dilucidanda erat veritas, suumque dissonis recentiorum opinionibus statuendum erat pretium. Hæc subnectenda erat chronologica epitome rerum gestarum, fabellis vulgaribus defæcata.

quorum indoles explicatur,

99 Altera pars complecti debebat *Acta Sanctorum Belgii*, seu eorum qui in Belgii regionibus aut nati erant, aut apostolicis laboribus virtutibusque heroicis, aut erectis instauratisve cœnobiis sacrivæ œdibus inclaruerant, aut denique, qui illic sanctissimam animam Creatori suo reddiderant, relicta apud posteros ecclesiastica sui memoria. Pars demum tertia exhibere debebat instrumento-

rum historiæ Belgicæ insertivientium non exiguum collectionem, videlicet chronica inedita vel cæteroque rariora; Pontificum, Regum, Principumque diplomata, Miræo non visa aut ei aliunde quam ex ipsis autographis fidsive apographis communicata; item synodorum decreta, non satis cuique obvia (a). Atque ea itidem omnia vel ex ipsis, cum licuisset, autographis, vel, si hæc defuissent, ex primaria editione desumpta, proditura erant. Promittebantur quoque ad singula animadversiones, quæ loca obscuriora illustrassent, explanassent voces exoticas et auctoris fidem declarassent.

100 Istud porro opus jam anno 1771 in se suscepit Joannes Cleus et, adlaborante imprimis Josepho Ghesquiere, qui obtenta, consentientibus Superioribus, a studiis Hagiographicis missione, operam per annum solertissimam adhibuit, ut necessariam inchoando operi materiem subministraret. Res ultra quam credi potest, e voto successit, nam ab eruditissimis Belgis et Batavis submissi sunt manuscripti codices non pauci, librifici aliquot perquam rari. Curarunt quoque Societatis moderatores, ut ad id laboris deligerentur sodales terni rerum patriarum gnari, Philippus Cornet Bruxellensis, Donatianus Dujardin Iprensis et Franciscus Lenssens Gandavensis, qui in Domo Professa, præside Cleo, et Ghesquiere dirigente, opus meditatam aggredirentur.

101 Haud segniter interim fuit actum de rependiendo pro tribus Historiographis sufficienti reddito, nam Domus Professa dura premebatur pauperie: nec quidquam sperare licebat, sive ab aula Bruxellensi sive a Vindobonensi. Patres quidem Bollandiani quatuor cum adjutore fratre eis adjuncto ex annua præsertim, quæ ab aula imperatoria pendebatur, munificencia pro victu et vestitu Domui professæ elemosynæ titulo solvebant pensionem; sed tam pecuniosi non erant, ut sumptibus tanti operis sufficere possent, quin detrimentum grave suæ bibliothecæ inferrent. Donec tamen fundus Historiæ Belgicæ inveniretur, per annum integrum iisdem abunde providerunt, communicata etiam copia suorum librorum tum typo tum manu expressorum.

102 Quamvis Hagiographorum liberalitate prorogata esset quærendi opportuni subsidii necessitas, recurere tamen eadem urgebatque superiores. Itaque alio se verterunt. Erat videlicet in Mechliniensi Tyrocinio Societatis Jesu fundatio, quam Ven. mem. Cardinalis Bellarminus inchoandam procurarat, ad id ut quoniam Belgium Catholicum continuo inundabatur libellis, quibus impetebatur fides Catholica, essent sepe præsto viri, qui eamdem ab impactis calumniis vindicarent. Bellarmini inceptum compleverant cancellarius Brabantiae De Grysperre et Mechliniensis archiepiscopus, Humbertus de Precipiano (b). Quieverant tum quidem magna ex parte hujusmodi controversiæ, unde plerique censebant satis commode musei Bellarmini reditum converti posse in annum subsidium pro Patribus Historiographis. Quare, datis ad Procuratorem Generalem Societatis Jesu litteris, flagitatum fuit, ut, opportuna obtenta licentia, rata haberetur Mechliniensis redditus traductio. Procuratore autem tergiversante morasque neccente, de consilio Joannis Henrici de Franckenberg, Cardinalis et archiepiscopi, consentiente etiam Laurentio Ricci, Societatis Jesu Præposito Generali, supplices, uti per ipsum id liceret, oblatæ sunt

(a) Hæc fere ad verbum excerptisim e *Prospectu operis* quod inscribitur *Analecta Belgica* excuso Antverpiæ typis J. Grangé, 1772.

(b) Reiffenb. Chron. de Phil. Mouskes, t. I. Introd., p. 111.

A preces Pontifici Clementi XIV, quibus benigne annuit.

suppressa Societate Jesu,

103 Atque hæc quidem ad initia Historiographiæ pertinent, quæ ideo apponenda hic duximus, quoniam in hisce præcipuum sibi partem vindicat Clei industria. Provinciæ administrationi admoto Petro Van Royen die xxviii Junii anni 1773, Cleus Præpositus Domus Professæ Antverpiensis factus est, eo etiam concilio, ut e propinquo posset *Analectorum Belgarum* incrementa curare. Ast mensis Septembris ejusdem anni, universæ Societati Flandro-Belgicæ fatalis, nemini funestior fuit quam Joanni nostro. Mense enim Novembri die xxi carceris loco inclusus fuit in monasterio PP. Carthusianorum Antverpiæ, dein xvii Januarii 1774 in ejusdem ordinis conventum Bruxellas translatus, illic biennio captivus mansit. Sparsus nempe fuerat de Cleo iniquus rumor, quasi pecunias collegiorum occultasset aut in Hollandia ad census exposuisset, hujus vero fraudis Hagiographi complices indicabantur (a). Tria præcipua erant accusationis capita. Primum, quod epistolas Propositorum Generalium comburendas curasset. Alterum, quod non proderetur ærarium secretum, ingentibus, uti opinabantur adversarij, thesauris oppletum. Tertium demum, quod non reperirentur quatuordecim millia florenorum, quæ ad Gandavense collegium spectabant.

varias molestias perpe-

B 104 Facile erat Cleo hæc accusationum commenta diluere. Igne assumptas Præpositorum Generalium epistolas plerasque aiebat, quia agebant de personis singularibus, eorum indole, doctrina, vivendi ratione. Id vero non solum suadebat charitas, sed justitia imperabat; sciebant enim omnes, si quid revelaretur, id ex pacto, non solum tacito sed expresso, severissimi secreti silentio esse perpetuo occultandum. Quod vero attinebat ad ærarium clandestinum, id unum affirmabat, ipsi ad illum usque diem penitus ignotum fuisse: ex acceptarum pecuniarum rationibus constare, nihil umquam aut occultatum aut dissimulatum fuisse; adesse cæterum superstites omnes, interrogarentur, si quid secreto in secretum thesaurum intulissent, non tacituri, quoniam sua repetere tunc possent. Tandem de ære Gandavensi nihil prorsus se scire, nisi quod paucis ante abolitam Societatem annis, nova argentea suppellectili ornata fuerit ara princeps templi ejusdem collegii, quæ adest æstimata viginti millibus florenorum; quin ullum exstet in libris vestigium hujus expensis, unde verisimile fit summam florenorum quatuordecim millium ornando templo absorptam fuisse. Hujusmodi responsionibus non statim acquievere adversarij; sed per biennium inclusus, cum nihil profecisset accusantium calumnia, carcere tandem liberatus fuit.

obit Antwerp.

C 105 Quietiora deinde Cleo fluxere tempora, nisi quod gravissimis torqueretur stomachi doloribus, donec acerbiores patriam affigerent calamitates. Francis enim Belgium occupantibus, decretum fuit, ut quotquot essent ecclesiastici ordines viri aut jurejurando profiterentur exosam sibi esse regiam dignitatem, aut patria extorres in longinquas plagas deportarentur. Suasit sibi Cleus id juramentum licitum esse, atque in hæc verba juravit. Non est quod erratum ejus excusemus, cum suprema sententia decreverit Romana auctoritas damnabile fuisse hujusmodi jusjurandum, uti manifeste liquet ex epistola Card. Joannis Henrici a Franckenberg, qui tunc ecclesiam Mechliniensem administrato-

ris titulo gubernabat. *Sanctissimus Dominus noster Pius PP. VII*, inquit (b), *feliciter regnans dignatus est, perpensis et diuturna consideratione libratis omnium rationum momentis, declarare et definire vos (juratos) (licet aliquos non tam pravitæ cordis quam intellectus errore et specie quadam charitatis in proximum deceptos) errasse.* Temeritatis tamen, ut confidimus, nemo nos accusabit, si quæ culpam minuunt verba, Cleo viro ad illa usque tempora integerrimo applicata optemus. Obiit Antverpiæ die xxvii Novembris anni 1800, annos natus lxxviii mens. ii, dies xxix.

106 Cleum excipit Cornelius de Bye (c), natus die i Octobris anni 1727 in Elverdinghe, parochia leuca flandrica Ipris distante. Postquam cum laude percurrisset consuetum humaniorum litterarum studium, in Societatem Jesu cooptatus, die xxix Septembris anni 1745 tyrocinium Mechliniæ cepit, Philosophicis disciplinis excultus Antverpiæ, in tertium annum Matheseos auditor, anno ejusdem sæculi quingesimo inclinante, inferioribus scholis magister præesse cepit: atque in illo munere per sexennium perseveravit Antverpiæ, Brugis et Ipris. Deinde per quadriennium studiis Theologiæ vacavit, et iis discendi laboribus perfunctus talem ingenii, eruditionis, diligentiaque spem fecit, ut illum Hagiographi aptum censerent, qui, consentientibus moderatoribus, in numerum sociorum Bollandistarum cooptaretur.

Cornel. de Bye

107 Nam cum, ut supra diximus, Joannes Clé Lovanium anno 1761 interpret sacrarum litterarum advocatus fuisset, in ejus locum deputatus fuit Byeus noster; qui dein senis prioribus tomis mensis Octobris strenue allaboravit. In primo volumine anno 1765 excuso non ita multum præstitit Byeus, sed quos commentarios scripsit ejusmodi sunt, ut jam tunc magnam de se spem excitavit. Etenim in vita SS. Leodegarii, Augustodunensis episcopi, et fratris ejus Gerini comitis, implexæ occurrebant tricæ genealogicæ et chronologicæ, quas feliciter evoluit: vindicavit quoque Martyrum sanctitatem, cui obesse videbatur, quod pro Childerico contra Theodoricum regem stetisset Leodegarius: sed monstrat commentator, nihil certi statui posse circa utriusvis jura; et episcopum semper in hac regni controversia secundum evangelicam mansuetudinem egisse: subnexuit quoque lucubrationi suæ disquisitionem bene longam de Reliquiis S. Leodegarii, qua dilucidat quibus in locis hæc reperiuntur. In S. Beregiso, abbate Andaini, in saltu Arduennensi, ostendit Byeus, non ita certam esse hujus Sancti professionem Benedictinam, ut probabilior non sit sententia quæ eum inter canonicos regulares annumerat: quæstio tunc erat plus vice simpliciter retractanda, utpote quæ sæpius recurreret: non pauci enim sunt Sancti de quorum professione dubium fundatum excitari potest. Disquisivit quoque de adjutorio quod idem Sanctus præstitit S. Huberto Leodiensi in convertendo ad fidem pagum Arduennensem: et quamvis ex Vita S. Beregisi non putaverit ineluctabile confici argumentum, ea tamen adduxit, quæ auctoris fidem adstruerent.

Hagiographus Cleo suspectus

108 Ampliorem symbolam contulit Byei probata jam et exulta industria ad alterum Octobris volumen, quod anno 1768 typis prodiit. Imprimis doctissimam edidit Byeus commentationem in vitam, doctrinam et opera S. Dionysii Alexandrini episcopi. Martyrologium Romanum quod Diony-

multa

(a) Archiv. du Roy. Bolland. t. I, f. 74. Lettre de la commission à Crumpipen, 19 Octobre 1775. - (b) Synod. Belg., t. II, p. 347. - (c) Catalogi Provinciæ semper scripserunt *De Bye*, quamvis ipse

constanter y suo nomini inseruerit, ut constat e pluribus epistolis ejus manu exaratis.

A sium cum sociis Fausto, Cajo, Petro, Paulo et aliis quatuor, Martyrem tempore Valeriano, sub die III Octobris annuntiaverat, iterum Dionysium solum sub die XVII Novembris recolit, tamquam episcopum Alexandrinum, *et summæ eruditionis virum, qui multis confessionibus clarus, et pro passionum tormentorumque diversitate magnificus, plenus dierum Confessor quievit, Valeriani et Gallieni imperatorum temporibus.* Monstrat Byeus viros, corrigendo Romano Martyrologio præpositos, non perspexisse unum eundemque esse Dionysium, qui diversis diebus recolitur; idemque censet accidisse de Cajo et Fausti annuntiatione, quæ sub die IV Octobris una cum Eusebii, Chæremonis, Lucii et sociorum memoria, renovatur. Vindicanda quoque erat in Dionysio doctrinæ integritas, quæ duplici præcipue e capite impetebatur, quasi consensisset S. Cypriano docenti baptismum ab hæreticis collatum esse repetendum, et Arianorum præformasset errores. Utramque labem optimis rationibus expungit commentator noster, dum monstrat Dionysium in iis quæ supersunt epistolis, contrariam magis sectatum esse doctrinam. Fatetur Byeus S. Dionysium, *crudioribus nonnullis adhibitis de Sanctissima Trinitate loquendi formulis*, justam causam præbuisse, ob quam ad Romanum Pontificem veluti violatæ fidei reus, deferretur: sed simul monstrat auctoritate S. Athanasii, qui librum satis prolixum *De sententia Dionysii* conscripsit, excusari posse virum qui Sabellianos impugnans, dum distinctas tres personas acriter defendit, earundem consubstantialitatem vellicare videtur. Adjecit hisce disquisitionibus sane doctissimis, varias commentationes, quæ ad chronologiam et ad Opera S. Dionysii spectabant.

quæ enumerantur,

B 109 Non minus feliciter evoluit Byeus difficultates, quæ in Vitis SS. Ewaldorum Martyrum in Saxonia, S. Gerardi abbatis Broniensis ad diem III: SS. Dominæ, Berinices et Prodoces Martyrum in Syria et S. Ammonis, Ægyptii, in Nitria ad diem IV Octobris occurrant; ut nihil dicatur de aliis Sanctis, in quorum res gestas erudite commentatus est. In tertio volumine Octobris, cujus pars tertia improbo labori Byei debetur, occurrebat vita S. Brunonis, Ordinis Carthusianorum fundatoris, in qua discutienda veniebat portentosa doctoris Parisiensis anastasis, quæ causa afferebatur secessus S. Brunonis in Carthusianos montes: summa cum industria collegit Byeus quidquid antiquorum testimoniorum supererat, quorum nullum coævum aut supper est, et contra Launoium monstravit periculosum esse nimium urgere argumentum negativum, quod ex auctororum silentio desumitur: nihilominus prodigium, quin fabulis prorsus annumeret, dubium tamen esse pronuntiavit. Hanc disquisitionem excipiunt aliæ quæ sancti fundatoris Vitam mire illustrent.

senis tomis

C 110 Post editum anno 1770 tertium volumen Octobris, suppressa Societate Jesu, Byeus presbyter secularis, paratum se exhibuit ad continuanda Acta Sanctorum: supra diximus n. 45 et seqq. quod machinæ adhibere fuerint, ut Societatis ruina felicem Hagiographorum cursum interciperet. In relatione facta a consiliario *Van den Cruyce* dicitur Byeus ferventioris indolis, ceterum apprimè linguam græcam callere, et aptus esse qui continuandis Sanctorum Actis una cum Jacobo de Bue et Ignatio Hubens allaboret (a). Post mortem Constantini Suyskens, senior Hagiographorum, pro

(a) Archiv. du Roy. — Bolland., t. I, f. 48. Rapport du cons. Van den Cruyce, 24 Sept. 1774. — (b) Ibid., t. II, f. 115. Rapport

more curandam habuit rem pecuniariam et bibliothecam Bollandianam. Supra quoque exposuimus quibus e causis acciderit, ut editio tomi quarti Octobris toto decennio, scilicet usque ad annum 1780 fuerit proroganda, quamque varia fuerit per id temporis intervallum Hagiographorum fortuna. In hac rerum vicissitudine sibi suisque non defuit Byeus, et labore, industria atque constantia effectit, ut primus, qui post suppressam Societatem Jesu prodiit tomos, eadem quæ cæteri doctrinæ ac eruditionis laude effulserit.

111 Hunc scilicet tomos illustravit Byeus binis maxime Commentariis, qui de S. Demetrio Martyre, Thessalonice ad diem VIII Octobris et de SS. Dionysio Areopagita, et altero Dionysio Episcopo, Rustico presbytero et Eleuthero diacono, Martyribus Parisiis ad diem IX ejusdem mensis tractant. In Demetrio, cujus martyrium multiplici Græcorum scriptione celebratum olim fuerat, accurate discernenda erant illa scripta; quæ *Actis Sanctorum* inseri merito poterant: in utroque autem Dionysio quam graves olim existerint controversiæ, nemo eruditorum ignorat, has æqua trutina ponderat Byeus, et demum pronuntiat duos esse Dionysios, quorum alter Athenis, alter Parisiis primus sederit. Non minoris quoque laboris fuit disquisitio in opera quæ sub S. Dionysii Areopagite nomine circumferuntur, cum monstrandum fuerit eadem ementita esse sancti areopagite nomen, quo majorem sibi auctoritatem conciliarent. Eodem, quo tomos quartus Octobris, anno prodire binæ responsiones Byei, ad J. des Roches, Academiæ Bruxellensis socium et secretarium directæ, circa Testamentum S. Remigii, de quo infra agemus.

112 Postquam prelum reliquisset quartum, de quo egimus, volumen, mors labores Ignatii Hubens interruptit, et ipsius Byei ita tentata fuit valetudo, ut per menses aliquot a labore vacandum illi fuerit (b). Prodiit nihilominus quintum Octobris volumen anno 1786 in quo multiplex extat monumentum industriæ Byei nostri. Eminent imprimis commentarius prævius ad Passionem SS. Gereonis et sociorum, ad X Octobris, in quo explicanda fuit mira confusio, alio annumerante SS. Martyres Thebeis, alio Mauris: probabilem autem fecit eorum opinionem, qui Thebæ Legioni hos Martyres adscribebant. In SS. Nigasio et sociis pariter Martyribus, Vadiniaci in pago Vilcassino, ad diem XI Octobris, recurrebat quæstio, jam tractata et adhuc retractanda de initiis christianismi in Galliarum regionibus: cui novam lucem adjecit Byeus. Res gestas quoque S. Brunonis, Coloniensis archiepiscopi, multis negotiis politicis implicati, optime exposuit et ab adversariorum obtreactionibus egregie vindicavit.

113 Cum anno 1789 Musæum Hagiographorum, ut supra diximus, in monasterium Tongerloense translatum fuisset, Byeus illuc concedere noluit: atque ita factum est, ut nomen ejus, quamvis sexto tomo Octobris præfixum, in epistola tamen dedicatoria, ad Pium Papam VI directæ, non apparuerit: quippe quæ subscripta solum fuerit a Jacobo Bueo, Presb. Siardo Dyckio, Cypriano Goorio et Matthia Stalsio Ord. Præmonstratensis canonicis regularibus. Nihilominus suam symbolam contulit Byeus ad editionem hujus voluminis: nam præter breviores quosdam Commentarios, in Acta SS. Cypriani, Felicis sociorumque 4976 partim Confessorum, partim Martyrum, qui jussu Hune-

du cons. de Kulberg au comte de Belgioso, ministre plénipot., Octobre 1785.

rici,

A rici, Regis Vandalici, exules obierunt, monstravit, nostro iudicio, solide contra Limpenum, aliter in sylloge historica de S. Donatiano (a) sentientem, hos athletas omnes virilis fuisse sexus: deinde cum aliquibus videri potuisset Felicem Abbitranum de quo hic agebatur, eundem cum ejusdem nominis episcopo Abaritano, opinionem hanc non probavit. Non minus curiose vindicavit Byens Ven. Bedam a nimiae crudelitatis nota, dum in Commentario prævio ad S. Edwinum regem loquitur de visione, quam sanctus ille rex habuisse narratur.

in Gledria

114 Atque hæc præcipua sunt, quæ præstitit Byens in *Sanctorum Actis* illustrandis: restat ut nunc paulo latius agamus de binis responsionibus quæ opposuit commentario Joannis des Roches, secretarii Academiae scientiarum et litterarum Bruxellensis. Suppressa Societate Jesu, petierat Academia, ut suum feret quidquid pecuniæ ad Musæum Hagiographicum pertineret, ea lege ut ab sociis suis continuarentur *Acta Sanctorum* (b). Non erit fortassis conjectura temeraria, si opinemur ideo Byem ægrius tulisse censuram secretarii Academici, quia in illa subolebat novum tentamen ad aucupandum spolia opima, quæ e musæo hagiographico reportanda erant. Atque ita explicatur acrimonia, qua binæ lucubrations conscriptæ fuerunt. Etenim ipsa disquisitio plane innoxia erat, cum ageretur solum, utrum prolixius testamentum, quod sub nomine S. Remigii circumferebatur, genuinum esset (c): quod affirmandum duxit Joannes des Roches contra sententiam Suyskeni, qui testamentum apocryphum pronuntiaverat: atque hinc oblique carpi Opus Bollandianum cum existimasset Byens, calamum æquo acrius forsitan acuit. Cæterum optime, nostro iudicio, opinioniones adversarii confutavit, monstravitque rectam esse Suyskeni sententiam.

obit Werda.

115 Cum anno 1794, Franci Belgium invasisent, Byens noster mense julio fuga consulendum sibi duxit; atque Werdam, oppidum Gelriæ ad Ruram, (d) concessit, ut fidem facit scedula ad Jac. de Bue data die xiv Octobris 1795, qua hunc constituit procuratorem suum ad recipiendum pensiones nunc et imposterum solvendas; timebat enim ne bonis monasterii Tongerloensis fisco addictis, omni spe recuperandi quod suum erat, uti reapse accidit, frustraretur. Werda, uti videtur, perseveravit Byens usque ad mortem, quem accidit die xi Augusti anno currentis sæculi primo: natus tum erat Byens annos lxxiii, menses x, dies xi. In scedulis domesticis locus emortualis indicatur *Hassia*; quem errorem inde manasse suspicamus, quod oppidum vicinum *Essendia*, tentionice *Essen*, eundem Belgis plerisque exhibeat sonum quem *Hassia*, flandrice *Hessen*: dein cum probabile sit, Byeum cohabitasse Ghesquiere, qui reipsa *Essendia* obiit; fuerint sane aliqui qui hac conjectura decepti Cornelium nostrum etiam istic supremum clausisse diem dixerint.

Joseph Ghesquiere

116 Josephus Ghesquiere Contraci natus die xxvii Februarii 1731, peractis humanioribus studiis in urbe patria, ad philosophiam incubuit Duaci. In Societate Jesu tyro admissus die xvi Octobris 1750 Mechliniæ, in omni virtutum genere sese exercuit per biennium. Emissis rite votis, Contracum rediit, ut Rhetoricam repeteret. Cum dein per sexennium Mechliniæ et Bruxellis meruisset stipenda inferiorum scholarum magister, Lovanium abiit, ubi qua-

driennio disciplinis Theologicis excultus fuit. Postquam anno 1762 amisisset Musæum hagiographicum duos egregios scriptores Joannem Stilling et Joannem Perier eodem anno in eorum locum suffectus fuit Jacobus de Bue, de quo infra agemus, anno dein sequenti tribus Hagiographis adjunctus fuit Josephus Ghesquiere, qui jam tunc maximam sui spem fecerat.

117 Quando ad Musæum accessit Ghesquiere, ^{primum tenuit} allaborabant Hagiographi primo tomo Octobris, qui diem primum et secundum ejusdem mensis complectitur. In hujus tomi, autem qui anno 1765 typis prodit, titulo, enumeratis aliis quorum studio illustrata sunt *Acta Sanctorum*, subditur: *Operam conferente Josepho Ghesquiere*: cujus quidem distinctionis ratio hæc est, quod Josephus in iis initiis totus fuerit in concinnandis Ephemeridibus et Indicibus Sanctorum, quorum *Acta* mensibus Julio, Augusto et Septembri illustrata fuerant. Idem præstiterat Daniel Papebrochius pro sex prioribus anni mensibus, atque ejusmodi, ait Ghesquiere (e), *Ephemerides alterumque alphabeticum Sanctorum indicem, mox ut secundo semestri finis esset impositus, typis edere jam statum erat, ut, quemadmodum gratos lectoribus fructus priores tulerant, ita et Hagiophilorum commodo posteriores inservirent, et unde quilibet ex tot tamque vastis voluminibus haurire quidquam posset, minime operosa methodo indicarent. Verum cum ab anno 1717, quo tempore prodierunt memoratæ ephemerides primi semestris, eo opus nostrum exereverit, ut vulgata de Julio, Augusto et Septembri volumina vix non numero ea exæquent, quibus sex primi menses fuerant illustrati, haud abs re visum est, instigantibus præsertim Hagiophilis Germanis et Gallis, consilium jam diu conceptum mutare, ac nunc generales duos hujus trimestris indices levare, alterum qui martyrologii instar, sanctos beatosque assignaret, qui quoque die trium illorum mensium in opere nostro locum habent, indicatis breviter iis omnibus, quæ Papebrochius P. M. in prioris semestris ephemeridibus indicarat: alterum qui alphabetico ordine servato, omnium, de quibus hoc trimestri actum est, Sanctorum ac Beatorum nomen cæteraque adjuncta, diem itidem quo coluntur, referret, ut nemini cuiquam difficile futurum sit, maxime ubi ultimo trimestri accesserint similes indices, illius quam quærit, Sancti aut Beati vitam vel acta invenire.*

F
duplex indicem.

118 Huic labori, quem jure optimo tetricum dicit, alterum non minus operosum subnexuit Ghesquiere, videlicet *syllabum nominum et rerum notabilium, quæ in præstationibus, tractatibus, diatribis et exegesibus præliminaribus nostro de Actis Sanctorum Operi hactenus præfatis, reperiantur*. Sciebat enim, (f) *quam sit eo usu et lectoris commodo, rerum in prægrandibus iisque multis voluminibus dispersarum universum syllabum sibi prælucentem habere, atque adeo ab eo onere excimi, quo, sæpe, uno frustra tentato volumine, ad alterum et subinde ad plura recurrendum sit*. Hæc quidem præstitit Ghesquiere in adornando primo tomo Octobris: neque sperendam quis operam contulisse suspiciabitur, qui secum ipse consideraverit quantum fastidiosæ diligentia requiratur, ut similis labor aliquid utilitatis afferat.

(a) Ad diem vi Septembris, p. 679, n. 10. — (b) Gachard. Des Hollandistes. Messager de 1855, p. 216. Lettre du Pr. Kaunitz au Pr. de Staehremb., 11 Décembre. 1776. Arch. du Roy. Liège 5085. — (c) Scripta. edita 4° Examen du testament de S. Remi, par M. des Roches. Mém. de l'acad. I. et R. de Brux., t. II, p. 655. 2° Réponse de l'ancien des Bolland. Corn. de Bye au mém. de M. des Roches. Bruxell. 1780, in-8°. 5° Lettre du secrétaire de l'acad. à M. l'abbé Tomus VII Octobris, Pars Prior.

de Bye. Bruxel. 1780, in-8°. 4° Replique de l'ancien des Bolland. à la lettre de M. des Roches. Brux. 1781, in-8°. — (d) Duplex est Bura, altera, de qua hic agitur. Rheno insitit prope Duisburgum; altera Mosæ; ad urbem cognominem Ruramundam seu Ostium Ruræ. — (e) In præloquio ad Ephemerides Sanctorum, ad calcem t. I Octobris. — (f) Ibid. Præmonitio ad syllabum.

A Unde merito rerum Italicarum collectores (a) ajunt tantam esse laboris ac tædii tolerantiam in hujusmodi indicibus concinnandis, ut ille solus qui similibus occupatus fuerit, æstimare possit, quantum sit operi insudandum.

dein aliquæ
Sanctorum
Vitis

119 In tribus sequentibus voluminibus Ghesquierus adscriptus reperitur inter hagiographos; ast videtur tamen illustrandis Sanctorum Actis non nisi subsæsiwas tantum horas addixisse. Cujus rei causam censemus eam fuisse, quia omne tempus impendebat in colligendis omnibus Historiæ Belgicæ monumentis, nam, ut supra vidimus n. 96 jam tum probabiliter agebatur de istiusmodi lucubratione. In secundo itaque volumine Octobris quaternos solum Commentarios ad Sanctorum Acta reperimus: scilicet S. Cypriani, episcopi Telonensis, SS. Tyrsi et sociorum, Martyrum Treviris, Auræ, Virginis abbatissæ Parisiis, et S. Magdalvæi episcopi Virodunensis in Lotharingia. Nihilominus lucubrationes illæ ejusmodi sunt, ut palam faciant quam accuratam crism in questionibus trutinandis et evolvendis Ghesquierus exercuerit. Exemplo sit dissertatio, qua in Commentario ad Vitam S. Auræ monstrat adversus Joan. Mabillon, hanc virginem

B S. Columbani magis disciplinam, quam Benedictinam regulam sectatam fuisse: unde deducit Ordini S. Benedicti minime fuisse adscribendam. In Tyrso autem et sociis refellit Honthemium contententem infirmis niti fundamentis hujus Sancti sociorumque martyrium.

illustratio,

120 Aliquantos plura, conscripsit Ghesquierus pro illustrando tomo tertio Octobris: egregiam præcipue laudem nostro judicio merentur Commentarii Vitis S. Gallæ, Viduæ Monialis Romæ, S. Fidis, Virginis et Martyris, Aginni in Aquitania, Placidi et sociorum, Messanæ in Sicilia, et Paladii, Episcopi, Mediolani Santonum, in Aquitania præmissi, in iisque non raro quæstiones pertractat, quæ miram lucem Historiæ præsertim ecclesiasticæ affundere possunt. In quarto Octobris volumine præter commentationem eruditam et bene longam de S. Abraham, Patriarcha et omnium credentium patre, in binas Vitas, S. Babilonis, Abbatis Lutosæ in Hannonia et S. Ragenfredis, Virginis et Abbatissæ, Dononii prope Valencenas, in Hannonia, tractatum habuit Ghesquierus, qui cæterum jam totus erat in parandis prelo monumentis patriis.

Analectis Belgicis

C 121 Jam in vita Joannis Clé egimus num. 96 de consilio inito ad colligenda omnia quæ Historiam Belgicam illustrare poterant sub *Analectorum Belgicorum* titulo. Nemo vero novo opere promovendo aptior judicabatur Ghesquiero nostro, tum propter eminentem quamdam eruditionem litterariam et historicam, tum propter litterarum commercium, quod cum doctissimis per Europam viris frequens habebat. Impigre igitur ad opus incubuit, et jam anno 1772, edito schemate, totam materiam, optime digestam, oculis eruditorum summo omnium plausu exposuerat: quando in-

terveniente Societatis Jesu abolitione, scribendi diligentia necessario relaxata fuit; donec simul cum Hagiographia interrupta *Analectorum Belgicorum* collectio jussu Mariæ Teresiæ Augustæ, posito etiam scribentibus annuo subsidio, resumpta fuerit. Cæterum opus *Acta Sanctorum Belgii selecta*, licet Bollandiano non solum maxime affine ex eodemque magna ex parte mutuatum, suas habebat difficultates, cum non nisi undecimo a suppressa Societate Jesu anno lucem publicam aspexerit (b).

122 Prodiit itaque paratum opus sub titulo: *Acta Sanctorum Belgii selecta, quæ tum ex monumentis sinceris necdum in Bollandiano opere editis, tum ex vastissimo illo opere, servata primigenia scriptorum phrasi, collegit, chronologico ordine digessit, commentariisque illustravit Josephus Ghesquierus, presbyter. Tomus I complectens Acta SS. Belgii ab exordio Ecclesiæ Christianæ usque ad annum Christi 532. Bruxellis 1783. — Tomus II complectens Acta Sanctorum Belgii, qui a S. Remigii obitu usque ad annum circiter 654 ad Superos migrarunt. Ibid. 1784. — Tomus III ab obitu S. Bavonis ad annum 671. Ibid. 1785. — Tomus IV ab anno 671 ad annum 693. Ibid. 1787. — Tomus V ab anno 693 ad annum circiter 709. Ibid. 1789. — Tomus VI a sæculi octavi initio usque ad annum circiter 729. Tongerloë typis abbatiz 1794.*

123 Neque mirabitur quispiam *Analecta Belgica* ab Actis Sanctorum Belgii auspiciata fuisse: sciunt enim omnes, qui antiquitates alicujus regionis aut gentis vel summis labiis delibant, nusquam reperire opulentiorē fodinam, ad mores, historiamque elucidandam. Ghesquierus duos habuit operis sui adjutores Cornelium Smet (c) et Isfridum Thys (d), quorum ille tertio, quarto et quinto tomo, hic autem sexto allaboravit. Commissio regia historica statuit die iv Augusti 1834 ut *Acta Sanctorum Belgii* continuarentur, et hanc provinciam commisit Reverendo admodum Viro Petro De Ram, academici Catholici Lovanii Rectori magnifico: totum vero quod superest operis quatuor aut quinque volumina complectetur (e).

124 Ad hæc plura alia scripsit Ghesquierus, quæ enumerare juvat. Imprimis lis, ut videtur, satis arde exarserat inter monachos Alciacenses et Sanbertinianos circa jus eligendi abbatem, quem e suo gremio sumendum defendebant Sanbertiniani (f). Alciacenses opponebant adversariis chartam fundationis suæ datam ab Huberto, Episcopo Tarvanensi, anno Dominicæ Incarnat. M.LXXVIII, indictione II, quam contestabantur spuriam Sanbertiniani. Jam anno 1774 artis diplomaticæ periti Parisiis declararant chartam habere omnes notas authenticitatis: sed cum nihilominus perseverarent Sanbertiniani, a sociis Bollandianis exquisita sententia est, quam tulerunt die xiv Februarii 1777 dicentes omnes notas tum extrinsecas tum intrinsecas veritatis adesse prædictæ chartæ nec quidquam in illa occurrere quod contra historiam peccaret.

(a) *Rer. Italic. script.*, t. XXV in Prolegom. — (b) Felici casu igni, quo jam erat absumendus, ereptus fuit libellus MS. auctore P. Cornelio Geerts, olim sacre Theologie professore in collegio nostro Lovaniensi (19 Septembris 1819). Brevem conspectum exhibet Historiæ Societatis Jesu in Belgio, et præcipue satis accurate evoluit quæ ad *Musæa Litteraria* Provincie Flandro-Belgicæ pertinent. Ex hoc codice plura decerpimus: spectat hodie ad collegium nostrum B. Mariæ Antverpiæ; atque benevolentia Patrum nobiscum communicatus fuit. — (c) Vide ejus vitæ synopsis in Kersten: *Journ. hist. et litt.*, t. IV, p. 88 additiones ad eundem tom., p. 4 et Vitam præfixam operi posthumo: *Des Leven van D. H. Jesus Christus, door wylen P. Cornelius Smet*, Brux. 1841, in 8. — (d) Synopsis Vitæ extat *Mém. couronnées par l'Acad. roy. de sciences et belles-lettres de Bruxelles*, t. XV, p. I. Adriani Heylen. *Comment. de Orig. Tertii*

Status. Prolog. P. F. X. De Ram, p. xx. — (e) *Messenger des sciences et des arts*, Gand 1834, p. 414. — (f) Variæ Bullæ Romanorum Pontificum Sanbertinianos favere videbantur. *Clr Collect. des Curiales de France. Cart. de l'abbaye de Saint-Bertin*, publié par M. Guérard, Paris 1844, p. 219, 262 et 294. Neque item dirimere credebatur Ghesquierus, dum defendebat Chartam Alciacensis fundationis esse authenticam. Titulus opusculi est: *Dissertation sur l'authenticité de la Chartre de fondation de l'abbaye d'Auchy de l'an 1079*. Paris, P. G. Simon et N. B. Nyon, Imprimeurs du Parlement, in 4o. *Couler. Mémoires (anciens) de l'Académie I. et R. des sciences et belles-lettres de Bruz.*, t. IV, p. 375. Existit in scriptis nostris epistola ad Corn. Bycum, data die xviii Februarii 1777, qua dicit Ghesquierus gratisimum accessisse Alciacensibus, quod socii Hagiographici favorabiles se exhibuerint diplomati fundationis.

A Edidit itaque Ghesquierus opusculum, quo accurate omnes veritates notat, signatum a Cornelio de Bye, Jacobo de Bue, Ignatio Hubens Hagiographis et Josepho Ghesquiere Historiographo Cæsareæ Majestatis et socio academïæ Bruxelensis.

125 Alterum opusculum in lucem protulit Ghesquierus de vero auctore Libri *De imitatione Christi*: et multis ostendit alium non esse quam Thomam a Kempis, Canonicum Regularem Ordinis S. Augustini, in monte S. Agnetis prope Zwollam (a). Occasionem dissertationi dederat reperta in codice manuscripto nota, qua anno vigesimo quinto sæculi quinti decimi, proindeque quadraginta quinque ante obitum Thomæ annis (b), eidem libellus adscribebatur. Nostrum non est, nunc maxime, cum novis allatis documentis recrudescit controversia, litem velle componere: id sufficiat indicasse Ghesquierum talia afferre argumenta, quæ sententiam suam probabilem faciant, quin fortassis omne oppositum dubium excludant. Cæterum quæ adiecit codici nota, hæc est: *Notandum quod iste tractatus editus est a probo et egregio viro magistro Thoma de monte sanctæ Agnetis et canonico regulari in Trajecto, Thomas de Kempis dictus, descriptus ex manu auctoris in Trajecto anno 1425 in sociatu provincialatus.*

126 Tertium opusculum Ghesquieri continet disquisitiones circa initia artis typographiæ inter Belgas: palmamque adscribere videtur Brugensibus (c), quoniam Joannes Brito, civis Brugensis, edidit opusculum paginarum xl atque in fine subjungit sequentes versiculos, qui rem novam innuunt:

*Aspice presentis scripture gratia quæ sit
Confer opus operi. Spectetur codice codex
Respice quam munde, quam terse, quamque de-*

*Imprimunt hec civis Brugensis Brito Johannes
Inveniens artem, nullo monstrante, mirandam
Instrumenta quoque non minus laude stupenda.*

Ex hisce versiculis Ghesquierus conatur monstrare Britonem primum fuisse, qui Brugas artem typographicam intulerit, imo et in Belgium, alioquin, ait, impudens mendacii facile convinci potuisset. Ostendere quoque nititur dissertator jam anno 1445 venales fuisse Brugis libros typis excusos.

127 Eodem circiter tempore implicitus fuit Ghesquierus graviori controversiæ circa *Decimas*. Erant tunc in Belgio, quemadmodum in reliquis Europæ provinciis, qui nihil non moliebantur, quo exosa populo facerent, tum divitias, tum politicam potentiam cleri: ad hunc finem assequendum aptissima occurrebat quæstio de Decimis, quia directe nulloque intermedio annonam subtrahere videbatur: erat præterea hæc controversia maxime invidiosa, latissimumque litibus et jurgiis campum

aperiebat (d). Tribus itaque opusculis Ghesquierus D impactas falsitates refutavit, explicuitque veram decimarum notionem (e): et quum arma adversarii sibi sumpsissent ex historia, ex eadem illos egregie refellit.

128 Artem quoque numismaticam, historicis disciplinis quam maxime affinem, diligentissime excolebat Ghesquierus. Eruditus Gallus Poinset de Sivry edixerat numismata antiqua, præsertim Romana, numquam monetæ loco fuisse. Hanc opinionem novam et hactenus inauditam, multis allatis exemplis tum ex numismatis tum ex auctoribus antiquis, quam solidissime refellit noster (f), monstratque monetam non raro historicam fuisse. Alterum edidit opus circa monetam Belgicam, in quo tria discutit, imprimis quæ loca in Belgio ante annum 1450 habuerint officinas monetales; dein quibus notis insigniti fuerint, quantumque valerint nummi Belgici; tandem tertio, quis esset valor hodiernus eorumdem nummorum (g).

129 Ghesquieri opera compilatus fuerat catalogus numismatum nummorumque, quos collegerat Carolus Alexander Lotharingus, Austriaci Belgii supremus Præfectus (h). Non parvo labore hæc scriptori stetit, maxime cum ex octodecim millibus numismatum seligenda erant, quæ cimeliis Vindobonensibus Cæsareis cederent, ipse fatetur (i). Attamen vix quidpiam præmii ingenti labori repensum fuit, dum alius qui rem vix summis digitis attigerat, mercedem magnificam retulisset. Quare exemplari catalogi bibliothecæ suæ adjecit versiculos:

Hos ego descripsi nummos; tulit alter honores

Sic vos non vobis, fertis aratra boves, etc. (k). Ipse Ghesquierus non sperendam copiam numismatum sibi collegerat, quæ publicæ hæc subjecta fuere mensis Julii die vi anni 1812 (l). Curiosus quoque erat indagator antiquorum librorum, qui incunabula artis typographiæ attingebant (m). Tantum sibi nomen in rebus archeologicis fecerat, ut cum Kalendis Octobribus 1788 transferendæ essent Lovanio Bruxellas facultates juris, medicinæ et artium (n), Ghesquiero destinatum fuerit munus doctoris in arte numismatica: sed ratus in detrimentum Religionis et Patriæ hujusmodi translationem cessuram, oblatum honorem omnino recusavit.

130 Circa idem tempus, cum Belgæ pene universi, eversa potestate imperatoris Josephi II, liberos se pronuntiassent, edidit Ghesquierus opusculum quo primariam regni legem examinat (o), atque ex historia demonstrat Belgas nullo umquam tempore ita principibus suis obnoxios fuisse, ut sine consensu optimatum lex aliqua sanciri posset. Id tamen adeo moderate scripsit, ut quamvis ferverent odia contra Cæsarem, ne verbo quidem regiam majestatem læserit: sciunt autem omnes quam

(a) Titulus libelli est: *Dissertation sur l'auteur du livre intitulé: de l'imitation de Jésus-Christ. A Vercel et se trouve à Paris, 1776, in-12.* Edidit opusculum et brevi proemio ornavit Mercier abbas S. Leodegarii (S. Léger) Suessionis. — (b) Thomas a Kempis natus circa annum 1380, obiit anno 1471. *Biogr. Univ.*, t. XXII, p. 286. — (c) *Reflexions de M. l'abbé Ghesquiere sur deux pièces relatives à l'histoire de l'imprimerie. Nivelles, 1780, in-12.* Confer *Esprit des Journaux*: Juin 1779, p. 252. Novembre 1779, p. 256. Janvier 1780, p. 240. Octobre 1780, p. 226. *Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occidentale*. Bruges, 1845, p. 43. — (d) Notum est nostris etiam temporibus homines quosdam valios, ut clero Belgico invidiam crearent, subsidium a decimis petisse, quasi easdem resuscitatas cuperet: sciebant quippe nihil efficacius esse ad popularem odium exaggerandum, quam si suspiciantur rem suam diuturno labore questam ab aliis esse tollendam. Frustra reclamavit parochi, negarunt episcopi: audeat calumnia venenum suum diu post se reliquit. — (e) *Observations historiques et critiques sur une brochure ayant pour titre: Examen de la question, si les Décimateurs ont l'intention fondée en droit à la perception des dîmes insolites en*

Flandre. Bruxelles, 1780, in-8. *Lettres historiques et critiques pour servir de réponse sur l'origine des dîmes. Utrecht, 1784, in-8.* *La vraie notion des dîmes. Liège, 1785. Liège, 1783, in-8.* — *Dissertation de M. l'abbé Ghesquiere sur les différents genres de médailles antiques, ou examen critique des nouvelles recherches sur la science des médailles par M. Poinset de Sivry Nivelles, 1779, in-4.* — (g) *Mémoire sur trois points intéressants de l'histoire monétaire des Pays-Bas. Brux., 1786, in-8.* — (h) *Catalogus Numismatum Nannorumque... omnis generis et moduli, quos non minore sumptu quam cura et selectu collegit Regius princeps ac dux Lotharingus Carolus Alexander, etc. Brux., 1781, in-8.* — (i) *Vraie notion des Dîmes*, p. 187. — (k) *Bibl. Hulthem*, t. III, p. 447, n. 20,066. — (l) *Catalogue d'une collection de médailles grecque et romaines, par P. F. Gossin-Verhaege. Gand 1812, in-8.* Cf. *Bibl. Hulthem*, t. III, p. 448, n. 20,072. — (m) *Première liste de diverses édit. anciennes du cabinet de l'abbé Ghesquiere, 1789.* Cf. *Bibl. Hult.*, t. III, p. 517, n. 24,008. — (n) Van de Velde. *Synopsis. Monum.*, t. III, p. 1099. — (o) *Kort begryp van de oude constitutie der Nederlandsche provincien. Brugge, 1790.* Opellam primum gallice conscriptam reperire non potui.

contumeliose

varia

quæ enumerantur.

opuscula

ad multiplicitatem

eruditionem

etiam civilem

A contumeliose multi adversus domum Austriacam obloquerentur in his rerum adjunctis. Ghesquiere sufficiebat, ut suus veritati esset locus.

et ad pietatem

131 Postremus Ghesquiere liber fuit commentatio in Psalmos (a). Nullum, ait, hominibus Christianis, ac praesertim ecclesiasticis, solatio esse majus potest, hisce potissimum luctuosis temporibus, quam ipsummet Dei verbum, ad salutem et consolationem nostram cœlitus manifestatum.... Inter omnes autem libros, qui ut illis (Machabæis), ita et nobis (hocce praesertim tempore) solatio esse possunt, nullum esse arbitror huic scopo magis accommodatum, quam Psalmorum Davidicorum librum; dummodo is non obiter, non perfunctorie, sed attente, sed sedulo perlegatur.... Post attentam Psalmorum omnium lectionem, seriamque meditationem, animadverti eos ad quatuor diversas classes reduci posse; et alios quidem, spectato praecipuo eorum argumento, ad classem psalmorum propheticorum, alios ad classem didacticorum, seu doctrinalium, alios ad classem hymnicorum; alios denique ad classem historicorum.

spectantia:

132 Præter hæc scripta protulit Ghesquiere varias dissertationes, qua socius academici scientiarum et litterarum Bruxellensis (b). 1º In numismata Romana recens detecta in parochia Waereghem, juxta Cortracum (c). 2º In diploma Alciacensis foundationis, de quo supra n. 124 egimus (d). 3º Scripsit dissertationem geographico-historicam de majoribus populis, ante imperatoris Caesaris Augusti ætatem Belgii hodierni incolis, anno 1775 (e). In hac lucubratione inquisivit Ghesquiere in antiquos terminos gentium, quæ Belgium olim incolere: quæstio sane difficilis, neque forsitan nostris temporibus adhuc plane perfecteque definita. Hisce scriptis annumerandum venit opusculum, cujus quidem elementa collegerat D. Anselmus Berthod, de quo infra agemus, sed apte digessit et animadversionibus illustravit Ghesquiere (f). Nihil dicemus de libello, quo vindicantur Ghesquiere primariæ partes in *Analectis Belgicis* (g), quoniam hunc factum suum esse negavit (h).

obit Essendia.

133 Irruentibus secundo Gallis in Belgium, cum Byeo in Germaniam concessit, ut quietiorem senectuti locum sibi procuraret. Werda primum aliquandiu substitisse videtur, si quidem istinc procuracionem dedit Jacobo de Bue ad percipiendam annuam pensionem, quæ illi debebatur. Werda Essendiam abiit, oppidum Geldriae, nobili parthenone Ordinis S. Benedicti olim insignæ. Atque istic diem supremum clausit die xxiii Januarii an. 1802, annos natus LXIX, mens. x, dies xxviii. Homo erat, ait H. G. Eskes, canonicus Reesensis (i), qui obitum ejus amico nuntiat (k), profundissime doctus, quocum mihi usque ad ultimas ante ejus obitum dies continuum illudque mihi maxime proficuum fuit litterarum commercium. Mirum certe est Ghesquierum in relatione de rebus Hagiographicis (l) traductum fuisse quasi, circulatorum more, verborum præstigias divenderet: ha-

bebat profecto aliquid splendidi in sua eruditione, D sed nihil quod fucatum dici posset: soli indices ad tomum primum Octobris contexti abunde demonstrant Ghesquierum quævisse magis, quid prodesset, quam quid luceret.

134 Gradum facimus ad postremum, qui e Societate Jesu operi Bollandiano allaboravit. Is erat Jacobus de Bue, natus Hallis Deiparæ, in Brabantia, die xi Martii anni 1728. In oppido patrio probabiliter ad humaniores litteras informatus, Societatem Jesu tyro ingressus est Mechlinia die 11 Octobris 1743. Post duos annos in Philosophicæ disciplinæ Antverpiæ impensis, curriculum complevit Contraci, ubi tertium annum repetendis iisdem consumpsit: ejus enim erat ingenii Bueus, ut magnum aliquid jam tum portendere videretur. Antverpiæ deinde ad docendos parvulos infimam grammaticam destinatus, post annum unum moderatorum jussu ad studium linguae græcæ et praesertim matheseos traductus fuit, tanto successu, ut inter viros primi subellii postea merito reputaretur. Theologicis studiis quadriennio exaltus, quinquennium lectionibus philosophicis et mathematicis tradendis Antverpiæ impendit: donec anno 1762 cum duo anno ique primarii obiissent Hagiographi, Joannes Stilingi et Joannes Perier, hic die xxiii Junii, ille xxviii Februarii defuncti, in eorum locum suffectus fuit Bueus hoster. Initio quidem pro more tunc consueto, quo anni aliquot impendebantur majori eruditionis supellectili conquiritæ, pauca præstitit: etenim in primo Octobris volumine, quod anno 1765 typis prodiit, non aliæ ejus lucubrationes occurrunt, quam elogium P. Joannis Stilingi in limine præfixum et breviores syllogæ in SS. Lizerium, Romanum Martyrem, Diateriam, Virginem Mediolanensem, Joannem, episcopum Comi, Godefridum, presbyterum Cisterciensem et Berengarium Ordinis Prædicatorum. Paulo plura contulit adorando secundo volumini Octobris, quod diem tertium et quartum complectitur: licet enim vix plures Vitas illustravit, eæ tamen hujusmodi sunt, ut latiore præbeant campum eruditioni explicandæ. Nam in Hesychio, discipulo S. Hilarionis, cujus Vita texenda erat e scriptis S. Hieronymi, sedulo inquisivit Bueus in seriem chronologicam rerum a Sancto gestarum. In Uthone, abbate Mettensi, prope Deckendorffium in Bavaria inferiori, explicanda veniebat tempus et fata conditi monasterii: similia ferme dicere licet de Commentariis in SS. Mennam, Virginem in Lotharingia, Maximinianum episcopum in Africa, Dasium, Axiopolitanum in Mœsia Inferiori, et Petronium episcopum Confessorem Bononiae.

135 In tertio tomo Octobris splendet magis Buei nostri eruditio. Nam ut omitamus commentariolos bene multos, non una erat difficultas enodanda in Vita et passione SS. Placidi et Sociorum, Martyrum Messanensium: contenderat Basnagius in sua Historia Ecclesiastica, ne vel exstitisse quidem sanctum aliquem Martyrem nomine Placidum, utpote qui a sæculo sexto ad duodecimum prorsus

Jacobus de Bue

E

F

quum quinque prioribus

(a) David propheta, David doctor. David hymnographus, David historiographus. Opera et studio J. Ghesquiere a. Haemdonck Tremoniae ac Essendia 1800, in-8º. — (b) Socius academicus electus die xii Octobris, in academiam introductus fuit die vi Novembris 1780. Mém. de l'Acad. t. II. In print des sciences, p. xix. Prælegit in hac sessione notitiam aliquam circa chronicon MS. Gilberti et tertium volumen historiae Jacobi de Guise: sed, editio tunc quidem dilata, codex Ghesquierei desideratur. Ibid. — (c) Mémoire sur un dépôt de médailles romaines de grand bronze, déposé à Waereghem, village de la Châtellerie de Courtray, au mois de Janvier 1778, par M. l'abbé Ghesquiere. Mém. de l'Acad. de Brux. t. IV, p. 359. — (d) Mém. sur l'authenticité d'un diplôme, que Miræus n'a point connu et qui mériterait d'être placé dans un supplément au recueil de Miræus, par M. l'abbé Ghesquiere. Ibid., p. 375. — (e) Ibid., t. V, part. hist.

p. 1. — (f) Ibid., p. 48. Observations bibliographiques et historiques sur la notice des Gaulois, tirée d'un manuscrit de l'abbaye de S. Bertin, par D. Anselme Berthod: rédigées et augmentées après sa mort par M. l'abbé Ghesquiere. — (g) Lettre d'un ami de la vérité à M. J. N. Pagnot au sujet de son supplément du *Generalis temporum notio* 1774. — (h) Arch. du Roy. Bollandistes, t. I, f. 48. Rapport du cons. Van den Cruyce, 24 Septembr. 1774. — (i) Oppidum ad Rhenum, in ducatu Clivie. — (k) H. G. Eskes qui scripsit epistolam citatam die v Septembris 1802, auctor est Operis adhuc inediti, quod *Clivie sacra* inscribitur, et commentarii menstrui, cui titulus: *Kerkelyk leesblad voor de Godeslandsche en Klooflandsche Catholiken*: tandem libelli precum, Hulp in den noot adversus librum J. G. Huleu. *Godverrigt gebode-boekken voor dezen ryd*. — (l) Arch. du Roy. Bolland., t. I, f. 48.

ignotus

A ignotus manserit : unde Bueo retexenda erat sex sæculorum traditio circa martyrium S. Placidi, ut ocluderet vafro scriptori omnes effugii vias. Discutiendæ dein veniebant conditi a Placido monasterii multiplices vicissitudines, ad trutinam revocanda martyrii Acta, quæ sublestæ plerumque sunt fidei. Eadem accurate tractavit, quæ ad monasterium Besuense, in Burgundia, in Vita S. Prudentii, ejus fundatoris, pertinent. In passione S. Justina, Martyris Patavinæ, opiniones Sertorii Ursati et Justi Fontanini de Opilione, templi S. Justinae conditore, falsas demonstravit, quoniam cum instrumentis fide dignissimis pugnant.

omis

136 Commentarios bene longos, et omnimoda eruditione refertos, exhibet toms quartus Octobris : atque inter eos eminent, quæ scripsit Bueus in Vitam et revelationes S. Birgittæ, Viduæ. Etenim multa illic concurrebant explicatu non admodum facilia : magna erat revelationum Brittinarum fama : probatæ fuerant summis Pontificibus Gregorio XI, Urbano VI et Bonifacio IX; sed oppugnata in Conciliis Constantiensi ac Basileensi, quamvis post maturam deliberationem habitam easdem ab omni censura immunes esse pronuntiaverit utraq; synodus. Tractanda itaque veniebat ardua sane questio, cujus scilicet essent auctoritatis revelationes hujusmodi approbate, eamque e certis Theologorum principiis resolvit. In eodem pariter tomo scripsit de gestis S. Gisleini, qui celebre olim in Hannonia monasterium condidit.

B

Octobris

137 Post editum quartum Octobris volumen labefactari cœpit valetudo Byei, ita ut universi operis moles in humeros solius Buei incumberet, ut scribit Casareus pro rebus Hagiographicis commissarius (a); unde non putamus temerariam esse conjecturam, illum partem non spernendam habuisse in adornandis reliquis Commentariis, licet alieno nomine signentur : quo explicantur nostro judicio elogia, quibus insignitur Bueus; quamvis non videatur plus cæteris Operi Bollandiano promovendo allaborasse, si Acta, quibus nomen ejus præfixum est, inspiciamus. Cum itaque ea esset ætate, quæ jam in senectutem vergere cœpisset, monet Kulbergius (b), nisi ocuis suppetiæ afferantur viro tantum non fatiscenti, quemque *profunde doctum* singulari encomio appellat, nullam deinde spem affuturam, ut aliquando *Acta sanctorum* ad umbilicum perducantur.

C
multa contulisset,

138 Ex allatis facile sibi quisque explicabit, quomodo factum sit, ut non ita multa Buei nostri nomine scripta in *Actis Sanctorum* occurrant, si conferantur cum iis quæ ab Byeo pertractata sunt. In quinto quidem tomo Octobris egregio Commentario illustravit Acta S. Francisci Borgiæ, tertii Prepositi Generalis Societatis Jesu. In S. Gummaro, Confessore Lire in Brabantia, explicat, quæ ad Sancti cultum pertinent, quæque non raro historiam regionis aut urbis alicujus illustrent : nam dum cultus confirmandus est allatis exemplis, ex archivorum aut bibliothecarum pulvere eruenda sunt monumenta, quæ alia sæpe facta adhuc ignota aut in lucem producant, aut jam productis pleniorum claritatem afferant. Atque ita dum Vita Sanctorum ad accuratiorum crism revocantur, multa necessario inveniuntur, quæ disquisitiones archæologicas aut genealogicas, et id genus alia requirant. Cæterum hæc jam supra multis demonstravimus. Ad Bueum nostrum redeamus.

(a) Arch. du Roy. Bolland., t. II, f. 115. *Rapport du cons. de Kulberg au comte de Belgioioso, min. plénipotent* Bruxelles, 18 Novembre 1784. — (b) *Ibid.* — (c) *Ibid.*, t. I, f. 48. — (d) Quæ de Buei virtutibus hic paucis indicamus, excerptimus magnam par-

139 Anno 1788 cum Bruxellis Tongerloam, ut num. 82 diximus, translatum esset Museum Hagiographicum, solus Bueus in dictam abbatiam concessit, atque juniores aliquot Canonicos Norbertinos ad continuanda *Acta Sanctorum* informandos suscepit. Eo itaque præcipue dirigente, typis Tongerloensibus prodiit sextus toms Octobris, postremus qui adhuc publicam lucem aspexit. In illo volumine accurate disquirunt Bueus in Acta S. Callisti, Papæ et Martyris, præsertim in legem jejunii quatuor temporum, quam monstrat ab Ecclesia Romana in reliquis Occidentales manasse : in S. Burchardo origines ecclesiæ Heripolitanae in Germania, evolvit : in SS. Colmano, Martyre in Austria et Simperto, monacho et Augustæ Vindelicorum episcopo, antiquitatum Germanicarum peritum se exhibet. Tandem tomo septimo manus adjeceat Bueus, et aliquot ejus plagulæ jam excusæ erant, quas et nos secundis curis excudimus, quum Franci Belgium occupantes exulare Tongerloenses, tum incolas tum advenas, jusserunt.

Tongerloo
edit vi o-
mum
D

140 Quum propter hostilem timorem Byeus et Ghesquierus in Guedriam Borussicam, ut jam diximus migrassent, Bueus in patria remansit, Deoque et Ecclesiæ fidelis, postremos vitæ annos Hallis Deiparæ, in natali solo transegit, donec supremum diem clausit in festo S. Michaelis III Kalendaris Octobris anni 1809, annos natus LXXX, menses vi, dies xxviii. In Bueum nostrum præcipue conjecerant oculos ad continuandum Bollandianum Opus tum administri reipublicæ, tum Academia Parisiensis, quæ vulgo *Institutum* audit : sed conditiones sane honorificas admittendas non judicavit : proderet etiam recusavit, ubi locorum lateret collectio documentorum, quæ necessaria erant ad opus promovendum : totus itaque ille tractatus irritus cecidit. Censebatur Bueus inter viros doctissimos Provinciæ Societatis Jesu Flandro-Belgiæ (c), tam peritus in mathematicis disciplinis, ut hinc etiam laudem non vulgarem consequi potuisset. Cæterum vir modestissimus, rarus inter homines, et tum quidem silentii, quantum humanitatis et charitatis leges permitterent, amans, alienæ tamen hilaritatis non solum patiens sed innocuus etiam joci appetens : tempus vero omne, quo Deo non vacabat, in studia impendebat (d). Hæc sunt, quæ licet jejuna mutila dicenda habuimus de Hagiographis Societatis Jesu : de his, sicut et de sequentibus plura cognovisse maluissemus; sed interceptus longa annorum serie operis cursus impedit ne, operose etiam investigantibus, plures notitiæ occurrerint.

obit Hallis.

E

F

141 Inter hagiographos, qui ad Societatem Jesu non pertinebant, primum sibi locum vindicat Anselmus Berthod, monachus Ordinis S. Benedicti, Congregationis S. Vitoni. Natus erat honestis parentibus in Rupt, oppidulo comitatus Burgundiæ, die XXI Februarii an. 1733. Peractis cum laude humaniorum studiis Vesuntione apud PP. Societatis Jesu, ætatis anno decimo nono, Ordinem S. Benedicti, in monasterio Tavernacensi, Congregationis S. Vitoni, ingressus est, et in eo professionem solemnem emisit die VIII Septembris 1752. Post consueta philosophiæ ac theologiæ studia, totum se historie, et antiquitatibus ecclesiasticis et profanis addiscendis impendit. Licet palmas academicas sæpe retulisset, ea tamen erat modestia, ut suam agendi rationem tam superioribus quam

Anselmus
Berthod.

tem ex epistola Caroli Antonii de la Serna Santander ad Prefectum Dylia datam, quamque communicavit ejus filius Petrus Ferdinandus, nostri operisque Bollandiani amicissimus.

æqualibus

A æqualibus probaret. Disciplinæ regularis tenax, omne tempus quod communibus officiis supererat, lectioni scriptionique addicebat.

jam fama
clarus, e Gal-
lia

142 Ut vero ejus ingenio, quod ad eruditionem inclinabatur, obsecundarent superiores, Anselmum præferunt bibliotheca publicæ Vesuntinæ, opulentæ imprimis pro historia Belgica. Istic scilicet reperiebantur non solum epistolæ autographæ Cardinalis Granvellani, sed et litteræ plurimæ imperatorum, regum Hispaniæ et aliorum, quibus summa auctoritas illis turbulentissimis temporibus erat; constabat vero universa collecto voluminibus octoginta, e quibus excerpta satis ampla communicavit. D. Anselmus cum Academia Vesuntina, cujus socius erat jam ab anno 1769. Circa annum, 1770 alium subiit laborem, arduum et tetricum, sed magno emolumento compensandum, si quis res Burgundicæ penitus inspicere vellet. Erant nempe in archivo episcopali Vesuntino multa testamenta, quæ ad sæcula XIII, XIV et XV pertinebant; immensam prope chartarum farraginem ad nitidissimum facillimumque ordinem redegit, quo quidem labore improbo nobilitas non solum Burgundiæ, sed Alsatiæ Helvetiæque origines familiarum suarum nullo negotio demonstrare poterant.

evocatur,

143 Eruditionis fama effecit, ut Franciæ administri Anselmum designaverint, qui varias Europæ regiones peragraret ad colligenda documenta, historiæ Franciæ illustrandæ utilia. Excurrit tunc Berthodus in Belgium nostrum, et non sine magna copia monumentorum ad suos reversus est. Cum vero per obitum regii in Gallia ministri, Bertin, consilium conscribendæ patriæ historiæ irritum cecidisset, Berthodus curas suas traduxit ad commentandum regulam S. Benedicti, prout observabatur in sua Congregatione S. Vitoni, novumque edendum Breviarium et Missale ad usum Ordinis sui. Hisce meritis cumulatus anno 1782 factus est prior major monasterii Luxoviensis et anno sequenti visitator generalis Congregationis S. Vitoni.

sed breve post
tempus obiit.

144 Jam in eo erat Berthodus, ut summam præposituram ordinis adipisceretur, quando jussu Cæsaris invitatus fuit, ut Ignatio Hubens defuncto succederet, *Acta Sanctorum* promoturus. Displicuit certe quibusdam hæc vocatio, qui maluissent, ut quoniam viro suppressæ Societatis Jesu provinciam credere nolebant administri Cæsarei, populari magis quam alienigenæ committerent. Atque id effect, ut minus gratus fuerit non paucis Berthodi adventus Bruxellas: serpebat quoque obscurus rumor, quasi novus hospes minus recte in iis quæ sunt fidei sentiret, et proin opus hagiographicum

in defensionem errorum a Sede Apostolica damnatorum deflecteretur. Illa scilicet tempestate non pauci Ordinis S. Benedictini in Gallia alumni, labe Janseniana infecti erant, sed hi magis, ut videtur, ad Maurinos, quam ad Vitonianos pertinebant. Officiebant tamen ea omnia Berthodo, conceptasque præterea suspiciones exaggerabat frequens litterarum commercium cum iis, qui ad duplex opus *l'Art de vérifier les dates* et *Recueil des Historiens de France* incumbabant, quique in partes novatorum omnino inclinabantur. Has nebulas dissipavit Berthodi intemeratæ fidei professio. Attamen hujusmodi rumusculi tantum dolorem viro cordato inflixerunt, ut valetudinem affecerint: et forsitan finem vitæ acceleraverint. Jam supra n. 59 assignavimus rationes, cur pauca admodum ad *Acta Sanctorum* contulerit. Obit Berthodus die XIX Martii 1788, annos natus LV. dies XXXVII(a).

145 Quemadmodum supra nolimus separare, qui fuerant in Societate Jesu eadem professione conjuncti, ita, quamvis Matthias Stals, Præmonstratensis, Joannem Baptistam Fonson morte præcesserit, de hoc tamen ante illum dicemus, ut deinceps Hagiographos Ordinis Præmonstratensis uno tenore recensere possimus. Berthodum igitur excipit Joannes Baptista Fonson, natus Bruxellis III Kalendas Martii, anni 1757, patre medicinæ licentiato. In humanioribus scholis auditor fuit PP. Societatis Jesu in collegio S. Michaelis Bruxellis. Inter canonicos regulares abbatie Frigidi montis seu Caudenbergensis cooptatus, emissaque legitime professione, unus inter fratres suos inventus fuit, qui ad rem hagiographicam excolendam idoneus omni ex parte videretur. Tribus enim annis operam indefessam navaverat in comparanda illa eruditionis copia, quæ necessaria erat, ut sub rectione antiquiorum symbolam posset conferre suam ad *Acta Sanctorum* continuanda. Itaque anno 1781 Fonsonus inter Hagiographos annumeratus est (b). Nam alter canonicorum Caudenbergensium. Franc. Josephus Reynders actuosio otio, ut supra n. 70 diximus, insensuerat nescierat.

Joan. Bapt.
Fonson,

E

146 Edidit Fonsonus in quinto tomo Octobris syllogas historicas et breviores Commentarios in utrumque S. Paulinum, Eboracensem in Anglia, et Capuanum episcopum, in B. Robertum, Malatestam, tertii Ordinis S. Francisci, in S. Germanum, Vesuntinum, et S. Firminum, Usetiensem antistites, in SS. abbates Canticum, Kilkennensem in Hibernia, et Paldonem, S. Vincentii ad Vulturum, demum in SS. Virgines Placidiam, Veronensem et Ethelburgam Berchingensem abbatissam in An-

Hagiogra-
phus.

F

(a) Pleraque hic relata extraximus e Commentariis academiæ Bruxellensis, t. V. Hist. de l'Acad., p. lxxii. Cfr Biograph. univ., t. IV. Quæ vero edidit Berthodus sunt sequentis, quorum plurima nobis videre non licuit:

1. Dissertation sur l'ordre chronolog. des évêques de Besançon.
2. Discours sur le dyptique d'Ariobindus.
3. Mémoire sur la chronique de Jacques Leclerc et les Vaudois d'Arras.
4. Mémoire sur les principales villes du comté de Bourgogne dès le XIe siècle et sur sa capitale.
5. Mémoire sur les droits Régaliens des abbayes de St. Claude, de Luxeuil et de Laire.
6. Mémoire sur les différentes positions de Besançon, depuis César jusqu'à présent.
7. Mémoire sur l'origine, l'autorité et les donations des comtes de Bourgogne.
8. Mémoire sur le gouvernement de Besançon sous les Empereurs d'Allemagne, sur les armoiries et bannières de cette ville.
9. Discours sur les manuscrits du cardinal de Granvelle, avec l'extrait de ces manuscrits.
10. Discours sur l'origine de plusieurs usages établis pendant le moyen âge.
11. Mémoire sur quelques manuscrits de la bibliothèque publique de Besançon. (Vid. Mém. de l'Acad. de Bruxelles, t. II, p. xiv.)

12. Le voyage de Claude Belin à Bruxelles, tiré des manuscrits du card. de Granvelle. (Vid. ibid., p. xvii.)

13. La vie de François Richardot, évêque d'Arras. (Vid. Ibid., t. IV, p. 1, — xiv.)

14. Voyage littéraire fait dans les Pays-Bas. (Excerpta aliqua. Ibid., t. V, p. Hist., p. 227.)

15. Observations sur la Notice des Gaules, publiée par le Père Simon, et sur une autre tirée des manuscrits de l'abbaye de St. Bertin. (Ibid., p. 50.)

16. Observations historiques et bibliographiques sur la Notice des Gaules, tirées d'un manuscrit de l'abbaye de St. Bertin, par Dom. B., rédigées et mises en ordre après sa mort, par M. l'abbé Ghesquiers (Ibid., p. 48.)

17. Acta S. Maximiliani ep. Mart. Celecæ in Norico mediterraneo, XII Octob.

18. Acta S. Pantali seu Pantuli Bauracorum, episc. Mart. Coloniae Agrippæ, XII Octob.

19. Acta SS. Amici et Amelii pro Martyribus cultorum, XII Octob.

20. Acta S. Lupentii presb. Conf. Trevir, XII Octob.

21. Acta S. Venantii abbat. Conf., XII Octob.

22. Acta S. Geraldii, comitis Auriliacensis, Conf. XII Octob.

(b) Arch. du Roy. Bolland., t. II, f. 20. Rapport du cons. de Kulberg au Pr. de Stahremberg, 5 Mai 1780.

glia.

A glia. Suppressa abbatia Caudenbergensi, secutus est Fonsonus reliquos Hagiographos in Teresianum convictum, olim Societatis Jesu collegium, atque illic aliquamdiu *Actis Sanctorum* operam suam contulit. Sed cum deinde anno 1788, ut diximus n. 82, pacto pretio, transcripta fuisset Tongerloensibus universa Bollandiana hereditas, Bruxellis habitare maluit Fonsonus, atque hagiographicis studiis valedixit. Quare sexto Octobris tomo brevisculas solum syllogas de SS. Rodobaldo Ticinensi Episcopo, Leobono Confessore in Lemovicis et Hibernis Virginibus Fyncana et Findocha apposuit.

post concordatum ministerio sacro operam dat.

147 Damnosus forsitan Fonsona Bruxellensis incolatus exstitit; nam cum ex decreto Francorum, Belgium occupantium, omnes ecclesiastici ordinis viri adacti fuissent ad famosum juramentum, quo asseverabant exosam sibi esse regiam dignitatem, aliorum exemplo et auctoritate allectus in verba edicti juravit. Reddita Ecclesiae pace, Fonsonus primum per quinquennium ecclesiae parochiali B. Mariae Finisterrae, dein anno 1807 ecclesiae B. Mariae de Victoria (vulgo *Sablon*) addictus fuit, variaque in ea ministeria exercuit. Nam rei pecuniariae B praefectus, cum dicta ecclesia gravibus litibus implicata esset, ministerium gratuitum impendit. Anno 1810 vicarius parochi, dispartitum ordinarie aegrotos invisendi gravissimum munus, solus diu sustinuit. Summae quoque erat assiduitatis in confessionibus excipiendis, multos inveteratos peccatores a via perversa ad semitas justitiae reduxit, quique omne sacerdotum refutabant auxilium, Fonsonum et libenter audiebant, et piis ejus monitis morem gerebant. Sperandum sane ingentem animarum zelum abstersisse maculas, persecutionis tempore contractas. Cum parochi titulus in eadem ecclesia illi oblatu fuisset, vir, solitudinis amans, delatum sibi honorem recusandum duxit. Obiit hydrops die xiv Septembris anni 1826, annos natus LXIX, menses vi, dies xviii. Quae de Fonsono retulimus, accepimus e fidelis narratione eorum, qui diu cum illo versati fuerunt: rara enim sunt, quae e documentis authenticis haurire nobis licuit.

E Praemonstratensi familia

148 Gradum facinus ad illos Hagiographos, qui postremi ad continuanda *Acta Sanctorum* accesserunt, et quorum praesertim opera reliquiae Bollandiani musaei ab interitu vindicatae fuerunt. Sed jure sibi optimo primum locum postulat Godefridus Hermans, abbas Tongerloensis, cujus maxime consilio factum est, ut Hagiographia universa Tongerloam transferretur. Natus erat Godefridus in Vorst, pago Taxandriae, die xix Novembris anni 1725 et peracto Ghelae, vicino oppido, consueto studiorum humaniorum cursu, Lovanii philosophiam didicit (a). Sed rerum terrestrium pertaesus, Tongerloam se contulit, ut Deo sibi que deinceps vacaret. Anno Domini 1747 die xxiii Maji solemnibus votorum professione Deo aeternis adstrictus, ab abbate suo Siardo Van den Nieuweneynde Romam mittitur studiorum causa: unde reversus anno 1752 decennio sacrum ministerium vicarius exercuit in Alphen, parochia rurali prope Tilburgum in septentrionali Brabantia. Anno 1762 a Siardo Tongerloam revocatus actuosum munus Provisoris, ut vocant, seu rei temporalis procuratoris sustinuit. Ejus industriae imprimis debetur, quod Grevia olim, ut canit poeta (b),

(a) *Panegyris* in Godefridi installatione typis excusis. Auctore Van Dingenen, vic. in Tilburg. Cir. Adr. Heylen. *Hist. Verhand. over de Kempen*, p. 22. — (b) *Ibid.*, p. 7 et seq. — (c) *Ibid.*, p. 191. — (d) *Epist. dedic. ad Pium VI.* praefix. t. VI Octobr. — (e) Pleraque

D Triste solum, terra ingratiissima quondam
Quantum mutata est! nunc hic justissima tellus
Pro tribulis spicas et erica fundit aristas.
Illic errantes in aprico gramine foetae.
Et pingues vaccae, robustaque corpora tauri,
Atque boves tremulum mugitibus aera pulsant,
Hic mille umbrosis pascunt in saltibus agnae, etc.

149 Defuncto Siardo Van den Nieuweneynde abbate die vi Septembris 1779, Godefridus unus e tribus fuit electus, qui in antisitem designaretur a Maria Teresia Augusta. Imperatrix gnara quanta jam beneficia monasterio suo contulisset, Godefridum abbatem xlv Tongerloensem scripsit die xxx Junii 1780. Possessionem dignitatis suae adiit xxxi Julii, ac tandem infula pontificali donatus fuit x Septembris ejusdem anni. Cum jure praelaturae suae ordinum Brabanticorum assessor esset, inter ceteros ecclesiastici ordinis viros eminuit Godefridus ingenio reipublicae capessendae apto et imperterrita constantia adversus fatales novitates Josephi II Caesaris, quibus Ecclesiae atque Patriae leges labefactabantur. Vir excelsae mentis perspiciebat, quantum ad regularem disciplinam sartam tectam servandam conferret, ut, qui debebant in otio asceterii sui ad studia incumbere. Quare omni ope satagit in monasterium suum transferre rem Bollandianam: eo quidem consilio ut currentibus jam fratribus suis novos adderet stimulos: nam semper inter Praemonstratenses canonicos ac nominatim inter Tongerloenses, studia bonarum litterarum viguisse, nimis notum est, quam ut hic repetamus (c).

150 Merito igitur optimo appellarunt Godefridum Hagiographi alterum *Bollandiani operis parentem* (d): cum enim, ajunt, ejus continuandi spem omnem nuperis Hagiographis ademptam videret, de republica christiana bene merendi incensus studio, ingentem, qua usi fuerant, librorum cum typis editorum, tum manuscriptorum copiam, continuando per suos operi ere numerato coemil, Tongerloam una cum omni preli suppellectile transtulit, nova ornataque bibliotheca condidit. Fructum suae industriae laetissimum vidit Godefridus, cum anno 1794 typis Tongerloensibus prodiret sextus tomos Octobris. Sed felicem operis cursum stitit ingruens belli calamitas, quae omnem deinde spem abscedit. Ipse Godefridus, cui periculosa fiebat longior in Belgio mora, refugium sibi quaesivit, atque in Haeren, juxta Tilburgum, apud confratrem suum Adalbertum Zwaens, ibidem parochum, tutum quidem invenit, sed nequam quietum locum, utpote qui ex hac quasi specula viderit, praecipua monasterii praedia fisco addicta, dispersos fratres suos et ipsum coenobium alienis deputatum, brevique destruendum. Tandem aërumnis magis, quam senio confectus, obiit die xiii Julii anni 1799 annos natus LXXIII, mens. vi, dies xxv. Occupabant tunc Franci Bataviam, unde in mediae noctis silentio componi debuit, absque ulla funebri pompa, vir meliori fortuna dignus (e).

151 Ternos e suis initio Godefridus abbas Hagiographos designarat, Siardum Van Dyck, Cyprianum Van de Goor et Mathiam Stals. Hic, quoniam reliquos morte praecessit, primus nobis recensendus venit. Natus erat Mathias Mosaci (Maeseyck), in pago Limburgensi, die xii Octobris 1761. Candidam Praemonstrati vestem induit die xviii Aprilis 1784 ac religiosam professionem emisit die xv Octobris anni 1786. Cautum enim erat decreto Mariae Te-

de Godefrido allata excerptimus e notitia typis edita in *Ephemeride Ami de la Religion et du Roi*, xxxi Martii 1824, n. 1006, t. XXXIX, p. 206.

resiae

Godefridus abbas Tongerloensis

emil musaeum Bollandianum,

cui ex eodem monasterio adscripti Mathias Stals.

A resia dato die xviii Aprilis 1772 (a), ne quis solemniter profiteretur, nisi annum vigesimum quintum ætatis complisset. Cum sexennium Theologicis disciplinis impendisset, ad Hagiographica studia, prælati sui jussu, anno 1790 traductus fuit. Duos Commentarios in t. vi Octobris edidit, alterum in SS. Agratum et Casturum episcopos Confessores Viennæ Allobrogum, alterum in S. Cosmam episcopum Confessorem Majumæ in Palestina. In hoc septimo tomo Octobris iterum damus illa, quæ egregie, licet compendiose, scripsit de S. Deodato, episcopo Viennensi in Allobrogibus, de S. Sabino, episcopo Confessore, Catanzæ in Sicilia, Galtero, abbate Cisterciensi, ac tandem de B. Philippa de Campo-Limano, Virgine, Viennæ Allobrogum. In his omnibus magnas de se spes excitaverat, quas tamen abruptis ejus vocatio ad munus cellarii abbatie, anno 1795: in ejus locum suffectus videtur Adrianus Heylen (b), qui tamen nihil quod *Acta Sanctorum* attinet, scripsit. Anno sequenti cum fratribus suis vi et armis Franciscis Tongerloa expulsus, munus vicarii in Chaam, parochia olim diocesis Antverpiensis, nunc Vicariatus apostolici Bredani, in septemtrionali Brabantia. Ad cappellaniam Tilburgensem translatus anno currentis sæculi primo, operam suam superioribus ita probavit, B ut vacantem illic parochiam die iv Martii 1812 Stalsio contulerint. Istic seduli parochi partes egit diligentissime, donec die ii Februarii, Mariæ purificatæ sacra, 1826 pie in Domino obdormivit, annos natus LXIV, mens. iii, dies xxi.

Stardus Van Dyck,

152 Alter e Norbertina familia Hagiographus fuit Stardus Van Dyck, Tongerloæ die x Novembris 1759 natus. Post humaniorum litterarum studia, cum statuisset totum se divino obsequio devovere, admitti petiit in Ordinem Præmonstratensem: quompinus statim voti compos fieret, et candidis Tongerloensium vestibus indueretur, obstabat ætas: itaque tandiu communibus vestimentis usus est, licet cæterum in claustris jam degeret, donec illos annos attingisset qui paterentur et tyrocinium inchoare, et legitimo tempore solemnia vota rite concipere. Professionem regularum fecit die xxviii Novembris anni 1784 annos viginti quinque natus. Diuturno studiorum labore paratus in festo SS. Apostolorum Petri et Pauli, iii Kal. Julii 1789 designatus fuit Dyckius a prælato suo ad continuandum, Bueo duce, Bollandianum opus.

C qui plura Acta

153 Sexto Octobris tomo, sicut bini reliqui Tongerloenses, allaboravit Dyckius, atque si numerum et gravitatem eorum, quæ scripsit, respicimus, non est quod diffiteamur, Dyckium illum fuisse, qui maximas de se promovendi *Acta sanctorum* spes faceret. Etenim, ut nihil dicamus de illustratis Actis SS. Mauritii, abbatis in Britannia minori, Fortunatæ Virginis ejusque fratrum, et Gaudentii, episcopi Martyris Ariminensis, conscripsit Commentarium in Acta S. Donatiani, episcopi Remensis, cujus Reliquiæ Brugis Flandrorum quiescunt: quamvis autem celeberrimus esset Sancti cultus, ejus tamen gesta tot fabulis respersa demonstrantur, ut merito recenseantur inter apocrypha. Utcumque et collatis monumentis eruit præcipua monumenta S. Episcopi. In SS. Dominico Loricato, Rustico Episcopo Trevirensi, et Fortunato Tudertino, serio indaganda fuit ætas, quo hi Sancti vixerint atque obierint: e chronologicis hisce tricis feliciter evolvit sese Dyckius, et Sanctorum Acta egregie illustravit. Septimo volumini allabo-

D ravit Dyckius editis doctis prolegomenis in passionem SS. Martyrum Maurorum, Colonia, quorum conditionem optime explicavit, in Vitas S. Leonardi, Corbiniacensis quem accurate ab ejus homonymo Lemovicensi distinguit, et S. Rogerii, episcopi Cannensis in ejusdemque ecclesiæ origines accuratissime investigavit.

154 Ad majora parabat se vir laboris patientissimus, quum violenta monasterii abolitio cursum litterarium intercepto. Anno itaque 1797 vicarius datus fuit parochi in vico Diessen, qui Vicariatus apostolico Silvæducensi subjacet: inde post Concordatum anni 1801 parochus designatus fuit in Oolen, quæ media est parochia inter Tongerloam et Herendalium, diocesis Mechliniensis: sed inde brevi, scilicet 1804, quia obedire nolebat mandatis, quæ minus æqua et juribus Ecclesiæ contraria judicabat, exulare jussus est; abiit igitur in Diessen, ubi parochi munere functus est usque ad Kalendas Februarii anni 1830, quo diem supremum obiit, annos natus LXX, menses ii, dies xxii. Dyckio merito accommodata sunt verba *Ecclesiastici* xxxix, §. 12 quæ adscripta reperimus paginæ funebri: *Collaudabunt multi sapientiam ejus... non recedet memoria ejus... et laudem ejus enuntiabit Ecclesia*. Præter Commentarios, *Actis Sanctorum* insertos, palmam retulit Dyckius in concertatione Academica circa questionem, anno 1792 propositam: *de finibus Comitatus Flandriæ sub Balduino Ferreo, de annis et ratione ejus regiminis*. Victori proxime accesserant Carolus VanHulthem et IsfridusThys (c).

egregie illustrat.

155 Agmen Hagiographorum claudit tandem Cyprianus Van de Goor, Turnholtanus, natus die xvi Decembris anni 1759. Quadriennio Tongerloæ versatus est antequam propter defectum ætatis adscribi inter canonicos Præmonstratenses potuerit per professionem regularem, quam tandem die xvii Decembris 1784 rite et legitime emisit. Eodem cum duobus præcedentibus tempore addictus Bollandiano Musæo, initio multam industriam impendit ad ordinanda illa, quæ ad rem librariam et typographicam pertinebant. Quaternos in sexto Octobris tomo edidit Commentarios Goorius, qui licet non sint prolixi, utpote quibus non multa materia subesset, ejusmodi tamen sunt, ut probarent illum aptissimum labori hagiographico. Nam in Cœlesti seu Cœlestio, Metensi episcopo, statim occurrebat questio de hujus Sancti ætate, quæ cum chronotaxi Metensis ecclesiæ componenda erat. In sanctis Virginibus Manehilde, Catalaunensi, et Angardrisma, Bellovacensi, cultus et tempus emortuale discutienda veniebant. Similes investigationes postulabat sibi Vita S. Bernardi, Confessoris, Arcani in Italia. In hoc septimo volumine prelo iterum subjicimus Goorii lucubrationes quinque, scilicet in S. Agileum, Martyrem Carthaginensem, S. Tamarum episcopum Afrum, Beneventi, S. Baldericum, Confessorem in Burgundia, S. Theclam, Virginem abbatissam Kitzingensem, in Germania, et tandem B. Theodoricum Alemannum, presbyterum Ordinis Carmelitarum. Neque contemnat quis hujusmodi lucubrationes, quia sunt breviusculæ: labore sæpe improbo in multis libris conquirendum fuit, quod brevi scriptura exhibetur lectori. Expulsus cum fratribus suis e monasterio Goorius, reddita Ecclesiæ pace, designatus fuit parochus Tongerloensis anno 1803, atque illic omnem operam impendit, ut commissum sæcæ curæ populum ad virtutes Christianas informaret, donec senio et valetudine

E

et Cyprianus Van de Goor,

F

(a) Van de Velde Synops. Monum., t. III, p. 1092.—(b) Vids ejus elogium a Cl. De Ram scriptum. *Mém. cour. de l'Acad. de Brux.*, t.

XV, p. 1.—(c) *Nouv. mém. de l'acad. de Brux.*, t. II. *Rapport sur l'état des travaux*, par M. Dewez, p. xliii.

confectus,

A confectus, parochiæ procuracionem demittere coactus fuit. Unus fuit Goorius ex Hagiographis, qui monasterium suum phœnicis instare cineribus renascens vidit, et pro patribus natos filios conspexit: quibus ut lætissimum incrementum det Deus Optimus Maximus, ex corde apprecamur. Piissimus erat Goorius, vir simplex et rectus, qui cum jam labore multorum annorum fessus, quod ageret, non haberet, dies integros precibus, præsertim terendis Rosarii globulis, dicabat. Obiit die xxv Julii 1839, annos natus LXXIX, menses VII, dies X.

Epilogus.

156 Hæc præfari opportunum et necessarium duximus, tum ut aliquam rationem de indole Operis nostri redderemus, tum ut debitas laudes iis rependeremus viris, qui in eadem palestra nos præcesserunt. Quantum vero ad hunc tomum, quem primum post redintegratum Bollandianum institutum edimus, pertinet, certe nobis nimium blandiremur et lectori videremur fucum facere, si illum

D ab omni errore immunem haberemus; et eo quidem maxime, quod plerumque de rebus ab ætate nostra remotissimis et magnam adhuc partem in certis disseruerimus. Quod igitur in his lucubracionibus repererit lector aut a veritate alienum aut minus pro rei dignitate limatum, de eo nos sincere et humaniter admonere non dedignetur, quo diligentius in posterum ab hujusmodi erratis nobis cavere valeamus. Illud secum etiam reputet nihil simul inchoatum et perfectum esse; et non solum consilia posteriora, sed etiam opera magis magisque perfici. Qui proinde reliquas partes accuratius meliusque elaboratas exhiberi sibi optant, eos precamur, ut non tantum nos amice et fideliter doceant, sed ut optimæ erga nos conatusque nostros voluntatis significatione animos addant, et codices ac monumenta, ad rem nostram facientia, publicis vel privatis tabulariis et bibliothecis abditas, prompte nobis liberaliterque communicent.

SYNOPSIS

B

TOMI SEPTIMI

E

DE ACTIS SANCTORUM
OCTOBRIS

Tomus hic, totius operis tertius supra quinquagesimum, primusque a restituta societate hagiographica, duos solum dies, quintum et sextum decimum Octobris complectens, Sanctos ac Beatos quinquaginta octo nominatim, cum sanctis Martyribus octingentis nonaginta quinque anonymis recenset. De his, quatuor in classes, quarum tres priores quidem ecclesiastici, monastici et sæcularis status viros, quarta vero eujuscumque conditionis fœminas continet, divisit, hic pauca pro more majorum nostrorum secundum ordinem, quo in subjecto tomo dantur, præmittimus.

C

EX STATU ECCLESIASTICO.

Classem hanc aperit cum *Modesto Lupulus*, qui habitu sacerdotali indutus in veteri pictura Capuana exhibetur. Hunc excipit *Eliphius*, qui paulo post medium quartum sæculum martyrium subiit: eodem quoque sæculo floruit *Antiochus*, episcopus Lugdunensis, qui presbyter episcopum suum Justum in *Aegypto* morantem invidit. Sequens sæculum varios nobis episcopos sanctitate insignes exhibet: *Cannatum* et *Antoninum*, ut fertur, Massilienses antistites, de quibus præter cultum, multis monumentis firmatum, vix certi quidpiam statui potest: *Severus*, Trevirensem, qui S. Germano, hæresim Pelagianam in Britannia majori profliganti, comes et adjutor fuit, et, adulto jam quinto sæculo, obiit: *Tammaram*, ex Africa, propter fidem Catholicam exulem, qui Beneventi cursum vitæ absolvit. De *Colmano*, Killruadhensi in Hibernia episcopo, pauca, eaque suis impedita difficultatibus, statuere nobis licuit. Eodem sæculo sexto floruit *Conoganus*, Corisopitensis episcopus in Armorica, cujus Acta, multis fabulis immixta, edidit *Albertus Le Grand*, accuratius autem *Jacobus Malbrancq* S. J. in commentario suo de Morinis. *Tomus VII Octobris, Pars Prior.*

Magnobodus, Andegavensis episcopus, circa annum DCLXX defunctus, binos biographos nactus est, Anonymum coævum, quem edimus, et *Marbodum*, episcopum Rhedonensem, qui priorem Vitam tersiori et contractiori stylo ferè ad amussim expressit. Anno probabilius DCLXXXIII *Mummolinus*, S. Eligii in cathedra Noviomensi et Tornacensi successor, obiit: hujus Sancti Acta, hætenus inedita et Commentario prævio adornata, damus ex veteri MS. codice Noviomensi. Parciora sunt documenta quæ de *Deodato* seu *Theodato*, episcopo Viennæ Allobrogum, nobis occurrunt; unde præter Sancti memoriam et cultum, tempus sedis et obitus, vix aliquid de eo accuratius determinari potest. Magis etiam dubia sunt, quæ de *Sabino*, episcopo Catanæ in Sicilia, traduntur; quoniam, si breve elogium Basiliano Menologio insertum exceperis, tempus episcopatus et obitus conjectura definiendum est. Ad sæculum octavum certo pertinet *Ambrosius*, Cadurcensis episcopus circa annum DCCLXX vita functus, cujus Acta ab auctore subæquali scripta, damus ex antiquo satis codice, collato cum MS. Regiæ Sueciæ. Proximum sibi locum vindicat *Lulus*, Moguntinus archiepiscopus et S. Bonifacii Martyris discipulus ac successor. Obiit Sanctus anno DCCLXXXV, ejusque Acta satis vetusta Commentario prævio illustravimus. Incertæ et contrariæ sunt res gestæ *Rogerii*, episcopi Cannensis in regno Neapolitano, immo nihil invenimus, quo tempus episcopatus ejus propius elucidare potuimus, quam dicendo illum ante sæculum XII floruisse. Gloriosum agmen claudit vir sanctitate insignis, *Bertrandus*, Convenarum episcopus, cujus *Vitæ* coævam, pridem editam, sed ad optimum exemplar collatam, recudimus, præmisso Commentario prævio, in quo variæ quæstiones, ad chronologiam et topographiam spectantes, elucidantur.

6

EX